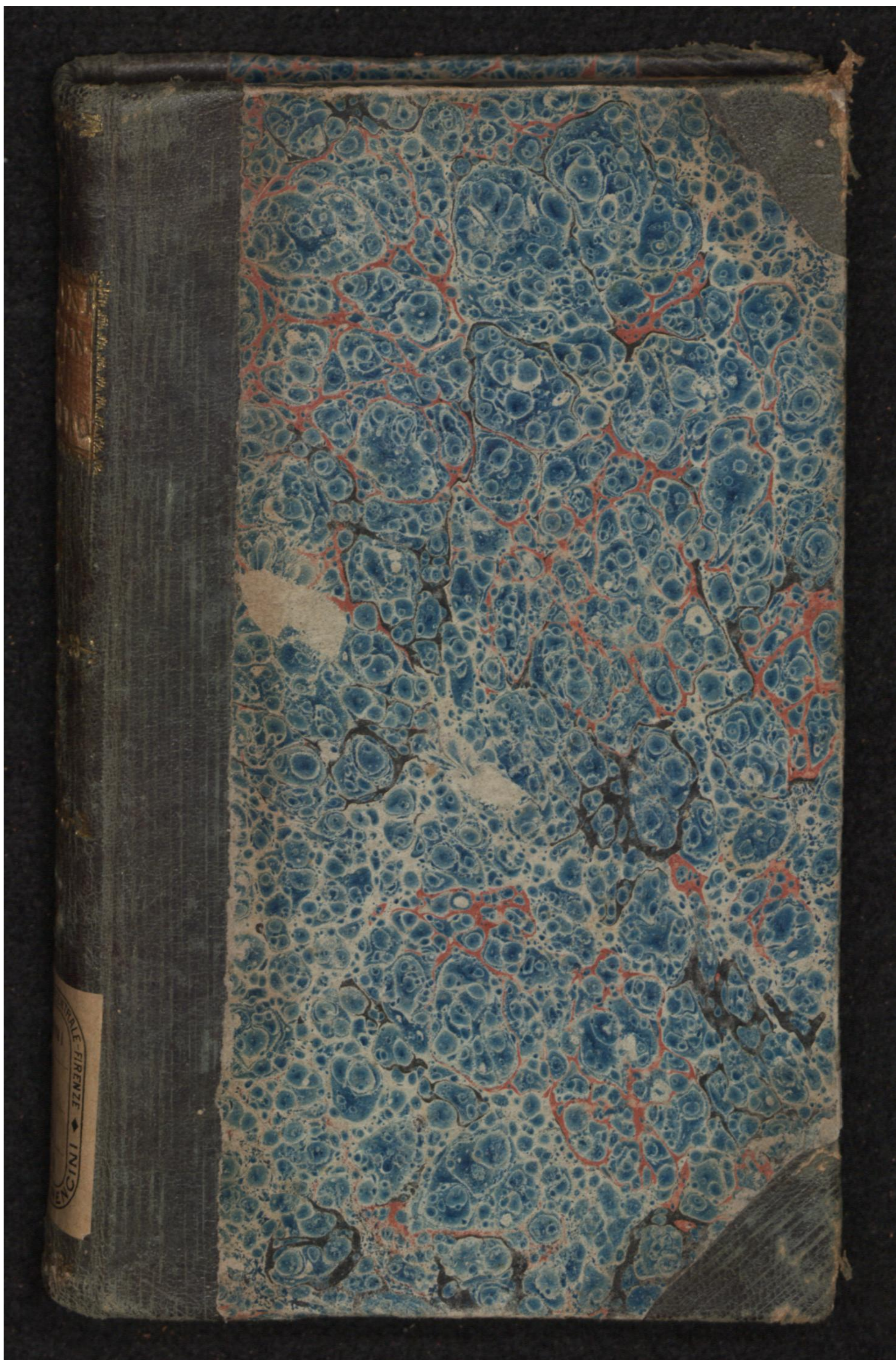
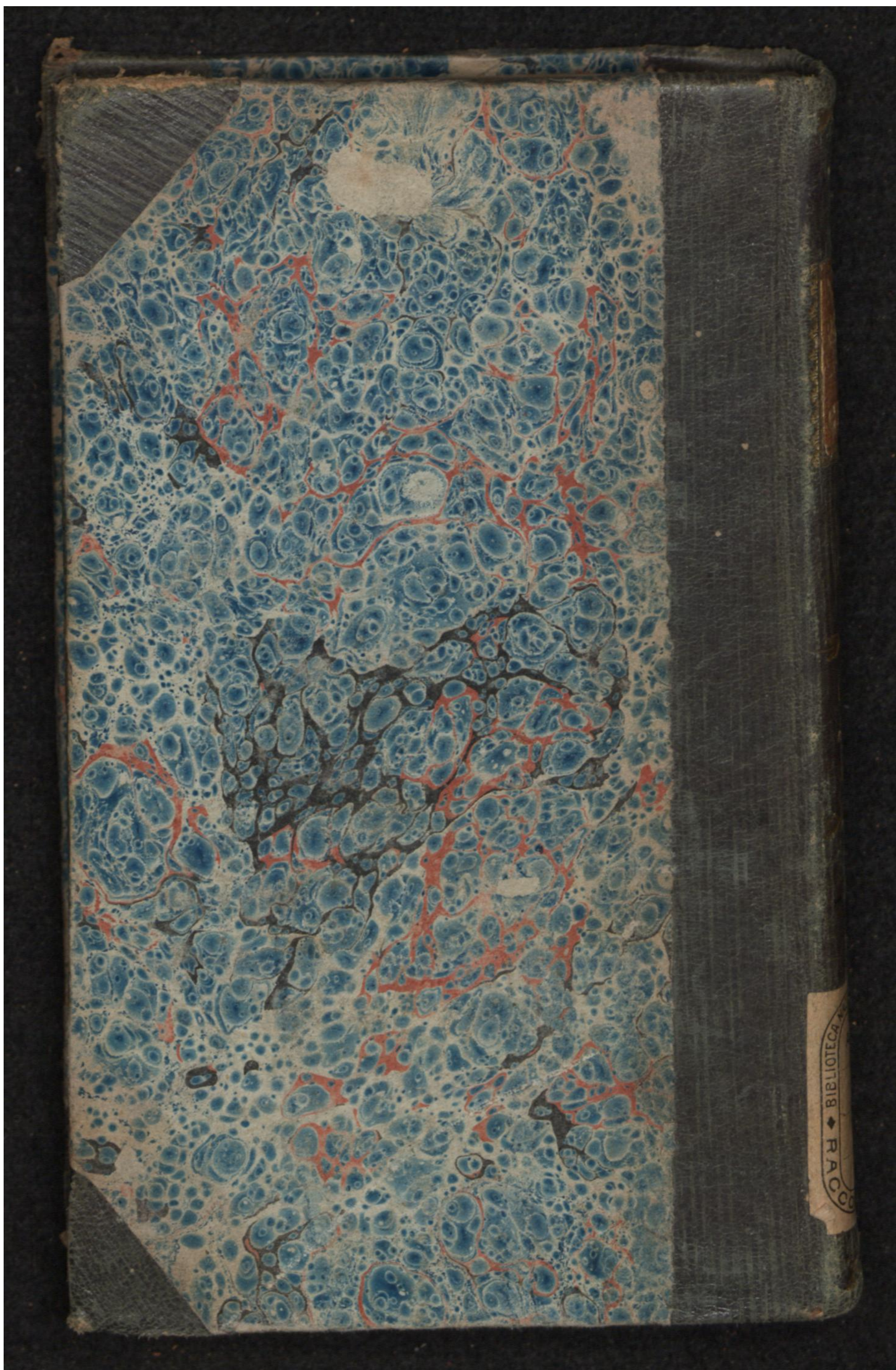

ASCONI PEDIAN IN CICERO
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE ◆ INICNI
RACCOLTA NE
ALDINI
II
1
70

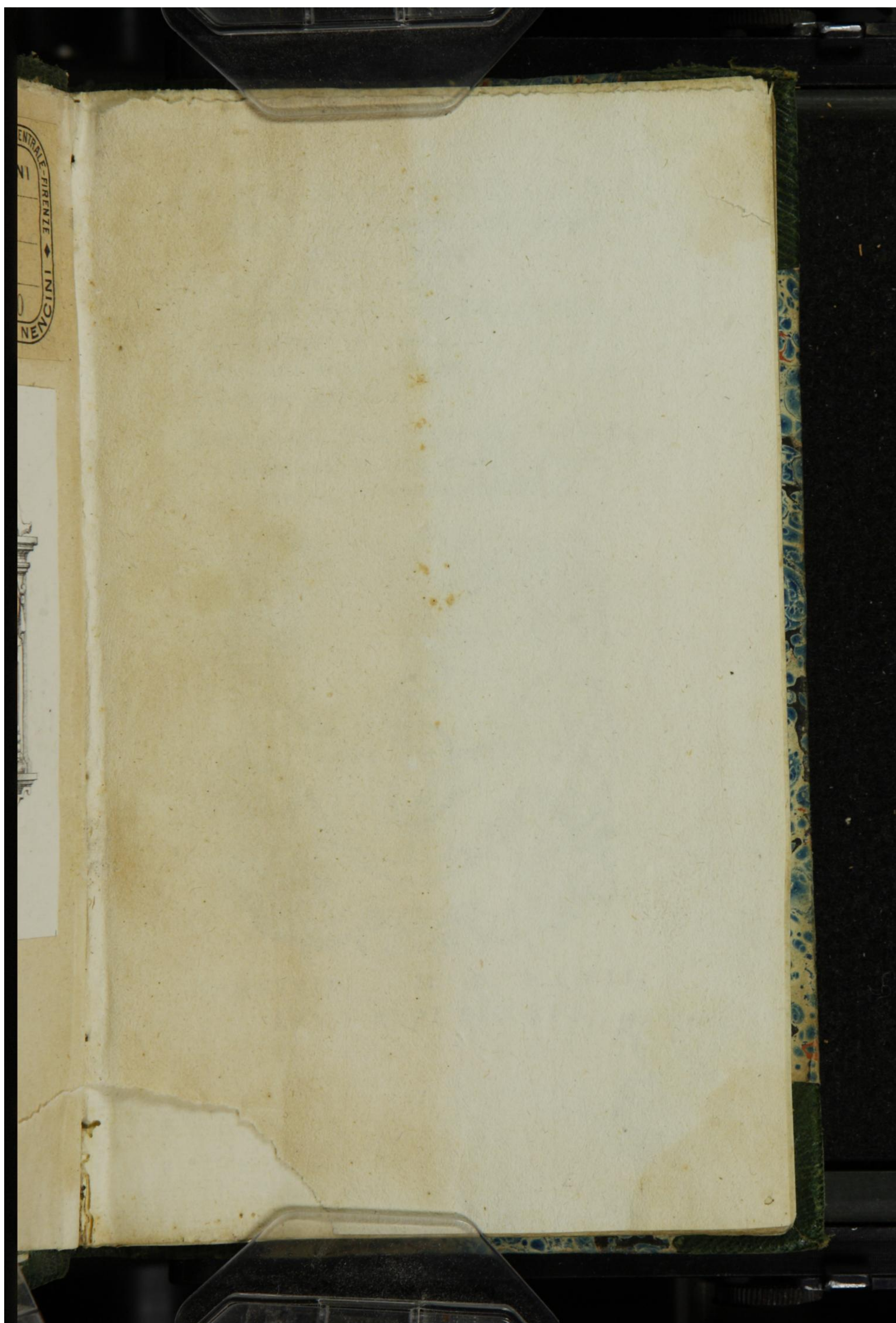

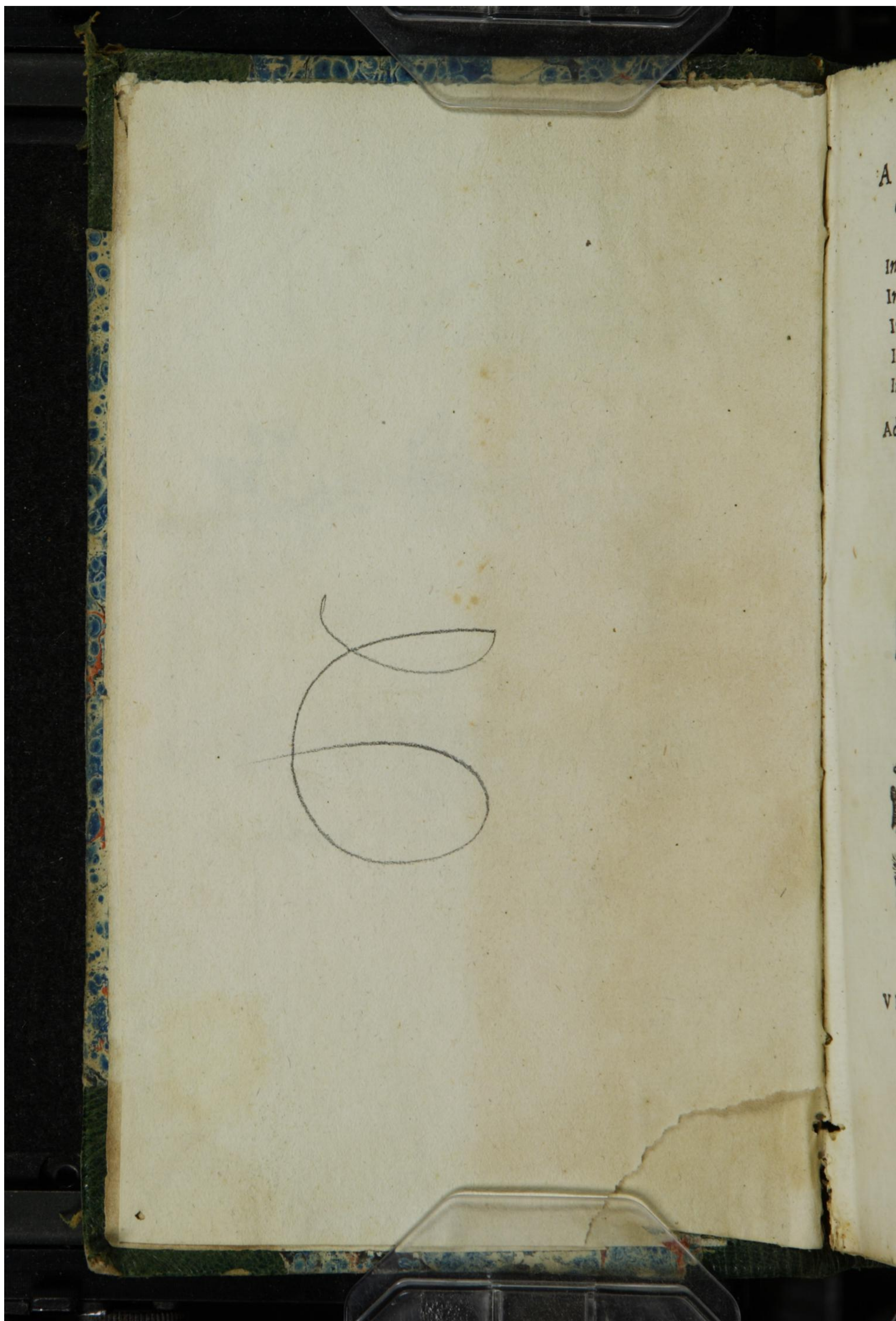

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
II
I
70
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

ASCONII PEDIANI

expositio in IIII. orationes M. Tullij Ciceronis contra C. Verrem,
In orationem pro C. Cornelio,
In orationem contra C. Antoniū, et L. Catilinā,
In orationem pro M. Scauro,
In orationem contra L. Pisonem,
In orationem pro Milone,

Adhibita in locos prope innumerabiles correctione, cū scholijs Pauli Manutij, et indice nominum, uerborum, & rerum memorabilium.

VENETIIS, M. D. XLVII,
APVD ALDI FILIOS.

PAVLVS MANVTIVS STVDIOSIS.

SATIS constat, ex omnibus, qui Ciceronem hactenus sunt interpretati, neminem esse cum Asconio Pediano aut ingenio, aut doctrina conferendum. sed is ita deprauatus, ac mutilus, ita multis quasi uulneribus deformatus circũferebatur, uix ut agnosceretur: quem nunc à mendis magna ex parte uindicatum, ac penè suam in ueterem formã restitutum, emittimus. in quo non est dissimulandum, imo uero & prædicandum magnopere est, quid Petro Danesio uiro doctissimo & humanissimo debeamus: à quo sunt omnia ferè, quæ in Verrinarum accusationum commentarijs emendauimus. reliqua sunt à nobis: quibus de singulis meminisse, non eius esset, qui ab inani ostentatione abesset: paucula quædam in scholijs attigimus. Valete.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM PLENISSIMVS

INDEX.

comitia

FINIS.

ERRATA CORRIGE SIC.

præsentire pagina 1: 22.		decretum Prætor	8. 20.
habebant:	2: 3.	prouincia	8. 24.
cuius, tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra penderet.	4. 2.	comminationis	8: 29.
		subsellia	10: 1.
		facerent	11. 19.
Solitaurilia	4. 4.	intractans *	14. 8.
Etiam si tacent,	5: 6.	reum	15. 15.
accusetur. quo facto, non	6. 4.	attributa	25: 30.
		ciuitatis.	53. 22.
tabellam dari,	6. 30.	deduxerit.	73. 4.

Q. ASCONII PEDIANI Patauini cõmentatio locorum obscurorum ex prima oratione M. Tullij Ciceronis in C. Verrem, quæ diuinatio dicitur.

ARGVMENTVM.

CN. POMPEIO primum & M. Crasso Coss. C. Verres perfunctus Quæstura, Legatione, Prætura urbana, patre C. Verre, et prætextato filio, et filia nupta, uxorẽ habens, cum successisset in Sicilia C. Sacerdoti Prætori, eamq́;, nõ sibi succedente Arrio, per triennium tenuisset, atque in ea fuisset libidinose, auare, crudeliterq́; uersatus, succedente tandem in eadem prouincia Metello, repetundarum reus ab Siculis appellatus est: qui omnes, præter Syracusanos, & Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defensionibus amicorum, ad accusandum descendere compulerunt, iam pridẽ illis necessitudine copulatũ, quòd Quæstor in Sicilia fuisset Prætore Sex. Peduceo; & quòd, cum decederet, in illa oratione, quã Lilybæi habuit, multa ijs benigne promisisset. Accessit his, non ignobilis futura de Verre uictoria; quia à Metellis, Scipionibus, & multis alijs nobilibus uiris, & præcipue ab Hortensio ipso defenderetur, facile & principe in senatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquẽ

tiam rege causarum, & eodem Consule designato cũ Q. Metello fratre Metellorum, alterius Prætoris Siculi, alterius Prætoris urbani. His ita constitutis, extitit Q. Cæcilius Niger, domo Siculus, & Quæstor Verris, & eiusdẽ, ut ipse dicebat, inimicus, qui se potius accusatorem contenderet constitui oportere, has afferẽs causas: unã, quòd ab eo læsus, & ob hoc iure ille sit inimicus, quare præuaricator esse non possit: alteram, quòd, cũ Quæstor ei tum fuerit, etiam ipse in quæstione crimina nouerit Verris: tertiã, quòd Siculus pro Siculis agat. Huiuscemodi propositionibus Cicero designatus Aedilis his capitibus respondet: accusatorem eum esse oportere, qui inuitus cogitur religione officij, rogatus ab omnibus Siculis; qui pro republica agat; quem uolunt, qui accusant; quem metuit, qui accusatur; qui idoneus est facundia, & innocentia; qui hoc facit imitatione maiorum. Diuisio principalis una de se ipso, altera de contentione sui & Cæcilij. Diuinatio dicitur hæc oratio, quia non de facto quæritur hæc coniectura, sed de futuro, quæ est diuinatio, uter debeat accusare. alij ideo putant diuinationem dici, quòd iniurati iudices in hac causa sedeant, &, quod uelint, præsenti re de utroque possint. alij, quòd res agatur sine testibus, et sine tabulis; & his remotis argumenta sola sequantur iudices, & quasi diuinent. agitur autem causa senatorijs iudicijs in inuidia apud populum constitutis corruptione multorum, uexatis prouincijs omnibus, ac socijs populi Romani fessis toto orbe terrarum, accusatoribus præuaricatione infamibus, flagitãte plebe iudicia equestris ordinis, quæ ferè ante annos X uictor Sylla sustulerat;

cognoscente de pecunijs repetundis M. Glabrione Praetore, et amplissimis quibusque senatorij ordinis iudicantibus, summa expectatione cunctorum. Genus causae honestum. Status, qualitas negotialis comparatiua de constituendo accusatore, qui potissimum de duobus, aut qui solus accuset. dicit enim Caecilius, aut à se accusandum esse Verrem, aut à se quoque.

Initium expositionis,

Pagina 55. in Diuinatione, in libris apud Aldi filios impressis.

SI QVIS uestrũ iudices.] Haec tota capite soloecismi species cõtinetur, nisi addas ET, aut IDEM: ut sit, & subito nunc mutata uoluntate ad accusandum descenderim: quare multi non, descenderim, legunt, sed descendere. Eorum, qui adsunt.] Coronam populi dicit, circum subsellia stantem. Causis, iudicijsq; publicis.] Causae etiam priuatae sunt: sed repetundarum, ambitus, maiestatis, & caeterae, reipublicae causa constitutae sunt. Vnà et id, quod facio, probabit.] Principalis diuisio huius causae bipartita est, utrum recte Cicero accuset, & utrum Caecilio sit anteponendus. Siculis omnibus.] Elatorie. cũ enim à duobus Quaestoribus Sicilia regi soleat, uno Lilybaetano, altero Syracusano; ipse uero Lilybaetanus Quaestor fuerit Sex. Peduceo Praetore: omnibus tamen se placuisse dixit. Cum Quaestor.] Narrationem in exordio multi admirantur, ac reprehendunt, sed non recte. est enim argumentalis narratio ad prio

rem diuisionem : in qua quæritur, an recte Cicero ex defensore accusator effectus sit. Veteribus patronis multis.] Siculi ueteres patronos habent : in quibus Marcellus, à Marcello ortus, qui Syracusas uictor serua uit incolumes : Scipiones, quorũ auctor P. Scipio Afri canus, Carthagine excisa, Siciliæ ornaméta retulit sua, quibus quondam à Pœnis uictoribus spoliata erat: Metelli, quorum familia proxime Siculis patrocinium præ buit, cum fuit reus Lepidus in ea prouincia Prætor, instantibus ad accusandum eum Metellis duobus, Celere, & Nepote. Populati, atque uexati.] Populati auaritia, uexati libidine & crudelitate. Cuncti.] Simul omnes, quasi coniuncti. In causis, iudicijsq; publicis.] Iam hoc contra Cæcilium est, qui nunquam sui periculum fecit. Causam defensionemq;.] Causa genus est ad accusationem, & defensionem. & mire defensionem uult esse, non accusationem. Sæpe esse pollicitum.] In ea oratione, quam decedens Lilybæi habuit. Venisse tempus aiebant:] Vt Terentius: Hoc hercle factum est: fac, ut promissa appareát.

Se se iam ne deos quidem in suis.] Mire imitatus est uerba Siculorum, dolore oxymora, & inania: quasi deos non habeant, qui simulacra perdiderunt. Ex delubris.] Ex templis. etsi delubra hic aliter ostendit Tullius, aliter cũ dicit templis atque delubris. & sunt qui templa esse dicant singulorum dijs attributorum locorum, delubra multarum ædium sub uno tecto à diluuio pluuiæ munitarũ. alij delubra dicunt ea templa, in quibus sunt labra corporum abluendorũ, more, Dodonæi Iouis, aut Apollinis Delphici, in quorũ delubris

lebetes tripodesq; uisuntur. sunt etiam, qui delubra ligna delibrata, id est decorticata, pro simulacris deorū more ueterum posita existiment, sed male.

55:

Per triennium] Expectabat Arrium in prouincia Sicilia successurum Verri: qui non successit. hinc in triennium Verris Prætura durauit. Rogare, & orare.] Rogare ut hominē, orare ut deos. iam enim, quibus id facerent, non habebant. Quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.] Superbissimum uideretur, si addidisset, alteri: ut esset, nemini alteri. nam hoc non addidit: quasi nec ipsi Tullio supplicare debere intelligatur. quanquam, cum anaphora sit ad personam Siculorum, non uidetur inuidiose orator dicere, quæ Siculos dixisse commemorat. Grauiter, et acerbe.] Grauiter, quòd accusare nolebam: acerbe, quòd Siculorum iniurijs affligebar. Multorum bonorum exemplo.] Ipse mox dicet, quo exemplo optimorum uirorum. Vetere consuetudine.] Quia uiri robustiores accusare consueuerant, non, ut nunc, adolescentuli. Non ex meo] Vt Cæcilius, qui inimicitias persequitur suas.

56.

In Achaia, Asia.] In his prouincijs Legatus & Proquæstore Dolabellæ C. Verres flagitia multa cōmisit. Romæ denique.] In Prætura urbana. Populatæ, uexatæ.] Non à Verre tātum, sed ab omnibus. hoc enim uult intelligi, prodesse uelle reipublicæ accusationis exemplo. Socij.] Non Siculi tantum, sed per omnes prouincias. Accusatores se idoneos non

habere.] Cæcilium tangit. Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis.] His enim X annis uictore Sylla ciuilibus bellis spoliatus est populus Romanus potestate tribunitia, iudicãdi iure, quod habuit: * per equites Romanos, militaris arbitrio creandorum sacerdotum senatus, aut iudicum. Difficultatibus.] Propter plebem rusticam, quæ partim agros, partim ius ciuitatis amisit, partim omnino proscripta est uictore Sylla, quòd plebs Romana de Marianis partibus fuerit. difficultatem enim paupertatem significat. Terentius è contrario: Quàm uos facillime agitis. & ipse alibi, In summa difficultate esse nũmaria. Iudiciorum desiderio tribunitia potestas efflagitata.] Primus Sicinius Tribunus pl. nec multo post Quintius, & postremo Palicanus, perfecerunt, ut tribunitiam potestatẽ populo darent Coss. Cn. Pompeius Magnus, & M. Licinius Crassus. Ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur.] C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent. iudicauerunt per annos XL sine infamia. post uictor Sylla leges tulerat, ut senatorius ordo iudicaret: & iudicauit per X annos turpiter. nunc Aurelius Cotta legem fert, ut senatores, & equites Romani, ac tribuni ærarij simul iudicẽt. hoc est, quod Tullius dicit offensione senatorij ordinis fieri. & bene addit, QVOQVE; ut, simul iudicaturos alios esse, mõstraret. Etiam censorium nomen.] Regendis moribus ciuitatis Censores quinto quoque anno creari solebant. hi prorsus ciues sic notabant, ut, qui senator esset, eijceretur senatu; qui eques Romanus, equum publicũ perderet; qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, et

ærarius fieret, ac per hoc nó esset in albo centuriæ suæ, sed ad hoc esset ciuis tantum, tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra præberet. ijdem completo quinquennio urbem lustrabant, & Soli taurilia sacrificia de sue, oue, tauro faciebant. eorum notam successores plerunque soluebant. hoc igitur tam triste seuerumq; nomen populus Romanus sic oderat, ut intermissum esset per plurimos annos: quos nunc orator propter infamiam corruptorum iudicum dicit plebem ipsam, quæ ante recusabat, exposcere. In hac libidine hominum nocentissimorum.] Qui prædantur socios populi Romani. Totius ordinis.] Senatorij scilicet.

56: 62.

Cognitorem iuris sui.] Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est; aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico; aut procurator, si negotium suscipit; aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur, ut suam. ergo cognitorem dixit modo, familiarissimum defensorem. De quo non præiudicium, sed planè iudicium.] Præiudicium dicitur res, quæ, cum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum, quod sequantur. iudicium autem res, quæ causam litemq; determinat. idq; præiudicium de Verre, iam factum est iudicium eum spoliauisse prouinciam; quòd Siculi, qui antea publice testimonium dixerant, actorem causæ suæ contra Verrem Tullium quæsissent. Ne nimium familiariter inimicitias] Sensus est per iocum hæc significans. quasi dicat; uideto Cæcili, ne nimiũ amice inimicitias exerceas; hoc est, ne inimicum te fingas, ut præuaricari

possis. Deinde sunt testes uiri clarissimi.] Ordo, & sensus hic est: primum causam inimici tui subleuando non uideberis accusator: deinde testimonijs conuinceris in eo, quòd negas me à Siculis esse delectum.

Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quẽ adesse uideo, Cn. Lentulus Marcellinus.] Et Marcellus, & Marcellinus inter se gentiles sunt. quare reddidit rationem, cur isti Siculorum patroni sunt: scilicet, quia à M. Marcello originem ducãt, qui Syracusas cepit, nec tamen deleuit. Vestrum iudicium à suo iudicio.] Non dixit, ab sua uoluntate; ut præscribat iudicibus, sequendos esse Siculos: quod paulo ante tentauit. Duo crimina uel maxima.] Per unam furatus est, Syracusanam: per alteram furta exportauit, hoc est Mamertinam. sed leuiter hoc præterit, quòd illos quoque conatur à laudatione Verris abducere. Syracusanorũ autem crimina & de Heraclij bonis, quæ cũ palæstritis partitus Verres est, & de Cleomenis Nauarchi flagitio, & de alijs multis rebus interpretãtur. Mamertinorum, de naui quam Verri fecerunt, et quã pop. Rom. ex fœdere non exhibuerunt, multis alijs immunitatibus contra fas remunerati. &, Duo crimina, generaliter; nam multa sunt. Vt oculis iudicare possitis.] Hoc quidam leuiter à Cicerone dictum & neoterice putant: sed aptum est asseuerationi. Cur hoc mihi detrimento esse debeat.] Cur hoc me in hac causa debeat impedire. Temporis, ualetudinis, facultatis.] Temporis, Marcelli iudicantis tunc: ualetudinis, Marcellini, quòd erat tunc infirmior ualetudine corporis: facultatis, alterius Marcelli, iuris ma-

gis studiosi, quàm eloquentiæ.

57:

Quàm neminem.] Ac per hoc neminem Cæciliũ significat. Ciuili ferè actione priuato iure repetuntur.] Recte: hoc enim iudicium pecuniarum repetũdarum publicum est. Hanc habent arcem.] Arx uel sedes tyranni dicitur, ut sæpe alibi; uel editus in ciuitate & munitior ad salutem ciuium locus, ut Verg.
» Quo res summa loco Pãthu, quam prendimus arcem? ergo prima spes in muris est, secunda in arce, si muros hostis irruperit. Non modo à populo Romano.] Cur à populo Romano, si socialis est? quia ipsi socij populi Romani sunt. Quod in unaquaque re] Leges Hieronicas, Rupiliasq; dicit, aut regis sui, aut Rupilij, de X Legatorum sententia constitutas. Eripuisti, atque abstulisti.] Eripuisti, quidquid auri & gemmarum: abstulisti, quod in unaquaque re beneficio senatus populiq; Romani iuris habui. Sestertiũ millies ex lege repeto.] Frustra calumniantur Ciceroné quidam homines; & modo eum sestertium millies dicunt repetere, modo quadringenties: cum primũ non suo ore, sed Siculorum loquatur accusatorie uoci ferantium: deinde, si maxime ad eum sunt referenda quæ dicit, adhuc non instructus sit contra Verrem, nec ad plenum nouerit causam. tertio, cur aut calũniatoris, aut præuaricatoris personam subeat, cum aliud agatur? non enim de condemnando Verre, sed de cõstituendo accusatore confligitur. postremo, cur id fraudi sit Ciceroni, cum ad tempus oratorum dicta proferantur? nam eodem modo erit contrarium præsenti

actioni, quod alibi dicit, oratione uictum à se Cæciliũ, qui idoneas causas ad accusandum Verrem multas protulisset. Accedere, aut aspirare.] Accedere, est proximum fieri: aspirare, in eam partem, qua quid quæsitum est, uultum & oculos ac spiritum oris aduertere. Etiam sin tacent, satis dicunt.] Tale illud est: Cum tacent, clamant. &, Victoriam ipsam uicisse uideris. &, Philosophandum est, etiamsi non est philosophandum. hæc in loco nec oxymora nec cacozela iudicanda sunt: aut enim inferioribus dictis, aut supra positis leniuntur: ut est illud: Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi possit auditu, atque ego ipse cogitans sentio. & illud quod sequitur, Verum nõ tacét.

58.

Ecquis unquam tam palàm de honore, tã uehementer de salute sua contendit?] Bene distribuit: omnis enim studiosa contentio aut de honore, aut de salute præcipua est.

58:

Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum uehementius contendi, impetrare.] Acriter ipsum inducit Hortensium confiteri consuetudinem suam in corrumpendis iudicijs peruagatam. & addit, uideri sibi tantundem se impetraturum à iudicibus corruptis, si Cæcilius constituatur, quantum si planè absoluatur Verres. et est ordo & sensus. non enim, inquit, illud peto, quod soleo impetrare à iudicibus, cum uehementius cõtendi. quid? hoc scilicet, reus ut absoluatur: non id peto. CVM VEHEMENTIVS CONTENDI: cum pecuniam iudicibus dedi. significat iudiciũ corrumpi. sed quare non aperte dicit? quia ipsum

Hortensium inducit loquentem: & omnes homines facinora sua honestius leuiusq; pronunciant. Quod facile est, quod honestum, quod non inuidiosum.] Scilicet ut à Cæcilio Verres accusetur, qui facto non damnabitur reus: &, cum hoc egerint iudices, tamen nó uidebuntur esse corrupti, cum tantundem fecerint.

Cuius ego causa laboro.] Inepti sunt homines, qui hanc clausulam notant, ut malam: cum sit ex Spondeo & Bacchio de industria durior ad exprimendam
" sententiam positam, more Ciceronis, ut alibi idem: Nó
" tu eum patria priuare, qua caret, sed uita uis. Te ipsum ulciscantur.] Vlciscor & punio significat, & uindico: nunc ergo, puniant, intelligemus. A' pueris nobilibus.] Appio Claudio adolescente nobili; qui cum accusaret Terentium Varronem repetundarum ex Asia, uictus ab Hortensio est: in quo iudicio discoloribus ceris signa sententiarum notabantur. significat & Cæsarem, item adolescentem, in Dolabella reo ex Sicilia, qui quidem damnatus est, quantum oportuit per
* Hortensium gratiam. nam si non damnatus est Do
" labella, quo modo postea dicit Tullius: Nemo iam Do
" labella neque tui, neque tuorum liberum, quos tu mise
" ros in egestate ac solitudine reliquisti, misereri potest. significare potest sanè etiam Scaurum, qui alterũ Dolabellam consularem triumphalemq; accusauit: & potuit eidem Hortensius resistere. Si à quadruplatoribus.] Quadruplatores delatores erant criminum publicorum: in qua re quartam partem de proscriptorũ bonis, quos detulerant, consequebantur. Alij dicunt quadruplatores esse eorũ reorum accusatores, qui con=

uicti quadrupli damnari soleant, aut aleæ, aut pecuniæ grauioribus usuris fœneratæ, quàm pro consuetudine; aut eiusmodi aliorum criminum. Aliquis metus adiunctus sit ad gratiam.] Id agit corruptor, ut gratiosus iudex non solum uelit seruare corruptori suo fidem, uerum etiam aliquid habeat, cur uel inuitus cogatur ad custodiendam pactionem promissæ à se gratiæ. quid autem est, quòd metum adiungat ad gratiã? scilicet aut custos, aut signum, aut aliquid eiusmodi.

Certos.] Aut ob hoc, quòd sententiam suam, cur quisque dãnaret, aut cur quisq; absolueret, prius dixisset: aut ideo certos, quasi sequestres huius rei inter iudices se habere dicit Hortensius, quibus, antequam tabulas in unum omnes coniiciant atque confundant, furtim ostendant, quam quisque sententiam constituendo accusatori conscripserit. Non enim singulos ferre sententiam, sed uniuersos constituere.] In diuinatione & in aliis causis maioribus uniuersi iudices in cistã tabulas simul coniiciebant suas, easq; insculptas literas habentes, A absolutionis, C condemnationis; cum de alicuius capite agebatur, N L, ampliationis: his enim literis significabant non liquere. Vult ergo corruptionis tantam solicitudinem circa iudices esse Tullius, ut hac religione iniecta pro se iudicent. singuli autem sententiam de tabula pronunciabant in leuioribus causis, & ob id ipsum neque nota, neque custode opus fuit, cur corruptor iudicum adiungeret metum ad gratiam iudicantis. Constituere autem, tabulas in cista ponere, significat magis, quàm decernere. Ceratã unicuique tabellam, dari cera legitima.] Varro cõsobrinus fra=

ter huic censi, reus ex Asia, apud L. Furium Praetorem * primo de pecunijs repetũdis, deinde apud P. Lentulum Suram est accusatus, absolutusq; est à Q. Hortensio, qui corruptis iudicibus hunc metum adiunxit ad gratiam, ut discoloribus ceris insignitas iudices tabellas acciperent, ut timeret unusquisque eorum ne fidem pactionis non seruasse uideretur, si non in tabula, quam unicuique datam meminisset Hortensius, ex nota ceræ scilicet discoloris, absolutum Varronem reperiret.

Non illa infami ac nefaria.] Mire ex ipsius Hortensij persona hoc dicitur. quæ sæpe uirtus maxima Ciceronis in huiusmodi allocutionibus inuenitur. Ad uiros fortes.] Quàm graue futurum erat, si, ad me, diceret, cum de illo specialiter, nominatimq; dicat. & uiros contra pueros nobiles ponit, spectatos contra sordidum quadruplatorum genus. Totam esse mutandam.] Amare totam dixit: quasi ex nulla parte bonam rationem defendendi habeat Hortensius. Meliore conditione sit.] Id est, meliorẽ conditionem habeat, meliorq; sit; quippe qui & possit, & debeat honeste agere; & hoc sit facilius, quàm corrumpere iudices. Homines eos, quos ipse uidit.] Bene, ipse uidit: maior enim est Hortensius Tullio: adeo, ut in libris, qui de oratore scribuntur, etiam laudetur Hortensius à L. Crasso, & M. Antonio. hos ante se Cicero, Catonemq; ueneratur, & multos alios, quos et de Oratore, & in Oratore, & Bruto collegit. sed Crassum & Antonium uidit Hortensius: alij uetustiores sunt. Sine magno multorum periculo posse corrumpi.] Bona occasione subtiliter & iudicibus comminatur, & Si-

culis acrimoniam suam in accusando demonstrat.

Susceptam.] Suscipitur totum : recipitur pars. suscipitur, principale est : recipitur, quod hinc pendet. suscipitur solum aliquid propter se : recipitur etiam propter aliud. Vt mihi non unus improbus.] Verres.

Omnis improbitas.] Et corrupti iudices, & corruptores eorum, & sequestres, & interpretes, & emissarij, & omne quod uitij est.

59.

Tu te tui periculum.] ἀπὸ τῆς πείρας tentamentum dicit. hoc est quando tu te ipse tentasti? quando uel exercuisti, uel prætulisti? Vitam alterius totam explicare.] Præstruit ad illud quod dicturus est, multa esse crimina in Verre, quæ conscius societatis Cæcilius non audeat attingere. & hoc innocentiæ est, Vitã alterius totam explicare: illud eloquentiæ, Atque ea nõ modo in animis iudicum &c. quod sequitur. Sociorum salutem, commoda prouinciarum.] Hoc est causam patriæ suscipere : ut recepisse singulorũ. Rationem uitæ reposcere.] Accusatorem esse. Suæ reddere.] Defensorem. Deinde accusatorem firmũ, uerumq; esse.] Firmum, ut possit : uerum, ut uelit.

Vt est hominum genus.] Amariora dicturus ad Siculorum personam contulit dicta. Nisi à Siculis potuisse cognosci.] Aut quia Siculus ipse est; aut quia, nisi fuisset Quæstor in Sicilia, nihil aliud fecit Cæcilius, in quo nosceretur quid hominis esset. Deportare literas.] Asportare aliquid, ut intereat : deportare, ut mutet locum.

59.

Potamonem ſcribã, & familiarem.] Hæc omnia ſigna ſunt falſi accuſatoris. Lectiſſimum adoleſcentem.] Vera laudatio. uult enim illum non ut inimicum fratris contra germanitatis officium eſſe cum Verre, ſed ideo quòd Cæcilius quoque Verri carior ſit.

Queritur Sicilia tota.] Inepte quidam mirantur, cur hæc Tullius in accuſando Verre non obiecerit Cæcilio, & multa alia: & non intelligunt hæc ad tempus commode adiungi, quæ uicto Cæcilio non ſunt neceſſaria. Frumentum in cellam.] Annonas Prætoris dicit, quæ in frumenti certo numero præbebantur ab Siculis: in quibus Verres & pecuniam pro frumento exegit, & eo pretio, ut pro duobus ſeſtertijs duodenos in modios ſingulos exegerit, ſexie plus, quàm emebatur. Emptum eſt ex S.C. frumentum ab Siculis.] Sicilia dabat decumanum frumentum, quod ab aratoribus exigebatur ſine pretio. dabat emptũ, pro quo ex S.C. pecunia ſoluebatur. dabat æſtimatum, quod * decretũ Prætori in cellã, hoc eſt in uſus cellæ æſtimare ſolebat accipiens cum interdum pro frumento pecuniã ſumeret. Pecuniam publicam tu tractabas.] Hæc erat prima ſenatoris adminiſtratio, Quæſtorem fieri, & in prouinciam curam gerere pecuniæ publicæ in uſus diuerſos erogandæ.

60.

Ne qua deductio fieret.] Modo deductio diſpendium ſignificat, aliàs deductio imminutio eſt etiam iuſta. Mancipes à ciuitatibus.] Mancipes ſunt publicanorum principes, Romani homines: qui quæſtus

ſui cauſa ſi decumas redimunt, decumani appellãtur; ſi portum, aut paſcua publica, portitores aut pecuarij: quorum ratio ſcriptura dicitur. hi omnes exigenda à ſocijs ſuo periculo exigunt, & reipublicæ repræſentant, prouidentes tamen in illa redemptione commodis ſuis. licet autem, ſi moderate fiat, æſtimare in cellam Prætori frumẽtum. mancipi pro frumento ab aratoribus pecunias accipere non licet. Quod cum faciebat.] Eſt uera defenſio, eſt & inanis; ut tamen aliquid dici uideatur. neutram harum habuit Verres: & tamen ita faciebat. mire oſtendit auaritiæ cæcitatem. Sunt alia magis occulta furta.] Inepte à quibuſdam quæritur, quæ ſint: nulla ſunt enim: ſed oratorum eſt, neque minuere laudes, uel crimina, neque oſtendere. Benigniſſime cum Quæſtore ſuo communicauit.] Ioculariter irriſit, fures deſignans: ut tota iſta Quæſtura ad ſocietatem furtorum ualeat, non ad accuſationem. Si tibi indicium poſtulas.] Certa ſunt, in quibus impunitas indici datur, ut in cauſa proditionis, maieſtatis, et ſi quid huiuſmodi eſt. Certæ etiam perſonæ ſunt, quæ indices fieri poſſint. itaque neque repetundarum cauſa per indices agi ſolet, neque ſenatoria perſona poteſt indicium profiteri ſaluis legibus. Index eſt autem, qui facinoris, cuius ipſe eſt conſcius, latebras indicat impunitate propoſita. eſt autem ſenſus: index potes eſſe, ſi tibi hoc licet: accuſator, de qua re agimus, eſſe non potes. Satis contumelioſe tanquam leuem hominem exagitauit Cæcilium. Ego etiam quæ tu ſine Verre cõmiſiſti.] Quæ iſta? nulla ſcilicet. hæc enim uim cõmunicationis, non ueritatis habent.

Et

60:

Et qui sis.] Non in nomine tantum, & in genere est, sed in omnibus attributis personæ. ergo, qui sis, & quòd Siculus, continet, & quòd indoctus, & quòd nó intelligeret, & quòd nullo ingenio. Putas ne te posse.] Proprium oratoris est in omni qualitate comparatiua, sic agere, ut, cum cui præferri uelit, occasionem sibi sumat ostendendi, quàm perite possit tractare id ipsum, de quo agitur. ergo quia de constituendo accusatore ambigitur, ostendit Cicero qualis accusatio esse debeat: ut perinde, ac dicit, uideatur acturus.

61.

Athenis, nó Lilybæi; Romæ, nó in Sicilia.] Dicit illũ græcas literas simul et latinas in Sicilia didicisse, in ea insula, quæ neutra lingua bene utatur. ita. n. Plautus
” in Persa: Dabuntur dotis inde sexcenti tibi
” Logi, atque Attici omnes: nullum Siculum acceperis.

Quod mihi ab amicorum negotijs datur.] Quod licet per amicorum negotia. Ita mihi deos uelim propitios.] Genus iurisiurandi id est, quod dicimus: Tantum mihi diuinitas faueat, quantum uerum est illud, quod dico tibi. sic igitur, Ita mihi deos uelim propitios, ut commoueor animo, ac toto corpore perhorresco, cum mihi illius diei uenit in mentẽ, quo die citato reo &c. Magnitudo iudicij.] Repetundarum. iudicium sine dubio magnum est & ex persona Verris, qui post Præturã de fortunis omnibus dimicat; & amplitudine iudicum: sunt enim clarissimi & auctoritatis contemplatione, & multarum rerum huiusmodi. Tu horum nihil metuis, nihil cogi-

tas, nihil laboras.] Metum ad offensionem inimicorũ Verris retulit, cogitationem ad expectationem hominũ, laborem ad magnitudinem rerum.

61:

Iouem ego Optimum Maximum.] Hæc capita solent usitata esse causidicis imperitis. quod genus uitij in primo libro Rhetoricon uulgare nominat. Incipiebant autem ueteres, ut Virgilius ostendit, aut ab inuocatione deorum, quale est,

" Præfatus diuos solio Rex infit ab alto;

aut ab reprehẽsione superioris temporis, ut ait Lucilius,

" Vellem cum primis, fieri si fors potuisset,

* uitiose ambo cola. & Virgilius,

" Ante equidem summa de re statuisse Latini

" Et uellem, & fuerat melius.

Cuius ego ingenium ita laudo.] Cur hoc Tullius dicit? scilicet, ne terreantur Siculi laude patroni aduersarij sui. Factum esse, nec ne.] Factum est, non est factum: calumniationes. & hoc genus argumenti complexio dicitur. quæ, si probabilis est, uincitur: si necessaria, solui non potest. Quid, cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit?] Hic irridet Hortensij consuetudinẽ, ut sæpe aliàs. Trãsigere?] Quod manifestum est. Expedire?] Definiendum. Absoluere?] Diuidendum. an transigere est, quod aut cõfiteri non timeat, aut negatione excludat: expedire, quod diffinitione soluatur: absoluere, quod per qualitatem licitum esse monstretur? Ipse profecto metuere incipies.] Mire descripsit imperitum, cui persuaderi possit, uerum dicere aduersarium suum. Ex illius

inuidia deonerare aliquid.] Hoc plus est, quàm socium criminis reddere. Poteris ne eius orationis subire inuidiæ?] Quasi latine dixit, & magno ponderi subire.

62.

Præstringat aciem.] Vel à præstigiatoribus transtulit uerbum, uel à tironibus, qui ignari & rudes pugnæ etiam uano armorum sonitu terrentur præstrictis luminibus. Plautus in Milite Glorioso:

» Vt, ubi usus ueniat, contra conserta manu
» Oculorum præstringat aciem in acie hostibus.

Magister ludi.] Literarij ludi magister. omnem enim scholam ludum dixere Romani. & magistri ludi dicuntur, qui primas literas docent. ergo libellum ueterem uult intelligi attulisse Cæcilium, unde magister dictata pueris præbere cõsueuisset. Cum subscriptoribus exercitatis, & disertis.] Ironia. subscriptores autem dicuntur, qui adiuuare accusatorem causidici solent: quos oportet summissius agere, quàm dicat ille, quem sequuntur. Vt omnibus enim rebus.] Hic ratio redditur, quare dixit, Tametsi non est satis. nam supra ideo posuit, Est aliquid hoc, ut ostenderet, quòd sine his nihil sit Cæcilius. Proximũ subscriptorem.] Secundum ab accusatore Cæcilio. Habet Allienũ.] Cæcilius scilicet. Allienum autem uolunt intelligi proprium nomen esse quasi ab Allia, ut Virgilius,

» Quosque secans infaustum interuenit Allia nomen.

alij alienum nõ nomen proprium putant esse, sed alienum, & alterius iudicij, & nõ ex auditorio Prætoris, maiorumq; causarum, sed à subsellijs, hoc est nõ à tri=

bunalibus. sunt enim subellia Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & huiuscemodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subsellijs considebant. Hunc tamen ab subsellijs.] Vtrum hoc ad contemptum, an ad genus laudis pertinet? ego quasi ad laudem dictum accipio: ut maior irrisio sit Cæcilij, qui nec à subsellijs fuerit aliquando. In clamando quidem.] Huiusmodi homines in libris de Oratore non declamatores, sed clamatores idem Tullius uocat. Totum iudicium sustinebit.] Quia tu nec partem iudicij sustinebis. hoc est enim totũ iudicium, & spes omnis. Actoribus Græcis.] Palliatarum scilicet fabularũ. in his enim, etiãsi latinæ sunt, græca omnia seruantur. nam latinæ fabulæ per pauciores agebantur personas, ut atellanæ, togatæ, & huiusmodi aliæ. An ideo actores græcos dixit.

Sæpe illum, qui est secundarum, aut tertiarum.] Comœdia quinque actus habet, hoc est quinquies ducitur in scenam. Est ergo persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur; secundarum, & tertiarum, quæ minus minusq; procedunt. Terentius in Phormione;

" Quia, primas partes qui aget, is erit Phormio.

Quàm ille primarum.] Subaudi, partium. Multum submittere.] Subaudi, uocem, uel gestũ.

62:

Quartum quem sit habiturus.] Duos dixit, quo modo quartum nominat? scilicet ab accusatore; cum ipso Cæcilio numerans proximum Apuleium. Quartum ex illo grege oratorum.] Obturbatores quosdã

sordidosq; causidicos significat, qui adhibebantur ad moram faciendam, dum meliores aduocati recrearentur, & se denuo compararent ad dicendum. & non recessit à translatione scenicorum, qui sunt tragici & comici, dicendo quartum actorem, & gregem. Cuicunque.] Siue mihi, siue Cæcilio. Alienissimis hominibus.] Hinc apparet, etiam supra alienum alieni iudicij hominem significari. & ideo de alienis, quasi exteris per iocum dicit tanquam peregrinantibus & aduenis aliquem hospitio esse recipiendum Cæcilio.

Quasi præteriens satisfaciam uniuersis.] Sufficiet, inquit, omnibus, quod ego uel præteriens breuiter dixero, pro leuitate eorum, quibus respondẽdum est. oblique autem Cicero remouere conatur Cæcilium etiam à subscribendi spe, quòd postea ille poposcerat secundarũ munus. sed inhumanissimũ erat dicere, ne subscriptorem quidem idoneum posse esse Cæciliũ. quare in summa sibi subscriptorem necessarium non esse dicit. alibi
" mox ait, Sed ne subscribẽdi quidem, cum id postularet,
" facerem potestatem. De populo subscriptor addatur?] Amare, subscriptor de populo: quasi isti in uulgo numerandi sint. &, addatur, proprie, quasi inuito, & superbo, quòd huiusmodi res additæ dicuntur.

Vestri ordinis reos.] Reos uestra defensione condignos. uel fures & seruos nequam, qui apud Triumuiros capitales apud columnam Meniam puniri solent.

Ad columnam Meniam.] Menius, cum domum suam uenderet Catoni & Flacco Censoribus, ut ibi Basilica ædificaretur, exceperat ius sibi unius columnæ, super quam tectum proijceret prouolantibus tabulatis,

unde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorum possent, quod etiam tum in foro dabatur. ex illo igitur * columna Menia uocitata est. causis eiusmodi soliti ad= erant autem his rebus moratores apti talibus negotijs.

Custodem inquit Tullio me apponite.] Subscri= ptorem non dixit, sed custodem, ut, quia acerbe respon surus erat, lacessitus conuitium facere uideatur. nam subscriptores non solum chartarũ causa, neque iuuan= di accusatoris adhiberi solent, sed etiam ut non facile corrumpatur. De isto custode toto.] Hoc est, de o= mni genere subscriptorum; id est, etiam si Cæcilius sub= scriptorem se esse deposcat. Nunquã tales uiros com= missuros.] Facturos praue. nam committi fraus dici= tur, atque peccatum. sum enim & fidelis, & diligẽs: & ideo nec custode indigeo, & speculatorem esse in= ter mea secreta non patior. Verum, ut ad te Cæcili redeam.] Recte, quia in subscriptores παρέκβασιν fecerat.

63.

Sed cæteri Siculi.] Sæpe in Cæcilium utitur hoc conuitio, ut illum non Romanum, sed Siculum dicat.

63:

Præfectus Antonij.] Quidam Antonius curator tuendæ totius oræ maritimæ, quã Romanum erat impe rium, non solum ipse nequam, uerum etiam comitibus pessimis, rem inauditam inuasit, & indicto Cretẽsibus bello, male re gesta ibidem perijt, antequam Pompeius contra piratas missus est. de hoc alibi ait Tullius, " Post Marci Antonij infinitũ illud imperium senserãt. Quibus se in classe uti uelle dicebat.] Cani remigibus

celeuma per symphoniacos solebat, & per assam uocẽ, id est ore prolatam, et, ut in Argo naui, per citharam: sed quia hic, in classe, dixit, possumus intelligere, ad hoc symphoniacos capi solere, ut in classe pugnantibus classicum canant, unde ipsi tubæ classis nomen est positum classicum. Non Verres, sed Q. Mutius.] Scæuolam significat. huius Quæstor Rutilius Ruffus damnatus est, quòd cum Prætore consenserit suo, ne publicani aliquid agerent in prouincia sua. quo cognito, equites Romani (nam tum ante Syllana tempora iudicabant) damnarunt eum. hic est Mutius, in honorẽ cuius Asiani diem festum Mutia nominabant. Redit ad se, atque ad mores suos.] Nota redire ad se homines.

Circæo poculo.] Illa enim sues ex hominibus faciebat. Redit autem iam ad argumentũ, non ad similitudinẽ, pertinet. uult enim innuere, quod rectè fecit, alienum esse, & breuissimi temporis; proprium uero, et perpetuũ, quod admisit. Hic tu si læsum te à Verre dicis.] Iniuria semper iniusta est: lædi etiam aliquis iuste potest: nam & qui iure damnantur, læduntur, sed non iniuria. & rectè contra patiar, defendam, posuit; contra concedam, negabo. et bene addit, negabo: potuit enim aliter atque aliter intelligi defensio: est enim hic finis, quid sit iniuria. Quam ne in alio quidem probarent.] Qui & idoneus orator, & integer Quæstor Verris fuisset.

64.

Quamobrem eum, cui Quæstor fueris, accuses.] Accuses, pro eo quod est accusare uelis. an apud nos modo accuses, cum dicas ab illo tibi iniuriam factam?

Itaque neque L. Philoni.] Omnia exempla sunt Quæstorum, qui Prætores suos non permissi sunt accusare. Atque ille Cn. Pompeius.] Propiora exempla & magis similia, posteriora ponenda sunt. Strabonem autem dicit Pompeium, Cn. Pompeij patrem.

65.

Etenim cum lex ipsa.] Vide, firmamenta argumentorum quoties in oratione sine metu fastidij repeti solent. Clarissimi uiri nostræ ciuitatis.] Hoc rursum extra contentionem, quam ante cum Cæcilio habuit, de suo officio, quemadmodum cœperat, repetit, ne leuis uideretur ex defensore repente accusator factus.

M. Catonem illum sapientem.] Cato hic accusauit Ser. Galbam pro direptis Lusitanis, & P. Furium pro iisdem, pro iniquissima æstimatione frumenti.

65:

Accusabat M. Aquilium.] Hic M. Aquilius de pecunijs repetundis accusatus est. hic est igitur Lentuli Suræ pater, in carcere strangulati propter coniurationem. L. Cottam in iudicium uocabat.] Hunc P. Africanus post secundum Consulatum & Censuram dicitur accusasse.

66.

Iudicijsq; corruptis, & contaminatis.] Corrupta iudicia sunt in ijs, qui acceperunt pecuniam: contaminata in ijs, qui offensione ordinis infamantur.

Requiret.] Amissum sentiet. hoc est enim, nihil requiret. non sentiet sibi deesse aliquid ex ijs rebus, quas nunquam habuit.

66:

Ego me dignitate ſuperatum nõ arbitrabor.] Ero enim defenſor, ut fui: & neceſſitatem accuſationis euadam. hoc quidem uidetur plane dicere, ſed latenter hoc ſignificat, prauo de ſe iudicio magis iudicibus hæſuram turpitudinem, quàm ſibi.

COMMENTATIO IN SEcundam Ciceronis orationem contra C. Verrem.

VICTO Cæcilio, & accusatione ad se delata, Cicero, cũ inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX, & cum filio patrui sui Tullij totam prouinciam colligendis literis in Verrem, & denunciandis testimonijs peragrasset diebus L; quia pedestre iter ex Sicilia & propter fugitiuos & propter Verris insidias dubitabat, à Vibone transijt. tũ repente adueniens, cum uideret id agi, ut à Glabrione Prætore, & ab ijs iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliumq; Prætorem res tota transiret, eripereturq; sibi reus patrocinio Hortensij ac Metelli, qui tunc Consules futuri erant, (per hos enim Verres eludendi iudicij fiduciam sumpserat) hoc cõmentus est rationis, ut orationem lõgam prætermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unumquodque crimen expositum, & eos Hortensio interrogandos daret. qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inueniret; ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exilium. hoc igitur laborat in oratione hac tota Tullius, ut ostendat, non dolo, nec astutia, sed necessitate facere id, quod fecit; & magis aduersariorum fraudibus occurrat, quàm ut ipse sit

captiosus. uult enim, ut diximus, omne hoc tēpus, quod est ante Cal. Ian. dispensare in totius causæ actionem, ne ad alium Prætorem aliosq; iudices nouis Consulibus ueniendum sit. Toto igitur hoc libro exhortatio iudicū continetur ad uere iudicandum: minæ in aduersarios diriguntur, omnia tentanteis ad corrumpendum iudicium: & expositiones Ciceronis cōsilij sui iudicibus exhibentur, quas intractans communiter breuitas quoque obijciendorum criminum mira arte conficitur. Status, quantum ad crimina causæ repetundarum pertinet, coniectura multiplex inest omnibus libris. quantum ad specialem intentionem libri huius refertur, causa negotialis extra scriptum in particula iuris est cōstituta. inducitur enim postulatio de agendi nouo genere: siquidem petit permitti sibi non uti oratione perpetua, sed breuiter crimina proponere, & ad singula testes dare. Sunt autem capita orationis hæc: an talis reus, cuius dānatio prosit reipublicæ: an talia eius consilia ad corrumpendum iudicium: an talia & tam manifesta crimina ad patrocinium desperandum: an huiusmodi ab eo & ab eius suffragatoribus & dicta & facta ad eludendam accusationem, ut nouo genere sit agendum Tullio. quarum rerum quasi per narrationem facit demonstrationem. expositio cōsilij sui, ut cum iudicibus deliberatio, uidetur inducta: in qua ostenditur certandum cum Hortensio astutia, non utendo horis omnibus ad dicendum, ad tollendam, si fieri possit, comperendinationem, per testes crimina comprobando. facit hoc Cicero, ut hæc res non solum compendio ac breuitate moram temporis tollat, sed etiam circa artificium di-

cendi breuiter etiã in hac parte uim oratoris ostendat.

Qui concionibus, & legibus.] Concionibus Quintium dicit Tribunum pl. qui ueneficij reum Oppianicum Cluentio accusatore defendens, uictus erat illo damnato. legibus autem L. Aurelium Cottam Prætorem significat, qui legem promulgarat de restituendis iudicijs equestri ordini.

67.

Depeculatorem ærarij.] Sub Carbone Consule, cum Quæstor esset. Peculator autem, qui furtum facit pecuniæ publicæ. Vexatorem Asiæ, atque Pamphyliæ.] Sub Dolabella, cum Legatus ei, & pro Quæstore esset, mortuo Malleolo. Prædonem iuris urbani.] In Prætura urbana; quam Siciliensis secuta est, de qua nunc accusatur. Cum multæ mihi à C. Verre terra mariq; insidiæ.] Alias significat insidias, quæ uitæ eius factæ sunt; alias, quæ integritati & existimationi. nã uult intelligi, etiam præmia sibi præuaricationis ostentauisse Verrem: sed, terra mariq; insidias factas, significat. Ordini, nomini denique senatorio.] Ordini insidiatur, ne dignitas iudicandi ordinem sequatur, detectis in corruptione iudicantibus: nomini, ne senatorium nomen honori sit, sed potius ignominiæ. senatorio enim bis subauditur, & senatorio ordini, & nomini senatorio. Semel ait se in uita pertimuisse.] Contumaciam Verris præcipitem. nam semel uicinum est ad penè nunquam. ex eodem sensu est, quòd semel in uita risisse Crassum scribit Lucilius. unde Virgilius mihi uidetur dixisse,

" Tum primum nostri Cacum uidere timentem.

67:

Tum cum à me reus factus sit.] Quid est reum fieri, nisi apud Prætorem legibus interrogari? Cũ enim in ius uentum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur, ut uicto: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. Diem.] Dies fœminino genere tempus: & ideo diminutiue diecula dicitur breue tempus & mora. dies horarum XII generis masculini est: unde hodie dicimus, quasi hoc die. petijt autẽ Tullius C & X dies: Rupilius, siue Oppius, suppositus à Verre, C & VIII petijt. Inuenit iste, qui sibi in Achaiam.] Alij hunc Rupilium, alij Oppium putant. sunt, qui Rupilium dicunt accusatorem, Oppium rerum. alij Q. Metellum Nepotem accusatorem, Curionem reum. moris autem fuerat, ut agendi dies priori prior daretur. itaque, si omni tempore postulato usus esset ad inquisitionem Tullius; futurum erat, ut prior locus ad agendum daretur ei, qui biduo breuiorem diem postulauerat. cuius accusationis interposita de industria mora, eum Verres ad alios Consules distulisset. Cum publicis auctoritatibus.] Publicis literis. Perdita, profligataq;.] Peius uoluit esse profligata, quàm perdita. est enim perditum, quod inueniri non potest: profligatum, quod potest. Tempus emisse.] Id est, dilationem temporis impetrasse. iudicium autem suum debemus intelligere sibi aptum. & è cõtrario ait, alienum tempus offenderat. Quod si nõ modo in causa.] Per innocentiam. Honesto præsidio.] Per compen=

sationem criminum auctoritate dicentis.

68.

Aut in alicuius eloquentia.] Acerbe in Hortensium; quem corruptione iudicum, nō eloquentia sua, dicit esse confisum. Gratia.] Amicorum plurimorum, quibus defensoribus uteretur. Deligeretur ex senatu, qui reus fieret.] Oppius, uel Curio. Hoc Prætore.] Glabrione scilicet. Hoc consilio.] Lectissimorum ex omni numero senatus iudicū. Quod populus R. in reiectione iudicum iudicauit.] Ex ijs, quos renuit, intellectū est, eos iudices habere uelle, quos corrumpi posse confideret. Nisi Cn. Carbonem.] Carbo, Marianæ partis dux, idemq; Consul, desertus Arimini est à Quæstore suo Verre, spoliatus pecunia publica, quam Quæstor in exercitu de ærario sumpserat, cum ad Syllam ille transiret proditor partiū Marianarum. Cuius legatio.] Legatus per has prouincias Dolabellæ Procōsulis fuit, & pro Quæstore, Malleolo mortuo: eiusdemq; in iudicio, cum accusaretur, proditor fuit. In inuidiā suis maleficijs adduxit.] Propter sua scelera, inquit, tum fecit inuidiosum reū.

Oppugnauit, & prodidit.] Peius prodere, quàm oppugnare: propterea quòd, oppugnare, inimici & hostis officium est; prodere, grauius; cum ad eos, qui amici esse debent, referatur hoc uerbū. Cuius Prætura urbana ædium sacrarum.] Quemadmodum hic dicit, sic diuisa sunt crimina huius Præturæ urbanæ, scilicet iuris dicundi, sartorumq; tectorum.

68:

Contra omnium instituta.] Qui Prætores urbani

ante se fuerunt. sunt autem instituta Praetorum in decretis interponendis, dijudicandisq; causis. Ita uexauit, ac perdidit.] Nimirum, uexauit, ingentis calamitatis usum significat. nam & ipse supra sic ait, Populatae, uexatae, funditus euersae prouinciae. Virgilius,
» Candida succinctam latrantibus inguina monstris
» Dulichias uexasse rates.

Ex aratorum bonis.] Aratores frumenti decimã dare populo Romano solent. hos non una atque altera, sed tribus amplis decimis per mancipes à se subornatos, id est publicanos, qui decumani uocantur, Verres exhausit. Socij fidelissimi in hostium numero existimati.] Hic locus crimina cõtinet in ea oratione, quae inscribitur de supplicijs. Absentes rei facti.] Vt Sthenius, & Heraclius. Partim regum locupletissimorum.] Agathoclis, aut Hieronis, Siciliae regum.

Nostrorum imperatorum.] Scipionis, & Marcelli. dedit Marcellus, reddidit ex Africa Scipio.

69.

In stupris uero, & flagitijs.] De Cleomenis uxore dicit. Proponit inania mihi nobilitatis.] Vt Curionis, & Metellorum trium, Hortensij, & Scipionis. hi enim Verri palàm suffragabantur. Aliud quiddam diu machinetur.] Dilationem accusationis, & corruptionem iudicij. Redemptio est huius iudicij facta.] Sic quidam accipiunt, quasi hoc dicat Cicero, corrupti sunt isti iudices. non hoc dicit, sed ait artifices quosdam corrumpendorum iudicum pactos esse cum Verre, & redemisse semel omnem procurationem iudicij corrumpendi suo periculo, absolutionisq; praestandae.

Ea mansit in conditione atque pacto.] Hic est
* sensus. de pacto, inquit, & promissione iudicum. sed postquam reiecti sunt iudices, displicuit totũ negotium redemptoribus, & resilierunt à conditione ac pacto.

69:

Renunciata est tota conductio.] Renunciatio dicitur recusatio eius rei, quæ in pactũ & promissionem uenerat. Libelli nominũ uestrorum.] Moris erat, celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio Prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum. reiectio autem idcirco dicitur, quia, cum multi iudices in consilio cum Prætore suo iudicaturi essent, qui quæsitor fuisset in publica causa, uerbi gratia repetũdarũ, ambitus, maiestatis; necesse fuerat eos primũ de curia senatoria conscribi, cum senatus iudicaret; deinde in urnam sortito mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset; tertio, id est post urnam, permitti accusatori ac reo, ut ex illo numero reijciant, quos putauerint sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. solet autem ex moribus ac fama iudicum illorũ, quos aut reijciebant, aut retinebant, uoluntatis coniecturam facere populus, quis causæ suæ confidere, quis corrumpere iudices uellet. reiectione celebrata, in eorũ locum, qui reiecti fuerant, subsortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur. prima enim sortitio dicebatur. his perfectis, iurabant in leges iudices, ut obstricti religione iudicarent. cum iurassent omnes præter ipsum Prætorem, nomina eorũ libellis, ut supra diximus, cõsignabãtur, & ubique habebãtur, ne pro selectis iudicibus, ut fit in multitudine,

aliqui

aliqui suppositi corruptissime iudicarét, itaque et Præ-
* toris tribunal ut considerent iudicatur Prætori suo.

Nulla nota, nullus color, nullæ sordes.] Etsi hæc Cicero, quia contra Hortensium prosunt, sæpissime repetat: tamen, in qua causa, & à quo, & quo modo hæc facta sint, meminimus in Diuinatione narrasse. illud factum tamen animaduertẽdum, quòd, allini sordes non tabulis, sed sententijs, figurate dixit. Ex alacri, atque læto.] Alacris siue alacer, utrunque enim dicitur, is qui uiget sensibus uniuersis: quod est indiciũ erecti animi, atque sublimis. nam è contrario lacer dicitur amputatis corpore sensuũ membris, hoc est auribus, oculis'ue, quæ ad animum sæpe transferuntur: ut plerunque afflicto animo sensibus nõ utamur erectis. sic alacer dicitur is, cui omnis sensus in loco suo quisq;
* degat ui sunt & intenti, ut uultu indicent adesse animum non sincerum sensibus suis. qua re cognita, illud quoque intelligitur, aliud esse alacrem, aliud lætum. sunt, qui alacrem festinantem & properũ dici putant, quasi alis acrem. Comitijs consularibus.] Sunt etiam ædilitia, & prætoria, & tribunitia comitia.

Ecce autem.] Proprium hoc Ciceronis est in rebus improuisis. quod cum cura Virgilius & legit, & trãstulit; ut,

» =Ecce autem gemini à Tenedo.

Eadem illa uetera consilia.] Corrumpendi iudicij. Per eosdem.] Per supra dictos redemptores cõductoresq; facinoris istius. C. Curio, quem ego.] Quæri solet, cur hoc de Hortensio, cur de alijs non dicat. quia nemo solebat precari ueniam ueteres de eorũ

compellatione nuda, quos negotium tangeret. Curionē autem patrem dicit. Tā aperte, palamq; dixisset.] Aperte, ad uerba pertinet non obscura: palàm, ad præsentium multitudinem, & qualitatem frequentis loci.

Ad ipsum fornicem Fabianum.] Fornix Fabianus arcus est iuxta Regiā, in Sacra uia, à Fabio Censore cōstructus; qui à deuictis Allobrogibus Allobrox cognominatus est; ibiq; statua eius posita propterea est.

70.

Aperte iam, ac perspicue nulla.] Non ex sua persona hoc dicit Tullius: nam esset offensum. Quod tota Sicilia omnes Siculi, omnes negotiatores.] ἐπεξήγησις: ut, quidquid subiectum est, intelligatur eius esse, quod dixit, tota Sicilia. In unius potestate.] Hortensij scilicet. Non tenebimus iudicia.] Finxit dicere, non tenebimus iudicia; mollius scilicet, quàm si populares fingeret dicētes, auferemus à senatu iudicia. Istius perditi lætitia.] Verris. Hominis amplissimi gratulatio.] C. Curionis. Et M. Metello obtigisset, ut is de pecunijs repetundis.] Sorte obueniebat unicuique Prætori. hic ergo M. Metellus amicus Verris successurus Glabrioni fuerat.

70:

Fiscos complures.] Sportæ, sportulæ, sportellæ, nūmum sunt receptacula: & sacci, sacculi, saccelli, & crumenæ & uellereæ, & scorteæ, & māticæ, & marsupia. ita fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad maioris summæ pecunias capiendas. Vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, ut pro censu priuato ærarium dicitur pro loculis, & arca thesau

ri pro sacello fiscus, unde fiscus pecunia publica, & cõ= fiscare dici solet. Illis diebus paucis, cum Prætores de= signati sortirentur.] Accusatio cœpta est Nonis Au= gustis. & comitia consularia fuerunt VI. Cal. Augu= sti. nec multo post sortitio Prætorum fuit, celebratis eo= rundem comitijs. A quodam senatore ad equitem Rom.] Horum nomina non nulli ponunt, inepte; quasi certum sit, quod dicitur, & non de industria fin gatur à Tullio ad inuidiam aduersariorum, & sui de fensionẽ, quia cogitur nouo modo causam agere horis breuioribus, quàm mos est accusatoribus: itaque suspi= cantur senatorem alij Crassum, alij Hortensium.

Equitem Rom.] Alij neminem proferunt, alij Pu blium quendam, temporibus illis in diuidenda pecunia populo famosissimum. pecunia Siciliensis est ex Siciliæ prædationibus capta. Comitiorũ meorũ nomine.] Vt ego Aedilitate deijcerer, quam petebam. post cõsula ria enim & prætoria comitia ædilitia sequebantur. co mitiorum autem meorum nomine, addidit, ut ostende= ret, excepta hac pecunia totam corruptionẽ iudicij de= stitutam esse. Qui se omnia mea causa debere arbi trabantur.] Locutio pro plena habetur: sed si quæ= ras, quod integrum est; deest, facere; ut sit, omnia fa= cere. & bene, omnia, protulit; ut hæc proditio secreto actæ rei propter amicitiam uideatur esse suscepta.

Diuisores omnium tribuum.] Vtrum legitimos habent omnes tribus diuisores suos, quos Plautus magi= stros curiarum in Aulularia uocat his uerbis,

» Nam noster, nostræ qui est magister curiæ,
» Diuidere argenti nũmos dixit in uiros:

an, diuisores, criminis nomen est? sed si hoc esset, nõ sibi unũ ex ijs carum esse dixisset. Cum ipse Praeturam petisset.] Ostendit Verrem non gratis factum fuisse Praetorem urbanum; & alterum Metellum, Praetorem Siciliae, pecunia Verris similiter meruisse Praeturam.

C. Verrem Romilia.] C. Verrem nomen est proprium. Romilia nomen est tribus, ablatiui casus; ut sit, ex Romilia. tribus. n. urbanae rusticaeq; omnes XXXV numerantur: ex quibus aliquam necesse est, cuiusque ordinis fuerit, ciuis Romanus obtineat. moris autem fuit, cum aliquis ciuis Romanus ostendendus esset, significaretur aut à praenomine suo, aut à nomine, aut à cognomine, aut à cognatione, aut à tribu in qua censeretur, aut à curia, aut à censu, ut, si erat senator, » eques'ue Romanus. sic alibi ait, L. Claudium Palati» na. Patris istius discipulum.] Tanquam diuisorũ magistri. Istius.] Verris scilicet. Ex optima.] Ironia est. Vrgebant comitia.] Hae sunt res maximae. Vrgebant comitia: instabat iudicium: fisci minabantur.] Exquisite dictum. Agere, quod ad iudicium pertinebat, libere.] Vel occupatione in petendo honore: uel quia accusatio libertatem uel minas exigat, petitio blandimenta & preces. Minari denique diuisoribus, ratio non erat.] Cur enim minarer, inquit, accusatoribus, uel diuisoribus, quos accusatione Verris impeditus accusare non possem, id ipsumq; illi callidi homines intelligerent? Districtũ, atque obligatum.] Districtus potest & sine uinculis in diuersum manu ducẽtiũ ferri: obligatus etiã nodis uinculorũ in loco intelligitur. plus est ergo obligatũ esse q̃ districtũ.

71.

Qui quamobrem arcesserentur.] Bene interposuit hæc ad causam non ueniendi. nam, sine hac ad designatum Consulem Siculos non uenisse, contumaciæ uideretur. sanè & hic, & in primo capite Verrinarum animaduertitur inconsequens locutio, similisq; solœcismi, si quidem, non uenisse, legeris: nam si, non uenissent, legeris, error non erit. Cæterorũ hoc anno.] Criminose, ut supra diximus, in Hortensium, Metellosq;. Cum filio blando, & gratioso.] Fœminis, ac maxime meretricibus amicitiæ conueniunt. gratia uero quæ potest in adolescentibus esse sine infamia? gratiam enim amicorum copiam modo dicit. Appellare.] Quasi familiares. Et conuenire.] Quasi de promissorum debito. Intellectum, et animaduersum.] Intelligitur aliquid argumentis: animaduertitur sensibus præsenti animo utentibus: plerũque enim aduertimus rem aliquam oculis, aut quouis sensu corporis sine animi intentione. ergo plus est animaduersum, quàm intellectum. an, ab alijs intellectũ, ab alijs animaduersum, intelligi possit? quod si est, rursus plus erit intelligere, quàm animaduertere.

Vt cuius diuitiæ me.] Magna emphasi diuitias dixit. & significat breuiter, etiam sibi præmia præuaricationis oblata, sed frustra. Sed etiam Q. Metellum.] Subaudi, Consulem. & ne error sit in nominibus, tenere uos oportet, tres Metellos esse, unum Consulem cum Hortensio, alterum in urbe Quæsitorem de pecunijs repetundis, tertium Siciliæ Prætorem. De-

dit enim prærogatiuam suæ uoluntatis eiusmodi.] Dilogia dicitur figura, cum ambiguum dictum duas res significat. nam prærogatiua præter iustum integrumq; beneficium aut dictum, aut factum aliquid significat liberalius ab eo, qui nobis bene facturus est. & rursus, prærogatiuæ sunt tribus, quæ primæ suffragium ferunt ante iure uocatas. mos enim fuerat, quo facilius in comitijs concordia populi firmaretur, bina omnino de ijsdē cādidatis comitia fieri: quorū tribus primæ prærogatiuæ dicebātur; quòd primæ rogarētur, quos uellēt Cōsules fieri: secūdæ, iure uocatæ; quòd in his, sequēte populo, ut sæpe contigit, prærogatiuarū uolūtatē, iure omnia complerentur. hoc igitur dicit Cicero, uocando ad se Metellum Siculos, & eos minis deterrendo ab accusatione Verris, propè omne beneficium, corruptarum à se tribuum Verris pecunia, persoluisse. Vult enim, illum Verris pecunia Consulem factum, intelligi. An me taciturum.] Est hic epitherapeusis: ubi non emendatio dicti atrocissimi, sed confirmatio ponitur recte dixisse, causa subiecta cum quadam acrimonia. Accessit alter Consul designatus Siculos.] Hic est prærogatiua, quā Metellus Verri pro prærogatiuis reddidit. nam huius rei fuerat dilata narratio. Prouisum.] Quo modo, si comitiorum sors atque fortuna est? sed uult totum pecunia Siciliensi, hoc est corruptis à Verre tribubus, esse confectum.

71:

Te non fato, ut cæteros ex uestra familia.] Dictum facete & contumeliose in Metellos. antiquum
» Næuij est: Fato Metelli Romæ fiunt Consules.

cui tunc Metellus Consul iratus uersu responderat senario hypercatalecto, qui & Saturnius dicitur:
" Dabunt malum Metelli Naeuio poetae.
de qua parodia subtiliter Cicero dixit, te non fato, ut caeteros ex uestra familia. Quaesitor.] Praetor de pecunijs repetundis quaestionem exercens. nam proprie Quaesitores dicuntur criminalium quaestionum; ut Virgilius,
Quaesitor Minos urnam mouet.

Duo igitur Consules.] Q. Hortensius, Q. Metellus. Quaesitor.] M. Metellus. Nimium diligentem.] Haec est artificiosa laudatio iudicis sine suspicione assentationis, & tamen efficax ad beneuolentiā. qui autem diligentem uituperare non poterat, pro crimine addidit Nimium. Terentius,
" Ne quid nimis.

M. Caesonius.] Designatus Aedilis cum Tullio, & ideo nō iudicaturus, quia & Aedilis & iudicis partes sustinere non poterat uno tempore. ut autem sagacem integritatem eius ostenderet, non dixit, Quod corrūpamus, sed, conemur corrumpere; & nō Aperta & plana corruptione, sed Aliqua, id est uel exigua. Iunia no consilio.] Iunius Quaesitor fuit in Cluentij causa Verre Praetore; in qua cum Oppianicus damnatus esset, defensor Oppianici Tribunus pl. Quintius rem in inuidiam adduxit, cum diceret pecuniam in iudicio fuisse uersatam: & cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat; & errore multorū in falso crimine Cluentius fuit. hic ergo Caesonius, damnatis alijs iudicibus, non modo innocens pronun-

ciatus est, sed etiam ex ijs fuit, qui illa crimina Staleni, & Bulbi, & Guttæ, & cæterorum iudicum detexerunt, cum Verres quoque turbatus subiectos iudices esse diceret, & interpolatos libellos sortitionis iudicum, quos libellos ipse obsignauerat. Magistratum ineat necesse est Nonis Decembribus.] Eo die Tribunus pl. futurus. Ex acerrima equestri illa familia.] Nouo modo laudem ab ignobilitate quæsiuit, more suo laudans equites Romanos, & maxime quia, cum iudicarent, sine infamia se gesserunt. L. Cassius cum ad cæteras res.] Inde sunt leges Cassiæ tabellariæ de suffragijs libere ferēdis, nō uoce, sed tabula. ille ille Cassius, qui cognoscēdis criminalibus causis in primis quærendum esse dicebat, cui bono. Homines ueteres.] Graues, & seueri. & uide figurate singulis additam laudem ex ore aduersarij, ueluti ostendentis, cur sibi isti omnes displiceant. Tribuni militares.] Tribunorum militarium duo genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati; qui Romæ comitijs designantur. Subsortiemur etiam.] Mire ostendit securitatem rei, tanquam ipse sit omnia facturus.

72.

Nonæ Sextiles.] Sextiles, Augustæ: Quintiles, Iuliæ: non dum enim nomina de Imperatoribus sumpserant: propter quam mutationem nominum Virgilius ait,

=Et incipient magni procedere menses.

hac tota argumentatione significat Cicero bis accusare se non posse, si accusandi consuetudinem seruare uo=

luerit, non seruire breuitati. Ludos uotiuos.] Hos Pompeius uouerat, si Sertorium superasset. Deinde continuo Romani sequentur.] Romani ludi sub regibus instituti sunt; magniq; appellati, quòd magnis impensis dati sunt: tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum. alij ideo magnos ludos dictos putant, quòd Conso, consiliorum secretorum deo, id est Neptuno laticum regi & rerum conditarum, et dijs magnis, id est laribus urbis Romæ, dati sunt: quibus aiunt raptas Sabinas esse. ut uideatur propter hoc dicere Virgilius,

» -Magnis Circensibus actis.

nam & Circenses ludi sunt.

Deinde se ducturos.] Dilaturos, moram facturos.

Dicendo.] Longa oratione. Excusando.] Cur interdum non dicant. admittebantur enim excusationes multæ etiã pro reo, aut occupationis alicuius, aut malæ ualetudinis. Ad ludos Victoriæ.] Hos Sylla instituit bello ciuili uictor. Secundũ quos plebeij ludi.] Quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro recõciliatione plebis post secessionem in Auentinum. Quem ego hominem.] Metellum scilicet: in cuius locum subsortiendum iudicem, ex persona Verris supra dixerat: qui Prætor futurus sit ex Cal. Ian. qui nunc in iudicum numero est. Iurato suam.] Cum iudex sit Metellus, tabellam iudiciariã iuratus accipiet. cũ Prætor fuerit; et non iurabit, quia non est iuris; & in potestate habebit tabellas omnium iudicum. Id enim consilij mihi profecto taciti dabitis.] Sermocinatio ista non decet iudicum grauitatẽ:

ideo, Taciti, dixit. sic agit autem, ut ostendat se nō debere horis legitimis abuti bis ad accusandum Verrem, cum possit prima actione testimonijs uti tantum.

Perficiam, ut nemo unquā paratior.] Quàm ego uenerim, scilicet. nunc illud est quod postea dicet, In alia tempora reseruemus, id est in secūdam actionem.

Auctoritatibus.] Confirmationibus eloquentiæ scilicet.

72:

Ex istius tempore, & causa.] Sensus est: non ingenij tui est, quòd contra me malitiose exis: sed hoc ita expetit tempus huius, hoc est periculum Verris, & mala causa, quam suscepisti. Secundum binos ludos.] Post binos ludos, uotiuos, ac Romanos. Ante primos ludos comperendinem.] Id est, me & te dixisse profitens, comperēdinationis iudicibus faciam potestatem.

Astuta.] Vrbana: etenim urbs ἄστυ dicitur. Terentius, An in astu uenit? Cupiditas.] Corruptionem iudicum significat. In quibusdam iudicijs.] Terentij Varronis: ubi discoloribus ceris usus est, & ubi, ut supra diximus, elusit nobiles pueros.

73.

Assiduum.] Molestum, additum. Ex eo loco, ex quo.] De Rostris scilicet. Hoc munus Aedilitatis.] Allusit ad ambiguitatem muneris, & Verris nomen bestiæ præferentis. Qui aut deponere &c.] Deponitur in sequestri: accipitur ab eo, qui corrumpitur: recipitur, id est promittitur ab eo, qui pro iudicaturo spondet: pollicetur, qui apud se dicit aut præmium, aut sententiæ potestatem esse. sequestres sunt, apud quos pecunia deponitur: interpretes, per quos inducitur pa=

ctio. Inter decem annos.] Recte dixit. hoc enim tẽpus, quo senatus iudicat, uictore Sylla ab ordine equitum transferente iudicia. Annos propè quinquaginta.] Tanto enim ferè tempore equester ordo iudicauit lege Sempronia. Sublata populi Romani potestate.] Scilicet sublata prouocatione ad populũ, hoc est à Tribunis pl. Q. Calidius dãnatus dixerit, minoris sestertium tricies honeste n.p.d.] Q. Calidius, M. Calidij oratoris pater, ex Pretura Hispaniensi accusatus à Gallio, pro quo postea Cicero dixit, atque damnatus, cum sensisset iudicibus pecuniam contra se datam, in eos iudices, qui paruo pretio corrupti se damna-
» uerant, exclamauit: Vel idoneam, inquit, mercedem
» pro meo capite pacisci debuistis. hoc saltem honestatis
» esset in uocabulis, ut hominem prætorium non uili pre-
» tio uenderetis. &, Honeste, ironice dictum est.

Lis æstimata sit.] Hoc est pecunia, de qua lis fuit, & propter quam condemnatus est, in summam redacta, quæ de eius rebus exigeretur. Duæ enim pœnæ rei consequebantur damnationem, pecuniæ altera; in qua uel simpli, uel dupli, uel quadrupli ratio ducebatur: altera exilij.

73:

Qui ambo peculatus damnati sunt.] Quid hoc, inquiet quispiam, ad iudicium corruptum pertinet? respondebimus, litis æstimationem fieri nõ solum ex titulo propositi criminis, sed etiam ex alijs probationibus, quæ ex ante actis rebus apud iudices constiterint. hi, peculatus crimine proposito, etiam quas iudicando pecunias ceperant, reddiderunt. Similiter soluitur etiam illud, quod supra de pecunijs repetundis positum est. Qui

C. Verre Prætore urbano sortiente.] Sic hoc criminose dicit, quemadmodum supra, Hortensio Prætore. et totum hoc magis inuidiose, quàm uere, dicitur: nam ipse Verres pro testimonio dixit, in Iuniano iudicio adulteratas fuisse tabellas suas, in quibus suppositi iudices essent ad sententiam corruptam ferendam.

Quem incognita causa condemnarent.] Cũ causam ante non audissent. significat autem C. Fidiculanium Falculam, qui ad complendam Oppianici damnationem dicebatur esse suppositus. Quòd inuentus est senator.] Stalenum dicit ab utraque parte fuisse corruptũ. quod aduersus eum recitatum postea, in Cluentiana oratione uix purgat, ubi dicit à solo Oppianico sestertiũ D C Caio Aelio Staleno iudici data pro numero iudicũ, qui corrũpendi essent. Vt discoloribus signis.] Iam supra dictum est. Signa autem alij ceratas diuerso colore tabulas, alij ab iudicibus appositas tabulis ceras diuersi coloris aiunt, ut hoc signũ esset ad uoluntatem rei sententiæ scriptæ. Iuratorum hominum.] Iudicum scilicet, qui in leges ante, quàm iudicarent, iurare consueuerant. Se habere hominem potentem.] Hortensium uult intelligi: scit enim hoc nimis ualere ad minuendam eius auctoritatem.

Apud M. Glabrionem.] Prætorem præsentis anni, quiq; præesset huic iudicio.

74.

Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus.] Per annos continuos tres populus Romanus illo tempore tribunitiam potestatem flagitabat. hoc Cicero utitur ad inuidiam iudiciorum & infamiam se=

natu iudicante. Qui Cn. Pompeio.] In inuidia tunc Pompeius fuit, quòd Consul redderet populo tribunitiam potestatem: sed totum Tullius ad sui temporis commodum refert, ut etiam Catuli sentẽtiam in senatu demonstret. 74:

Cũ primũ concionem ad urbẽ Cõsul designatus.] Ad urbẽ, in urbe. & sic dici solet de ijs, qui cũ potestate prouinciali aut nuper è prouincia reuertissent, aut non dum in prouinciam profecti essent. Pompeius autem pro Consule de Hispania, Sertorio uicto, nuper uenerat, & statim habuerat concionem de restituenda tribunitia potestate, Palicano Tribuno pl. Homines in speculis sunt.] Scilicet equester ordo, & urbana plebs, & omnes, qui fauent tribunitiæ potestati.

Obseruant.] Modo speculantur, aliàs uenerantur. Virgilius,

" Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
" Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
" Obseruant.

Post legem tribunitiam.] Ex quo lex fertur de tribunitia potestate restituenda. Vnum senatorem uel tenuissimum.] Pauperem, qui, unde iudices corrumperet, non haberet. Dolabellam autem significat.

Quod tametsi non reprehendunt.] Potuit enim dici, Quid ergo? noxius si pauper sit, non est damnandus? Non gratia.] Vult amicum uideri Hortensij Verrem, sed tantummodo prædæ participatione sociatum. Non cognatione.] Hoc ad Metellum collegam Hortensij pertinet, qui illum, tanquam si sit cognatus, defendit. Mediocri uitio.] Vt si quis ni-

mia seruitute patrocinium meruerit, aut assentatione aliqua defendi meruerit. Inuestigare.] Ratione. Consequi.] Via. hoc totum ad terrendos à corruptione iudices dicitur.

75.

Post hæc constituta iudicia.] Senatoria iudicia dicit, per hos X annos Syllæ legibus constituta. Qui iam pridem inuentus est.] Verrem dicit. Quo loco sis.] In tribunali. Fac tibi paternæ legis Aciliæ.] M. Acilius Glabrio legem Aciliam tulit, de pecunijs repetundis, seuerissimam, ut qua ne comperendinari quidem liceret reum. Fortissimum patrem.] M. Acilium Glabrionem.

75:

Sapientissimum auum.] Scæuolam dicit, iuris peritissimum, qui cum Cn. Pisone Consul fuit quo anno Tib. Gracchus occisus est. Grauissimum socerum fuisse.] Scaurum significat. Scauri constantiam.] Inde subiecit, quid sit constantia. & animaduertendum, hanc esse artificiosam laudationem iudicum ad beneuolentiam, quæ tamen ab assentationis suspicione semota est. Ad suspicioné criminis.] Quòd multum rapuit. Ad rationem salutis.] Vt corruptis iudicibus reus reseruetur. Serui designatorum Consulum.] Mentionem facit illius rei, quam de Metello supra monstrauerat, quòd Siculos domum arcessitos iam ante conterruit. Quadraginta diebus interpositis.] Iis, qui sunt per binos ludos, uotiuos, atque Romanos: quos alij bini consecuturi erãt, Victoriæ, atque plebeij. Cum hæc frequentia totius

Italiæ Roma discesserit.] Frequentiam dicit plebis rusticæ, cui uoluit iudicij exitu notam esse integritatem suam. conuenerat autem ex municipijs cuiuscunque modi multitudo, aut propter comitia suffragiorum causa, aut ludorum uotiuorum, Romanorum, Victoriæ, plebeiorum, aut ut censeretur apud Censores Gellium & Lentulum, qui tunc erant. Huius iudicij, & laudis fructum, & offensionis periculum uestrum.] Figura Zeugma: ad singula enim subaudiédum est, puto esse oportere. Faciam hoc non nouum, sed ab ijs, qui nũc principes nostræ ciuitatis sunt, ante factum.] Verum dicit. etenim L. Licinius, & item M. Licinius, ambo consulares: Marcus uero etiam triumphalis fuit. hi cum accusarent L. Cottam, non usi sunt oratione perpetua, sed interrogatione testium causam peregerunt. Illud à me nouum cognoscetis.] In eo se dicit noui aliquid allaturum, in quo diligentius crimen expositurus est, quàm qui ante ipsum breuiter accusauerunt.

76.

Vt ubi id interrogando.] Apparet ex hoc dicto, testes suos etiam ipsum accusatorem interrogare consuesse. Argumentandi, dicendiq; sit.] Argumentari, est argumentis uti ad rem probandam: dicere, amplificatione uti ad rem, ad delectandum cõmouendumq; auditorẽ oratione perpetua. Si quis erit, qui perpetuã orationem.] Vides quòd argumẽtis se usurum non negat iam modo, quanquam perpetuam orationem se neget habiturum in hac actione, quæ prima est. Si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemq;.] Bene hæc separauit; ut ostenderet, etiam

ſine perpetua oratione accuſationem tamen eſſe : ut res non una, ſed ut duæ ſint. Nunc id, quod facimus, ea ratione facimus.] Inconſequens locutio, & obſcura non minus eſt, quàm illa in fine orationis pro Ligario. niſi forte, facimus, ſemel ponitur. Cũ multa libidinoſe, multa crudeliter in ciues, atque ſocios.] A' ſpecie cœpit, & ſubiunxit genus, dicendo poſtea, In deos, atque homines. ſed non eſt uitium, quòd pro auxeſi poſitum, non pro ratiocinatione eſt. Seſtertium quadringenties.] Diximus de hac quæſtione ſummæ uariæ. in Diuinatione enim ſeſtertiũ millies dixit. quod ſoluimus, quòd adhuc non erat inſinuata criminum ratio Ciceroni : & quòd ex perſona Siciliæ loquebatur, augere uoluit ueritatem ; & quoniam, ſpe dupli uel quadrupli repetitionis, quantum uis accuſatori progredi licuit. nam quamuis ſeſtertium quadringenties à Verre petitum eſſet, ſeptuagies tamen dupli nomine exigi iuſſus eſt ; ad gratiam ne Hortenſij, an ſuam, an etiam conniuentia Ciceronis ipſius, parũ comperimus.

Dixi.] Moris ueterum fuit, cum ſatis uiſum eſſet fluxiſſe uerborum, hanc ſibi neceſſitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, Dixi ; quòd etiam, ab utraque parte oratione conſumpta, ut in cõſilium dimitterentur, Prætor ſoleret pronunciare, Dixerunt. bene ergo Tullius denuncians aduerſarijs compendium breuitatis, hoc uerbo uſus eſt, Dixi. Non autẽ hic finitur prima actio : inducentur enim dehinc à Tullio teſtes : quorum uerba in oratione conſcribere, nullius elegantiæ fuit. multis autem diebus prima actio celebrata eſt, dum teſtes Verris producuntur criminũ

diuerſorum,

diuersorum, dum recitantur publicæ priuatæq; literæ: quibus rebus adeo stupefactus Hortẽsius dicitur, ut rationem defensionis omitteret; adeo perculsus Verres, ut abiret in exilium sua spõte. nec quid amplius in iudicio gestum est, nisi quòd Tullius metuens ne tantum negotium penè tacitum præteriret, finxit Verrem cõperẽdinationi præsto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum. & quemadmodum uictoriæ consuluerat breuitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tãquam repetita accusatione est consecutus reliquorum conscriptione librorum, qui cæteros consequuntur.

COMMENTATIO IN III.
Ciceronis orationem contra C. Verrem.

ARGVMENTVM.

DEINCEPS hæc omnia nõ dicta, sed scripta sunt contra eum. quod ita factum est. Fingit Cicero adesse in iudicio Verrem comperendinatum, & respondere citatum, & defendi. in cæteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compẽsare decreuit, et, quoniã accusare multos indecorum Tullio uidebatur, in una causa uim huius artis & eloquentiæ demonstrare. nã & bene intelligentes omnem uirtutem oratoriam, quæcunque in criminationibus constituta est, hic expressam uident: & cõtra ex hoc defensionum uim in cæteris orationibus & neruos eius ex hac uirtute cognoscũt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est. ADEST, inquit, Verres, respondet, defenditur. ergo cum prima actione accusatus sit, ac defensus Verres; nunc, uelut defensus iterum (sic enim mos erat) in altera actione, accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. crimina repetundarum, & alia pleraque ex anteacta uita sæpe firmantur. sumitur etiam hinc sæpe defensio. omnis enim confirmatio ab attributis personæ, & negotio sumi solet. ergo attributa personæ maxi

me in anteacta uita quæri solent : negotio, in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius diuidens, anteactis unum dedit, hunc scilicet solum ; crimini ipsi repetundarum quatuor, unum de iure dicẽdo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de supplicijs . ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius Minoem iudicem apud inferos , tanquam si Prætor sit rerum capitalium, Quæsitorem appellat: dat ibi sortitionem , ubi urnam nominat : dat electionem iudicum, cum dicit, Consiliumq; uocat : dat cognitionem facinorum, cum dicit, Vitasq; & crimina discit.

Ergo hic liber, qui de anteacta uita est, statum necesse est coniecturalem habeat. Capita autem quatuor ipse Tullius fecit, diuidendo totam hanc accusationem in ea, quæ commisit Verres primo in Quæstura, deinde in Legatione , tertio in Prætura urbana , postremo in Prætura Siciliensi. cum autem omnes eius actus Quæsturæ nomine, Legationis, Præturæ urbanæ, Siciliensisq; quadripartita librorum diuisione cognoscantur: anteacta eius omnia hoc libro cõprehensa sunt ad eorũ fidem, quæ post dicẽtur. Prooemia sanè huius libri in simulatione constituta sunt , quasi ueræ accusationis in Verrem audentem adesse, atque defensum: in exhortatione iudicum ad recte iudicandum : tum in minis contra aduersarios : & in exhibenda ratione officij sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tãtum testibus uteretur . quæ omnia eiusmodi sunt, ut non tã noua dicere , q̃ dicta libri superioris instaurare uideatur . Post hæc omnia ipsius Ciceronis ꝑ honores Verris cũ criminibus iunctos diuisio per ordinẽ tẽporũ currit.

76:

N EMINEM uestrum ignorare arbitror iud.] Hoc totum figmentum est Ciceronis, ut sequẽtium librorum uera actio uideatur. nam Verres iam sua sponte elegit exilium. Respondet.] Recte dictum est, respondet. nam apud ueteres & iudices, & rei, & accusatores, & defensores citabãtur à præcone Prætoris. Patior iudices.] Cum dolere debuerit, restitit sibi, pati se, & æquo animo ferre dicit, ut pugnam uictoria consequatur.

77.

Neque enim salus ulla maior Reip.] Eadẽ repetit, quæ in prima actione dicta sunt, è Rep. esse damnari Verrem. Diligenter reiectis.] Reiectos iudices pro electis intelligi conuenit. ibi enim reiectio iudicum, ubi & retentio, cõtinetur. in reiectione autem accusatoris, uel fides accusationis, uel præuaricationis perfidia, ut supra dixi, apparet. Et propè depositam.] Desperatæ salutis. sic & Virgilius,

" Ille ut depositi proferret facta parentis.

Postremo ut esset hoc iudicatum.] Subauditur, accessi, ἀπὸ κοινοῦ ad omnia, quibus hoc uerbum in hac sententia conuenit. Reus est enim nocentissimus.]
" Terentius: Et habet, quod det: & dat nemo largius.
" & de persona: Fatuus, insulsus, tardus stertit.

Impie, nefarieq; commisit.] Nefandum, est non fandum: nefarium, quod sacra polluit, farre pio solita celebrari. ergo nefarij sacrilegi.

77:

Agunt eum præcipitem.] Proprium Ciceronis &

in orationibus,& dialogis, & in epistolis sæpius eandē sententiam dicere,& uti eloquentiæ diuersis modis,iisdem sententiis,tamen ab aliqua occasione repetitis. nā & hic repetitio furoris, in qua uidetur insaniæ Verris causam uellem monstrare. est enim hic locus de suppliciis irrogatis; ubi ostendit, ciues Romanos Verrem pro prædonibus occidisse. Religiones uero, cerimoniæq;.] De signis & furtis tacet modo,quasi minus idoneis ad furorem auaritiæ. Supplicio cōmuni.] Aestimatione litis, & exilio. Cui damnari expediret.] Quia minor in damnatione pœna,quàm in concione populi Romani,& in eorum animaduersione.

78.

Non istum maius in sese scelus &c.] Subtiliter etiam iudicibus comminatur. Non id tempus.] Quod inuidiosum senatui est. Non is reus.] Qui est nocentissimus. Non id tempus.] Quod inuidiosum senatui est. Nō id consilium.] Quod ex optimis uiris lectum tale est,ut,si quid in ipso culpæ fuerit, sperari melius ex senatu non possit. Ne actor quidem.] Tullius scilicet,in quo omnia ad uincendū parata. Ad aliud iudicium.] Populi scilicet,& equitum Romanorum. Alieno nomine.] Quæstores urbani ærarium curabant, eiusq; pecunias expensas et acceptas in tabulas publicas referre consueuerant. alieno autem nomine dicit,Carbonis nomine,& exercitus eius: nam Consulis & militum eius nomine pecunias ex ærario sumptas auertit, conuersus ad Syllam bellis ciuilibus. uel alieno nomine, ad frumenti emptionem, quod Siculis non persoluit. De capite.] Hoc in Si=

cilia fecit gratiosius in decumanos, ut frumentum in auctione promissum ab decumanis, usibus populi Romani cum illi refragarentur à plicito de summa detraxerit, minusq; eos inferre passus sit annonæ populo Romano. quod illicitum probatur multis documentis.

M. Marcelli, & P. Africani monumenta.] Signa concessa et reportata Siculis à M. Marcello & Scipione Africano. nam Marcellus donauit, quæ uictis Syracusis asportare iure belli potuerat: Africanus uicta Carthagine reportauit, quæ uictis Siculis ademerant Pœni. Meditetur de ducibus hostium.] Hic crimẽ de supplicijs esse cognoscitur: in hoc enim libro hæc latius explicantur.

78:

Quos in eorum locum subditos.] Captis prædonum ducibus, Verres illos quidem remisit accepto præmio: pro illis autem mercatores innocentissimos partim trucidauit, partim domi suæ priuatim reseruauit, quòd diceret timuisse se, ne sibi crimini daretur, eos ipsos à se pecunia liberatos esse. Vsque dum per me licuerit.] Quantum in ipso fuerit. An hoc? domi suæ priuatus, quod est maiestatis crimen, hostes publicos habere non dubitauit: sed finem fecit huius audaciæ me cogente, qui institi ut de eius domo in publicam custodiam ducerentur. Quò me iam pridem uocat populus R.] Se dicit, quia Aedilis est factus, ut defendat libertatẽ populi Romani. Qui cognitores homines.] Hoc genus defensionis in iure cognitor dicitur, maxime cum de alicuius statu agitur. ipse alibi, Cognitorem iuris sui. Quinque & XXX.] Ac per has

totus populus Romanus. Principio tres fuerunt, Tatiensis una à Tatio rege, Ramnensis altera à Romulo, Luceres altera à Lucumone, siue Lucretino, siue à luco, quem lucum Asylum uocauerat Romulus. post de nominibus Sabinarum plures fuere, quibus deprecatricibus parentum bellum maritorumq́; finitum est. ad postremum XXX & V factæ. Obtinuerunt autem nomen aut à tributo dando, aut quia primo tres fuerũt, unde etiam Tribuni dicti. Religionem.] Quia iurati testes dicebant. Latumijs.] Latumiæ carcer Syracusis. Latomiæ autem Siculorum lingua, id est lapicidinæ dicuntur, loca cæsis lapidibus execta.

79.

De loco superiore.] De Rostris, quippe qui Aedilis sum factus. Quo in numero è uobis complures fuerunt.] Alia enim sortitione nunc sedent: alia in diuinatione constituendi accusatoris fuit. Inimicitias iustas.] Ad aliud argumentum uictoriam suam interpretatus. simpliciter fatetur quod in diuinatione expugnauerat, non idoneam fuisse causam accusandi Verris Cæcilio cõmentitiam simultatem. an iustas inimicitias non magnas dicit? ut è contrario Virgilius,

» Iniusto sub fasce uiam dum carpit.

Cum id postularet.] Bene addidit, quia in Diuinatione huiusce rei mentio facta non erat. Vim in inquirendo tantam habui.] Dicit plura crimina inueniri potuisse, quàm inuenta sunt, si uellet Tullius nõ ad legem repetundarum inquisitionem facere, sed ad uniuersa, quæ cõmiserat Verres. nam certe quantum abstulerit ex Sicilia Verres, non quantum flagitij com-

miserit, dicere accusatorem causa compellit.

79:

Ne quis de mea fide.] Et Verris pecuniosi rapinis inuidiosum; & apud iudices plurimum ualet: ut non sine causa de eorum constãtia Cicero dubitare uideatur. & ualet ad suspicionem magnopere, immo opinionem, uel potius fidem redempti Hortensij & fautorum Verris ad defensionem eius: quo se quoque è suspicione hominum non excepit Tullius. Sciebam, in reijciendis iudicibus.] Multi, inquit, ita subtiles fuerunt præuaricatores, ut in tota actione fideles actores esse uiderentur: qui tamen non effugerunt suspiciones hominum, cũ in reijciendis iudicibus uersarentur. reijciens enim malos, & retinens bonos, uerus accusator intelligitur. qui uero contra facit, & sit impedimento cæteris, astu tegat, de hoc intelligitur quòd præuaricator existat. Et est bona occasio cum causa laudantis iudices oratoris. Post hunc statũ reip. quo nunc utimur.] Qui est per X annos ex quo Sylla uicit, ex quo iudicat senatus. Quam iste laudem.] Vitat argumentum, quod ipse in libris rhetoricorum reprehendit, & commune appellauit. Qui cum P. Galbam iudicem reiecisset.] Bonum. M. Lucretium retinuit.] Malum scilicet. sed tamen scire uos conuenit, hunc Lucretium à Cicerone esse reiectum. neque enim præsentem iudicem uituperare fas fuit. Reijci passus esset.] Ac per hoc reiecisset ipse. Contra honorem meum nihil posse debere.] Quia non sum Aedilitate deiectus. Deinde reliquis diebus.] Apparet, multis diebus prima actione accusatũ productis testibus Verré.

80.

Non enim ſpolia C. Verris.] Vt quadruplator, qui de condemnati bonis ipſe aliquid ſumam. Sed exiſtimationem.] Vt bonus ciuis exiſtimarer. Cũ cauſa.] Cui rei contrarium eſt, ſine cauſa. Reip. conſulere.] Subaudiendum eſt ad omnia, meũ fuit.

Abſtulerit.] Pro ſuo ſuſtulerit, perſuaſum ſibi habuerit, & crediderit.

80:

Quãto periculo uenturi ſimus ad eos iudices.] Vult intelligi, metuẽdum eſſe ſenatui, ne equites Romani iudicent; quos non ſolum pro integris, ſed etiam pro inimicis nobilitatis uult populus Romanus iudices eſſe.

A' porta ſubito ad iudicium retraxiſſet.] Hoc comminiſcitur Cicero, ut credamus ueram fuiſſe ſecundã actionem; quæ ſecundum ueram geſtorum fidem non dicta, ſed ſcripta eſt. Non ſine cauſa.] Corruptis iudicibus ſcilicet. Nunc ne nouo querimoniæ genere.] Aſtutia Ciceronis hæc fuit, utendo teſtibus; ut nihil reliqui eſſet Hortẽſio, niſi ut eos interrogare poſſet. dicẽdi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipſe dicendo. etenim metuebat, ne, ſi locum dicẽdi inueniſſet Hortenſius, breuitatem temporis longa oratione conſumeret; ut ſecunda actio ad alios iudices, qui corrumpi poſſent, aliumq́; Prætorem poſt Cal. Ian. perueniret, Conſulibus futuris ſe & Metello, fautoribus Verris. hæc ita ſunt, quemadmodum dicimus. ſed Cicero ſic proponit querelam Hortenſij, ut & iniuſta, & ridicula eſſe uideatur. & eſt ordo. nunc ne nouo querimoniæ genere uti poſſit Hortenſius, morem illi gerã.

Hic tu fortaſſe eris diligens.] Apoſtropha ad ipſum Hortenſium; qua oſtendit, non poſſe ſe cogi uti oratione perpetua, & omnibus horis ſuis, ſi nolit uti. & mire horis dixit, cum dies ſint plurimi; ut oſtendat nimiam diligentiam, & eas horas dicentis dictione eſſe complendas. ueteres præterea horas generaliter dicebãt more Græcorum. 81.

Quod mihi lex mea cauſa dedit.] De commodo proprio licet unicuique detrahere, præſertim cum inde aduerſario nihil poſſit eſſe incommodi. Ea re quidem.] Vt quæſtionem propoſitam infirmaret, cauſam propoſitionis affinxit, quæ ſibi ſolutionem propoſiti, quã uolebat, afferret. Adimo enim comperendinatum.] Comperendinatum pro comperendinatione poſuit. & eſt ſenſus. aufero uobis moleſtiam bis dicendi. ſed quid? dices utile eſſe bis dicere? & mihi ego denego hãc utilitatem: in qua re cur me accuſes, non habes. aut enim comperendinatio propter me magis, quàm propter te, eſt inſtituta: aut non magis propter te, quàm propter me. ſi enim numerum dicendi conſideres, ex æquo res eſt: ſi ordinem, ego ſum prior & ultimus. nam ſimul accuſator dixerit, reſpondet prima actione defenſor: et rurſum comperendinato iudicio dicit prior defenſor, & defenſionem tanquam duplicem in medio poſitam obruit ultimus accuſator. Glaucia primus tulit.] Ante legem Glauciam de comperendinatione, aut ſtatim ſententia dicebatur, ſi abſoluendus eſſet reus: aut, Amplius, pronunciabatur, ſi uideretur eſſe damnandus, cum dixiſſent iudices, Non liquet, hoc eſt, obſcura cauſa eſt. itaque ea pars interpoſita dilatione dicebat,

in cuius peroratione uidebatur obſcuritas. comperendinatio uero utriuſque partis recitatio eſt. Alij ſic adnotant. comperendinatio eſt ſecunda actio. item comperēdinatio eſt ab utriſque litigatoribus inuicem ſibi denūciatio in perendinum diem. nanque cum in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant iudicem; qui dabatur poſt trigeſimum diem: quo dato, deinde inter ſe in perendinum diem, ut ad iudicium uenirent, denunciabant. quò cum eſſet uentum, antequam cauſa ageretur, quaſi per indicem rem exponebant. quod ipſum dicebatur cauſæ cōiectio, quaſi cauſæ ſuæ in breue coactio. Alij ſic. inter comperendinationem & ampliationem hoc intereſt, quòd cōperendinatio ex una tantum re dabatur, cum cauſam iudex non intelligeret. & omnino, ſi uidebatur iudicibus bona cauſa, abſoluebant reum: ſi mala, non ſtatim damnabant, ſed hac excuſatione parcebant. nam cum condemnandi nota eſſet C litera, abſoluendi A, ampliādi ſignum N L dabant, quo ſignificabant non liquere: unde ampliatio naſcebatur. Iudicari.] Dici ſententia abſolutionis. hoc ſignificat id, quod ſequitur.

Cito abſolui.] Iudicari. Tarde condemnari.] Ampliari. Aciliam legem.] Acilij Glabrionis, patris huiuſce Prætoris: de quo etiam ſupra dixit. quæ lex neque comperendinationem, neque ampliationem habet. Mittam in conſilium.] Id eſt, perorabo. nā mittere iudices in cōſilium, eſt dimittere iudices ad ſententiam dicendam, ubi, allegatis omnibus argumentis, orator dixerit, Dixi. 81:

In hoc quidem genere cauſarum.] Coniecturali

ſcilicet. Seſtertium quadringenties.] In Diuinatione, millies, dixit. ſed cur ita uariauerit fidem ſummæ, iam in ſuperioribus diximus. Nomina ſua exegiſſe.] Tituli debitorum nomina dicuntur, præſertim in iis de bitis, in quibus hominum nomina ſcripta ſunt, quibus pecuniæ mutuæ datæ ſunt. cui rei contrarium eſt, mutuas accepiſſe. ergo nomina, debita, uel debitores.

Hæc eadem ſe audiſſe dicerent.] Apud antiquos et de auditione teſtimonium dicebatur.

82.

Vt in teſtibus interrogandis.] Tenere debemus, interrogationes teſtiũ & accuſatoris, & defenſoris eſſe, & eius, qui producit, & eius, contra quem producuntur. Sed etiam populus R.] Qui circum ſubſellia coronam fecit. Interpoſuiſtis accuſatorem.] Qui iſte ſit accuſator, uel quem accuſet, in priore libro iam notauimus. quòd autem dicit, menſes mihi tres cum eripuiſſetis, hoc dicit: C & X dies inquirendi in Sicilia poſtulaui. conſequens erat, ut, etiam ſi quinquageſimo die rediſſem, ut redii, ſtatim accuſaré. quod ne poſſem facere, interpoſuiſtis accuſatorem quendam cuiuſdam ex Achaia rei, qui ſibi C et VIII peteret. ita factũ eſt, ut, quamuis ego feſtinato rediiſſem, ille adhuc proficiſceretur, non potuerim tamen agere, donec complerentur illo abſente C & VIII dies. Sic enim erat à Prætore legibus ordinatum, ut, ſi intra centum & octo dies ille inquiſitor Achaicus adueniſſet, priore loco ageret. ita factum eſt, ut propè tres menſes ſine ludorum impedimento ad agendum appoſitos ſine cauſa Tullius amiſerit aduerſariorum dolo. centũ enim & octo dies plus,

quàm tres menses, sunt. Vt cum horis nostris.] XX diebus scilicet. hi enim dabantur ad accusandũ legitimi, totidemq́; defensori ad respondendum. Ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset.] Testes tabulæq́; facti dari solent: itaque ab accusatore dantur. non facti non dãtur testes: ergo nihil prosunt à parte defensoris. quid ergo facit pro defensore? oratio scilicet; cuius potestatem Hortensius non habuit tacente accusatore. non ergo defendere Verrem non ausus est, sed, quia nõ poterat ut uolebat, in totũ prætermisit Hortensius. Si, quam diem qui istum eripiendũ redemerunt.] Fingit Tullius peruenisse se ad pactionem eorum, qui in se susceperant procurationem corrũpendorum iudicum, & liberandi Verris. quos ita in cauendo scripsisse dicit, pro eo se promittere corrupturos esse iudicium, si post Cal. Ian. de Verre iudicarẽt.

82:

In eã diem ego.] Essem stultus, inquit, si, quã diem illi in promittendo elegerant, ego in accusando non refugissem, præsertim cum possem effugere, si imprudens non essem. Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur.] Alij fecerũt hoc dies XX, alij pauciores, alij plures. Aut ex isto, quem sui simillimum produxit.] Reprehendunt homines stultissimi Tullium, quòd in filio Verris innoxiam lædat ætatem, ignorantes illum accusatoria arte prouidere, ne in epilogis productus ab Hortensio conciliet misericordiam iudicũ patri. Lenonum, aleatorum, perductorum.] Lenones sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarũ, & in quibus stupra exercita legibus uindicãtur.

Quæstor Cn. Papirio Consul fuisti.] Vno nomine Cn. Papirij Carbonis & tempus criminis significauit, & crimen. legitur tamen & Consule. Obtigit tibi consularis.] Prouincia, subauditur. Dissensio ciuium.] Leuiter dixit bellum ciuile grauissimum Syllæ cum Marianis.

83.

Quid sentire debueris.] Cum quibus facere. Ac sorte.] Potuisti enim, & debuisti, si nolles, repudiare illam sortem, aut susceptam tueri. Pecunia attributa.] Quæ in stipendium militum de ærario à tribunis ærarijs adnumerari Quæstori solet. ergo Verri adnumerari intelligitur. Voluntatis assensionisq; eorum.] Syllanorum scilicet. Compilarit.] Pilos peruellerit; sic fraudauerit furto, ut ne pilos quidem in corpore spoliatis reliquerit. Ad nobilitatem.] Hoc est ad suos. totum hoc per ironiā dicitur. Accepi, inquit.] Referri ad ærarium ratio solet pecuniæ publicæ à Quæstoribus. Verres igitur retulit. sed Tullius hoc reprehendit, primo falsam hanc breuem relationem esse, deinde idcirco acceptā, quia proditor Carbonis fauorem sibi apud Syllam comparauerat. nam paucis uerbis, quid acceperat, quid reliquerat, dixit.

Dedi stipendio, frumento, Legatis.] Hæc omnia nomina sunt erogationum: quibus, aut stipendium militibus dedisse se, dicit Verres; aut frumentum coemisse in annonam exercitus; aut Legatis, & pro Quæstori in sumptum dedisse: eis enim alimenta de publico dabantur. 83:

Cohorti Prætoriæ.] Comitibus consularibus. Ve-

teres enim omnem magistratum, cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt. unde & prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta prætoria, & hodie quoque præfectus pretorio. Pro Quæstore.] Id est, pro officio quæstorio. significat autē Quæstoris annonas. sibi imputat pecunias publicas datas Verres. accepi, inquit, uicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos decem & septem nūmos. Reliqui Arimini sexcenta millia.] Hæc summa cum ratione cōsentit. Hoc modo aut tu Hortēsi, aut ego.] Ambo enim Quæstores fuerant. Quæ ne falso quidem potuit.] Non enim uerisimile est, tantæ pecuniæ rationem duobus uersiculis confici potuisse. Oppidū sibi elegit Ariminum.] Hoc oppidum Albinouanus Syllæ prodiderat, dux ipse Marianus. Recita denuo. P. Lentulo, L. Triario Quæstoribus.] Hoc est caput lectionis relatarum à Verre rationum ad ærarium totius Quæsturæ eius. Non ut honos, & dignitas.] Pro nobilitate pugnāte Sylla cōtra Marianos. hac. n. de causa se transfugisse aiebat Verres, ut dignitas & salus nobilitati restitueretur. Idem fecisses, quod anno post M. Piso.] Exemplo urget Verrem; ut ostendat, quid facere potuisset, nisi furtum pararet.

84.

Beneuenti esse iussit.] Beneuentani plerique Syllani erant. Non modo non existit.] Emergit, exoritur, exurgit. Malleolo occiso.] Oratorie pro mortuo occisum dixit. Quæ in istum ualebant crimina.] Apertius hoc postea dicturus est Tullius. etenim accusator Dolabellæ uolens indice Verre uti con=

tra Dolabellam, librum criminum communium Verris & Dolabellæ Verri ostendit, & promisit hæc se crimina non obiecturum, si sibi Verres & causam omnẽ Dolabellæ proderet, & testimonium aduersus eum diceret. quare Verres Dolabellam, cui Legatus, & pro Quæstore fuerat, oppugnare cõpulsus est. Inimicos autem accusatoresq; Dolabellæ, Cæsarem dicit. nam Scaurus Dolabellam alium accusauit, nec damnare potuit.

Miser cum esset.] Miserum pro innocente Tullius ponit. sic alibi: Et erunt, qui illum, si hoc fecerit, nõ improbum, sed miserum; me non diligentissimum Consulem, sed crudelissimum tyrãnum existimari uelint.

Ex communi calamitate.] Ex Syllanis temporibus scilicet: ne diceret de Sylla, clausit, ut diceret, Sylla mihi iussit, Sylla hoc fecit. Circunscripto.] Sublato, circunducto, ac prætermisso. aliàs decepto significat.

Posteaquam Cn. Dolabellæ.] ἀνακεφαλαίωσις de Dolabella. nam supra de eius damnatione dicebat.

85.

Est alius mihi locus.] De signis scilicet. an peculatus, si hinc euaserit Verres? Aestimatũ.] Imposito pretio exactum, secundum legem repetundarum.

85:

Ita magni fluctus eijciebantur.] Extra fines litoris exibant. Temporibus exactis.] Mensibus exactis.

Sacra putatur.] Sacra mari colitur medio. elegerunt potius sacra dicere, quàm, id quod in consuetudine est, sacrata. Vt ne Persæ quidem, cum.] Dario Xerxeq; duce. Dijs hominibusq;.] Quia non solũ hostes erant, utpote barbari, uerum etiam more gentis

suæ

suæ nulla dis in terris templa condenda esse credebāt, præsertim cum uni Soli, quem uenerarentur, uix mū-dus ipse sufficeret. Erant ergo & ædium sacrarum & simulacrorum euersores.

86.

Equos, muneráq;.] Quærendum cur equos à cæte-ris muneribus separauit. an, quia Asiani magno pretio æstimāt equos? Quem quōdam in Comitio uidistis.] Licebat enim mutua hæc signa deportare Romam Ae-dilibus ad ornatum ludorum, & rursum socijs repor-tare. nec hoc crimen distulit in orationem, quæ est de si gnis: quia specialiter crimen & breue est; nec habet, quod adijci possit. Iunonis Samiæ.] Hinc Vir-gilius,

" *Posthabita coluisse Samo.*

Non ad Prætorem, sed Romam deferri oportere.] Atqui legimus, de Oppio & de Procilio non apud po-pulum Romanū depositas esse querelas, sed apud eos, sub quibus agebant aut Quæsturam, aut Legationem. Legatus autē Verres non Neronis, sed Dolabellæ erat.

Cum obsignandi gratia uenissem.] Moris fuit, ut accusator obsignaret domum, & clausa omnia eius, quem accusaturus erat; ne qua furtorum indicia aut in uasis, aut in signis, aut in literis constituta, ab eo re-mouerentur. Ad omnes columnas.] Locus interco lumnium dicitur. In silua.] In uiridario. Sub dio.] Id est, sub cœlo. cœlum Græci τὸν δία dicunt: sed ita declinatur, hoc diū, huius dij, huic dio, hoc diū, ò dium, ab hoc dio. Quandiu alium Prætorem.] Metellum scilicet, cum iudicibus, quos in horum locum,

quemadmodum supra dixit, subsortiturum se Verres esse credebat. Nostris testibus, quàm horis tuis.] Vsus est enim prima actione Cicero magis testibus suis, quàm temporibus, id est sibi ad dicendum lege datis.

86:

Quæsitorem.] Legitur & Quæstorem. si Quæsitorem, illum ipsum Glabrionem, cuius cura est ut socijs omnia rapta reddantur. si Quæstorem, eum ad quem rediguntur pecuniæ ex proscripti bonis, & à quo socijs adnumerantur. Sectorem autem dicit æstimatorem redemptoremq; bonorum damnati, atque proscripti; qui spem sectans lucri sui, id est secutus spem æstimationis suæ, bona omnia auctione uédit, & semel infert pecuniam uel ærario, uel socijs. contra hos igitur idam pugnat Verres, inquit Tullius, subtrahens omnia signa, non contra me, qui illum, etiam subtractis signis, testimonijs tamen possum cōuincere. Trierarchus.] Naui triremi præpositus. Triremis ternos remorum ordines habet. ita & biremis, & quadriremis, & deinceps dicuntur. Quem omnia intus canere dicebāt.] Cum canunt citharistæ, utriusque manus funguntur officio. dextra plectro utitur: & hoc est foris canere. sinistra digitis chordas carpit: & hoc est intus canere. difficile autem, quod Aspendius citharista faciebat, ut non uteretur cantu utraque manu, sed omnia, id est uniuersam cantionem, intus & sinistra tantum manu complecteretur. unde omnes quotquot fures erant, à Græcis Aspendij citharistæ in prouerbio dicebantur, quòd, ut ille carminis, ita isti furtorum occultatores erant. ualet hoc prouerbiū & in eos, qui multū intesti=

nis suis commodis consulunt præter honestatem. Artificio superasse.] Vt interius positus esset, qui intus cantare cōsueuerat. Pergæ fanum antiquissimū.] Apparet oppidum Pergā uocari, cuius nominatiuus casus Perga est: ergo aduerbium loci Pergæ. Fanum, religiosissimum templum unde fata petuntur.

87.

Quid de L. Scipione?] De quo cum senatus ambigeret, utrum idoneus esset, qui in Asiam contra Antiochum mitteretur; P. Scipio Africanus, frater eius, Legatum se ei obtulit ad id bellum gerendum, & uictoriam reportauit. Quid de L. Mummio?] Legatorū populi Romani uiolatorum causa bellum aduersus Corinthum Græcā urbem gessit populus Romanus, eamq; deleuit duce Mummio. cur autem Græcorū triumphorum ponit exempla? quia de signis loquitur, quorum copia apud Græcos est constituta. Omnes erant eiusmodi.] Boni scilicet. P. Seruilius.] Bona occasio promerendi iudicis cum obtestatione coniuncta. hic enim bellum in Cilicia gessit, deq; ea triumphauit captis Coryco, Olympo, Fasylide, tribus magnis eius terræ urbibus. Legatus quæstorius.] Legatum ex Quæstore agens. Per triumphum uexit.] Ferculis enim signa ante triumphantem uehi per pompam solebant.

87:

Ad ærarium perscribenda.] Hæc fuit ueterum diligentia, ut, quod quisque de subiugata prouincia per triumphum apportauisset, perscriptum in tabulis in ærario reponendis conseruaretur. Figuram, statū.] Status est circa gestum situmq; membrorum: figura

circa ornatum & habitũ uestis, insigniũ, & armorũ.

Certe maior est.] Non uideo, quid apportet hic sensus. nihil enim mirum, diligẽtiorem esse Seruilium, quàm Verrem, si ita est. nisi forte, quod ait, Certe maior est, sic accipiamus, quasi dicat, Vere maior est: & quod subiunxit, argumentum sit, uirtutis, quàm uoluptatis, maiorem esse fructum. Dices tua quoque signa.] Oratoria plasi hanc sibi obiecit quæstionem, quæ genus confessionis in se habet. nam Aedili atque Prætori Hortensio, & item Metellis, rapta ex prouincijs signa ad ornandum forum & Comitium commodauerat Verres. olim enim, cum in foro ludi populo darentur, signis ac tabulis pictis partim ab amicis, partim è Græcia commodatis utebantur ad scenæ speciẽ, quia adhuc theatra non fuerant. Comitium.] Locus propter senatum, quò coire equitibus, & populo Romano licet. Qui se iudiciorum dominos.] Hortensiũ, cæterosq; nobiles. Ex Asia, atque Achaia.] Vnde fuerant ista signa per furtum sublata. Ab socijs per scelus ablata, ereptaq;.] Nam solebant magistratibus commodare reddenda.

88.

Habeo & ipsius, & patris eius accepti tabulas.] Id est, acceptarum pecuniarum. legitur & Ab eo, & Accepi. moris autem fuit, unumquenque domesticam rationem sibi totius uitæ suæ per dies singulos scribere, quo appareret quid quisque de redditibus suis, quid de arte, fœnore, lucro'ue seposuisset quoque die, & quid item sumptus damni'ue fecisset. sed postquam obsignãdis literis reorum ex suis quisque tabulis damnari cœ=

pit, ad noſtram memoriam tota hæc uetus conſuetudo ceſſauit. dicit igitur Tullius, habere ſe & patris eius tabulas, quoad uixit; et ipſius Verris, quoad confeciſſe dixit. ex quibus proditur, q̃ multæ tabulæ pictæ, quot ſigna apud eum nulla emptionis origine furto capta noſcantur. remoraturq́; in eo, quòd ſe dicat Verres non ex aliquo tempore cœpiſſe literas domeſticæ rationis facere, ſed ex aliquo tempore deſtitiſſe: quod factum nullo exemplo defendi poteſt. Quoniam quidem cum imperio ac ſecuribus.] εἰρωνεία μετὰ συγχωρήσεως. Cum imperio ac ſecuribus, bene: quia non licet negotiari magiſtratibus, ſed priuatis. De Antonio.] Hic eſt M. Antonius diſſolutiſſimus curator totius oræ maritimæ, Cretæ mortuus: de quo ipſe dicet,

" Poſtquã M. Antonij infinitũ illud imperiũ ſenſerant: & quem Saluſtius ait perdundæ pecuniæ genitum, et uacuum à curis niſi inſtantibus. Eſt aliqua etiam huiuſce rei ratio.] Vel mala, uel bona. dicit ergo, etſi non bonam, apparet tamen eſſe aliquam rationẽ. Aut ipſe hoc dicit. bona ratio nunq̃ ſcribẽdi, iudicium perſeuerans de tabulis non conficiendis: aliquando cœpiſſe, correctio erroris in melius: deſtitiſſe cum cœperis, mala ratio: eſt enim inconſtantia, & mutatio quædã in deterius. Vſque ad M. Terentium, & C. Caſſiũ Coss.] Ab horum Conſulatu uidetur tabulas Verres rationũ ſuarum deſtitiſſe conſignare: quamuis à præſenti tempore non longe abeſt. Alio loco, cuiuſmodi ſit, conſiderabimus.] Scilicet ad tegenda furta pertinet iſta prætermiſſio rationum, ne conſcriptis ijs, quæ ante habuit, & ijs, quæ nunc habet, extraordinaria re=

rum possessio cerneretur. Atque utinam neges.] Cum enim confiteris; etsi improbe, uideris tamen aliquid dicere, cum dicis, emi, non rapui. si autem negaueris; & conuinceris, & huiusmodi defensione nudaberis. Impluuium.] Locus sine tecto in ædibus, quo impluere imber in domum possit. Quæ sectorē expectant.] Repetundarum causa ita se habet, ut, si conuictus reus sit, atque damnatus, pecuniam reddat æstimata lite, hoc est in pretium redactis omnium furtis: quam summam pecuniæ proscriptis eius bonis sectores curabāt. Sectores autem dicti sunt, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorū semel auctionabantur, proq; ijs pecunias pensitabant singulis: ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo uenditabāt. sola ergo hæc duo signa dicit apud Verrem relicta, asportatis ad amicos cæteris signis.

At credo.] Transitus ad aliam criminū speciem. non enim hæc, quæ ante acta sunt, sic dicit, tanquam Siciliensia crimina, propria huius cognitionis; quæ per singulos libros constat esse diuisa, ut de iure dicūdo, de frumentaria, de signis, de supplicijs. Ad summum Græcorum otium.] Dixit hoc secundum illam sententiam de Græcis habitam, quos otiosos & leues esse cōsensum est. Cū iste à Cn. Dolabella efflagitasset.] Ergo nō è republica ire coactus est; sed, ut mitteretur, ambitione perfecit. Nicomedes autē Bithyniæ rex est, Sadala Thraciæ, ambo socij populi Romani. Ianitorem quendam.] Ianitorem cum dixisset, addidit Quendam, ut ostenderet non appellatiuum nomē esse, sed proprium. Videant.] Si in promptu res est.

Inuestigent.] Quam non uideant. & ideo posterius positum. Homo factus ad istius libidines.] In nascendo sors est, in faciendo industria. bene ergo non natum, sed factum dixit. non enim naturam perductores procreare Verri, sed ipsum sibi docendo post eos fingere.

89.

Cum suæ partes essent.] Id est, uicissitudo tangeret. simul enim ostendere uult, nec suscipiendum sibi esse nunc hospitem; et, cum suscipiat, condignum solere suscipere. Vna cupiditate.] Vna uel præcipua: uel uere Vna, extra quam non iure, non more, non honestate moueretur. Ius suum.] Ne Rubrium pateretur. Laborabat.] Bene, quia inuitus susceperat hospitem se indignum.

89:

Quid opus esset.] Vt mulieri scilicet uis afferretur. Græco more biberetur.] Grandibus, inquiũt, poculis, & meracis potionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis: & hoc putant græco more potare. Est autem græcus mos (ut Græci dicunt) συμπιεῖν κυαθιζομένους, cum merum cyathis libant, salutantes primo deos, deinde amicos suos nominatim. nam toties merum bibũt, quoties & deos & caros suos nominatim uocãt.

Poscunt maioribus.] Sunt, qui producta scilicet O litera poscunt legunt, quasi sæpe potant. sed poscũt prouocant intelligendum est: ut sit sensus: prouocant se inuicem. maioribus autem poculis poscunt, id est petunt: ut subaudiatur bibere.

90.

Quærunt, quid optimum factu sit.] Adeo non græca leuitate res gestæ sunt, sed agitato consilio defensa libertas. Leuius eorum peccatum.] Magna ui oratoria, etiam parcere peccatum dicebāt, inquit, quia Verri parcebatur; sed tamen leue, quia Legato. Sic iste multo sceleratior, & nequior, q̄ ille Adrianus.] Cinnanis temporibus cum C. Fabius Adrianus, ut alij aiunt, Legatus, ut alij putant, pro Prætore, uel Prætor, prouinciam obtineret Africam, Vticæ in prætorio suo uiuus ustus est, quòd corrupto seruitio ciuitatis illius de principum nece conspirasse dicitur. sed opportune Tullius causam tacet illatæ necis in Adriano, & inultam mortem eius ostendit: quem dicit oratorie non in prætorio, sed domi suæ uiuum crematum. &, Ille, sic dixit, ut de notissimo uideretur loqui.

90:

Accensus Neroni.] Accensus nomen est ordinis, & promotionis in militia; ut nunc dicitur, princeps, uel commentariensis, aut cornicularius. hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt. Interpellauit.] Interpellare, est mediam alterius orationem interrumpere, uel actioni se alterius interponere. Apparet ergo, Hortensium, quamuis diu multumq; tacuerit, Tettium in medio testimonio perstrinxisse, quòd diceret Philodamum adeo malā causam habuisse, ut à C. Nerone damnatus sit. Putasse non oportere.] Reprehensio iudicati ab ea parte, qua causæ deriuatio facit, ne nobis iudicata obsint. non enim causam Verris

releuatam esse, sed illos damnatos, quòd, quoquo modo, occisum hominem esse constaret.

91.

Pertimuit iste.] Mire orator, non Verrem uindicare morte Philodami, sed crimen suum releuare potuisse: quorum alterum iniuriam passi est, alterũ male sibi conscij. Contendit ab eo.] Extorsit. Togati creditores Græcorũ.] Noluit dicere equites Romanos; sed Togatos dixit, & Creditores Græcorum, ut ostenderet causas gratificationis in Verrem. Accusator apponitur.] Non dicit accedit, sed à Verre scilicet subornatur. Et ex creditoribus Lampsacenorum.] Et hic causa gratiæ in persona ostenditur accusantis. Vt de Philodamo amplius pronunciaretur.] Mos ueterum hic fuerat, ut, si absoluẽdus quis esset, statim absolueretur: si damnandus, statim damnaretur: si causa non esset idonea ad dãnationem, absolui tamen non posset, amplius pronunciaretur.

Quid ego nunc in altera actione.] Hic apparet, etiã in ampliatione sic alteram dici, quẽadmodum in comperendinatione. Cn. Dolabellæ spiritus?] Plus significauit dicendo spiritus, quàm si animositatem contentionem'ue diceret.

91:

Perpaucis sententijs.] Per nimium. paucis sententijs autem eum dixit dãnatum, ut ostenderet uix paucos inuentos, qui, ad opprimendum eum, numerũ damnationis implerent post ampliationem. Idcirco ne exercitum, atque hostem relinquebas?] Recte dixit: bellum enim à Dolabella gerebatur in Cilicia.

92.

Sed etiam spoliatum auxilijs.] Auxilijs pro auxilio, Quæstoris scilicet. aut Auxilijs ipsius pecuniæ, quæ auertebatur. sic Virgilius:

" Auxiliumq; uiæ ueteres tellure recludit
" Thesauros.

Ad inimicos tuos.] Accusatores scilicet causarũ. Nisi damnato.] Non posset enim rationes falsas ad ærarium referre Verres, nisi dãnato Dolabella, qui redarguere mentientem præsens ualeret. Testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti.] Contra Philodamum. Bellum ne populo R.] Sic enim ad Neronem scripserat Verres. Nisi publice satis factũ sit.] Nisi decreto publico traditi ad pœnam sint culpæ auctores. satisfacere est enim, tantum facere, quantum satis sit irato ad uindictam. Ei ciuitati bellum indici.] Vt Corinthijs, ut Tarentinis. Lictorem tuum.] Cornelium scilicet. Legitimum tempus ad ulciscendum.] An uitio magistratus? accepto enim successore ad magistratum accusari possunt.

93.

Et ais, iudicium esse factum.] Locus reprehensionis contra iudicatum; ne prosit Verri, Philodamum esse damnatum. In alios transtulisse.] Nõ in Philodamum. Neque in eos, quos tu insimularis.] Dixeris, uel accusaris. sensus hic est. & alios, inquit, non Philodamum, accusasti: & ij ipsi, quos accusasti, damnati non sunt. Vbi hos persequeris?] Subauditur, nusquam, ἐν ὑποκρίσει.

93:

Ab accuſatore interrogatus.] Verres ſcilicet, productus in cauſa Philodami, & interrogatus. loqui.n. niſi interrogato, teſti non licebat. interrogatur autem & ab eo, contra quem productus. Cur imminuiſti ius legationis?] Qui poteſtatem ſuam in adminiſtrando non defenderit, imminuti magiſtratus, ueluti maieſtatis læſæ, reus eſt. Quòd is Epheſi.] Epheſus ciuitas, in qua Dianæ numen peculiariter colitur. Sed etiam inter hoſtium tela.] Inuidioſe orator hoc addidit, cum de magiſtratu dicat, non Legato. nam Legatorum, in fœderibus faciundis, uel legibus pacis belliq; dicendis, ſancta corpora iure gentium atque inuiolata ſeruantur.

94.

De ſua claſſe.] Habent enim Milesij præſidiariã claſſem, ex fœdere præbendam populo Romano maritimis neceſſitatibus. Myoparo nauigij nomen eſt. L. Magio, & L. Phannio.] Hi transfugæ facti à Mariano exercitu apud Mithridatem agentes, ab eodẽ Rege ad Sertorium miſſi erãt de paciſcenda ſocietate belli aduerſus Romanos: quos in Italia iam poſitos, et ad Sertorium feſtinantes, et hoſtes iudicauerat, & inquirendos mandauerat ſenatus. hi tamen ad ultimũ ad Romanos, prodito ex magna parte Mithridate, redierũt. Vſque à Dianio ad Sinopem.] Dianium Hiſpaniæ maritima ciuitas, Sinope Ponti eſt, ubi Rex Mithridates erat. Renunciationemq; eius.] Quia renunciauerat, nauẽ à Verre L. Magio uenditã fuiſſe.

94:

Non ſolum illud perſcribunt, quod tum prohibiti

ſunt, ſed etiam cauſam adſcribunt.] Hoc eſt, non ſolum prohibitos ſe ſcribunt, ſed cur ſe magiſtratus ipſe prohibere curauerit, ne, cum oporteret, in literas publicas referrent quod geſtũ eſſet. Qui tametſi Februarium menſem.] Hic eſt menſis, quo frequens ſenatus poſtulatis prouinciarum legationibus audiendis datur.

Et Conſulum deſignatorum nomen expectant.] Et, Extimeſcunt, legitur. nam utroque uerbo idem ſignificatur. Hortenſij autem & Metelli opibus dicit Legatos Mileſios poſſe terreri, ne de myoparone dicant; præſertim cum ad beneficia petenda uenturi ſint Februario menſe; & in manu ſit Conſulum, quando, et quemadmodum referant ad Senatum. et bene Nomẽ Conſulum dixit, ut potentiam demonſtraret eorũ, quorum etiam nomẽ formidinem efficit. Religione adducti.] Quia iurati teſtes produci ſolent; non ſolum, ne falſa dicant; uerum etiam, ne, quæ uera ſunt, taceant. Legum domeſticarum metu.] Patriæ ſuæ legum, quibus coguntur de incommodis patriæ non tacere. C. Malleolo Quæſtore Cn. Dolabellæ occiſo.] Suſpicioſo uerbo uſus eſt. nam non inſiſtit, ut probet à Verre occiſum eſſe: ſed ita uult uideri, quia Verri mors eius lucro fuit. Alteram tutelæ.] Filij Malleoli tutor factus eſt Verres.

95.

Syngraphas fecerat.] Inter ſyngraphas & cætera chirographa hoc intereſt, quòd in cæteris tantum, quæ geſta ſunt, ſcribi ſolent; in ſyngraphis etiam contra fidem ueritatis pactio uenit, &, non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro tempo

raria uolūtate hominum ſcribi ſolent more inſtitutoq; Græcorum : & cæteræ tabulæ ab una parte ſeruari ſolent, ſyngraphæ ſignatæ utriuſque manu, utrique par ti ſeruandæ traduntur. Extrema cera.] Vltima tabula, ultima parte tabulæ. Expenſa Chryſogono ſeruo.] Quæritur, cuius ſeruo. Verris ſcilicet, nō Mal leoli. Quadrarint.] Solida facta ſint; ut neque plus quidquam, neque minus inueniatur in ſumma. ubi enim ratio ſine fraude eſt, difficile eſt ſexcenta, de- tractis quadringentis, quadrare, & ſolidari, uel ſolida fieri, quin aut minus, aut plus aliquid reperiatur.

Nomen infimum.] Vltimum titulum. infimum autem, ut appareat falſum eſſe. Vt illa de Cn. Car bonis pecunia.] Et ibi enim, ſexcenta ſuperfuiſſe, men titus eſt.

95.

Commune Miliadum.] Mire, Commune, rempu blicam. Frumento imperando, æſtimando.] Lice- bat enim magiſtratibus in uſus ſuos frumentum acci- pere, ſi uellent, aut pro frumento pretium : quæ æſti- matio dicebatur : in qua re auariſſimi quique infinitā pecuniam contrahebant, iniquum pretium ſocijs impe- rando. Coria, cilicia, ſaccos.] Cilicia texta de pi- lis in caſtrorum uſum atque nautarum. Dolabellæ æſtimatam.] Sub quo hæc Quæſtor Verres admiſit.

Conſiſtam in uno nomine.] Perſeuerabo, inquit, in eodem titulo quæſtorij criminis.

96.

Ex eodem genere.] Furtorum ſcilicet Verris. In ſua poteſtate ac ditione tenuit.] Obnoxium cri- minum conſcientia, & ſocietate cum reo Dolabella,

cui pro Quæstore fuerat, & Legatus. Homo adolescens.] Quia cupidius accusauit, quàm grauiorem uirum decebat: sed excusatur ætate. Eorũ omnium uoluntatem repudiaui.] Quia non, ut Scaurus, adolescens accuso. Non accusatorem maxime laudari uolo.] Accusatorium nomen in totum uiro bono fugiendum est. uel hoc dicit, se uelle non satis accusatorem uideri. tale est illud Terentianum,

" Eia, ne parum leno sies.

Rationes ad ærarium.] Quia redargui potuit earũ falsitas, si ante damnationem Dolabellæ more Quæstorum rationes ad ærarium retulisset. sic enim fiebat ante, cum de prouincijs Quæstores Romam rediissent.

Perinde quasi exscribendi.] Etsi occupasset accusator tabulas rei, aut amicorum eius, tantum ad necessarios usus licebat exscribere, id est exempla transferre.

Qui nunquam rationes ad ærarium referat.] Hoc ideo, quia nec superioris Quæsturæ, quæ cum Carbone fuit, rationes ad ærarium retulisset. Tribus uersiculis.] Ait enim, Accepi, dedi, reliqui.

96:

Quæstores quoque.] Bini Quæstores in Sicilia quotannis erant singulis Prætoribus, Lilybætanus, & Syracusanus. Omen magis, quàm causa.] Omé, auspicium: causa, excusatio. Omen autem ideo dixit, quia eius exemplum attulit Verres, qui pecuniarum damnatus est. Fece.] Residuis sordibus. Nomina.] Tituli, & capita criminum. Quòd minus Dolabella.] In hoc capite, ut ostendat falsitatem rationum Verris, dicit, non conuenisse summas Dolabellæ

cum ipsius summis: in qua re uult credi, non Dolabellam, sed Verrem fuisse mentitum. Hinc illæ extraordinariæ pecuniæ.] Sordida lucra, & furta significat. nã eæ sunt, quæ neque de redditibus, neque de annonis, neque de aliqua legitima accessione, ut donationis, aut hæreditatis, uerbi gratia, uidentur adiectæ.

Hinc ratio cum Q. & Cn. Posthumijs, Curtijs.] Hi sunt, qui extraordinarias pecunias Verris tractabant: quæ in tabulis Verris nunquam scriptæ sunt, ne se ipse proderet, ac pecunias tãtas suis literis indicaret. Hinc sestertium quater decies P. Tadio.] Et extraordinariarum Verris pecuniarum susceptor hic ostenditur Græcorum testimonio.

97.

Cui sit data, nihil ad me.] Oratorie, quæ probari non possunt, fingit se uoluntate negligere. Terentius:
" En, non dico. quasi non noris, tentatum aduenis.
Tabulas cum conficeres.] Quo modo ergo dicit, Verrem tabulas non habere, sed aliquo tempore cœpisse non scribere? hæc ergo tempora rationis tabulas confectas habent. His expensum non ferres.] Expensum ferre, est scribere, te pecuniam dedisse. Acceptum Curtij referrent?] Accepisse à te se scriberent, expensum tulisse te sibi scriberent. Vt ex utroque genere.] Summa diuisionis & actionis Præturæ urbanæ & criminum C. Verris, in duobus constituta, iuris dictione, & sartis tectis.

97.

Qui auspicato à Chelidone.] Auspicari dicuntur ineuntes magistratus. & quia chelidon, id est hirũdo,

urbem frequentat, facete urbanam prouinciam Chelidonis auſpicio meretricis dicit eſſe ſuſceptam. Neque cenſus eſſet.] Neque centum millia ſeſtertium poſſideret. nam more ueterum cenſi dicebantur, qui centum millia profeſſione detuliſſent. huiuſmodi adeo facultates cenſus uocabantur. Alij ſic intelligũt, Neque cenſus eſſet, hoc eſt neque cenſus eius in quinquennium illud eſſet factus, quorum annorum ſpatio inſtaurari cenſus ſolet apud Cenſores, quorum adminiſtratio per luſtrum, hoc eſt quinquennium, extenditur. An tentatus.] Tanquam ſcire quis uellet, qualem ſe Prætorem fuerit præbiturus. Appellat hæredem.] Iniurioſum uerbum in perſona Prætoris. appellatio enim eſt inferioris ad potiorem.

98.

Cum intelligam, legem Voconiam.] Voconius legem tulerat, ne quis cenſus, hoc eſt pecunioſus, hæredem relinqueret filiam. hoc ergo caput edicti eſt legem Voconiam probantis Prætoris. Non improbum, nõ inofficioſum, non inhumanum.] Hæc enim teſtamenta non ſolent ualere. nam improbum, contra leges: inofficioſum, contra merita: inhumanum, contra pietaté.

Sua ſponte ſcelerata, ac nefaria eſt.] Maleficia ſponte, & non diſputatione iuris conſultorum, ſed naturali interpretatione fugienda ſunt, ut ueneficium, parricidium, & cætera; quæ etiam nullo prohibente euitanda ſunt. Cornelia, teſtamẽtaria, nummaria.] Lex Cornelia nummaria, quæ de moneta, ne quis priuatus pecuniam faceret.

98:

Ex certo tempore.] Vt etiam id, quod ſemper reprehenſum eſt, tamen à certo tempore in iudicium ueniat, & à certo tempore plecti poſſit. Rata eſſe nõ patietur?] Hoc totum ἐν ὑποκρίσει: ut quaſi per indignationem dici uideatur, & interrogatiue. Cedò mihi leges Atinias, Furias, Fuſſias.] Iſtæ omnes de iure ciuili ſunt, nihil continent criminum capitalium, publiciq; iudicij. 99.

Bona, fortunasq; .] Bona in ipſis poſſeſſionibus, fortunæ in fructibus earum. Eripies igitur pupillæ togam prætextam?] Toga communis habitus fuit & maris, & fœminarum: ſed prætexta honeſtorum, toga uiliorum: quod etiam circa mulieres ſeruabatur.

99:

Hoc populus Romanus non manu uindicaſſet.] Confuſa locutio: abundare enim uidetur Non. Poſteaquam ius prætorium conſtitutum eſt.] Ex quo ius prætorium ſtabilitum eſt. ſic hoc dixit, quaſi diceret, poſt conditam urbem Romam, aut poſt hominum memoriam, ex quo eſt ius prætorium. Tum uti proximum quenque potiſſimum hæredem eſſe oporteret.] Si is inteſtatus mortuus eſſet. Ita ſecundum eum poſſeſſio daretur.] Quaſi ab inteſtato agnati eius ſuccederent, quamuis diceretur teſtamentum feciſſe, ſi tamẽ tabulæ non proferrentur. Et hoc uetus edictũ, tranſlatitiumq; eſt.] Translatitia ueteres dixerunt nõ noua, nec nuper inuenta, ſed aliunde translata. Si habuiſſet iſte edictum.] Quale ſupra translatitium dixit eſſe. Lege ageret in hæreditatem.] Experiretur

iure, quemadmodum probaret se hæredem scriptum esse; et possessioně à Prætore peteret. Aut pro præde litis uindiciarũ, cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hæreditate certaret.] Aut peteret, inquit, ut possessor esset: aut acciperet ab aduersario satis pro præde litis uindiciarum, & ipse sponsionem faceret: & ita de hæreditate certaret. Lis uindiciarum est, cum litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum est quis debeat esse possessor. & ideo, qui eã tenet, satisdat pro præde litis uindiciarum aduersario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset. Rursus sponsione ipse prouocatur ab aduersario certæ pecuniæ, aut æstimationis, quã amittat, ni sua sit hæreditas, de qua contendit. Prædes ergo dicũtur satisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est; ne interea, qui tenet, diffidens causæ, possessionem deteriorem faciat, tecta dissipet, excidat arbores, & culta deserat. Si possessor, sponsionem nõ faciet.] Subauditur, est: hoc est, si possessor est, sponsionem non faciet.

100.

Quid id ad Prætorem?] Bene dixit. cum enim incertum sit, cuius debeat esse possessio; cur Prætor dicat, si possessor est, quasi iã probauerit possessorem esse eum, qui incubauit? ergo, à quo pretium accepit, possessorem illum uocat, & uetat eum facere sponsionem: & cum in possessionem mittere Prætor ipse deberet; quem nõ dum misit, iam possessorem appellat. Ergo quia possessor est, non moues possessione: si possessor nõ esset, non dares.] Cõtrarium posuit, ut ostenderet im=

probitatem gratificati Prætoris. Ergo nec adimere tibi licet possessionem incubanti, nec dare iure poscenti. quod cum utrunque fieri oporteat, cur hunc possessorem nominas, à quo corruptus es, quasi eum, quia possessor dicitur, mouere de possessione non posses? Si de hæreditate ambigitur.] Caput est edicti Verris. Hoc trãslatitium est.] Ciceronis uerba sunt. Qui se dicat hæredem esse.] Verba Verris iniusta. dabo, inquit, si quis tabulas testamenti bene obsignatas protulerit. Sequitur, dabo, inquit, si se tantum hæredem factum esse dixerit, quamuis ille testamentum non proferat. Apparet, Verrem contra Minutiam gentem fuisse corruptũ ab eo, quem ante possessorem appellat in edicto, quam ei possessionem paratus est dare. Ipse in Siciliensi edicto.] Figura prolepsis. non enim adhuc peruenimus ad Siciliã: cuius crimina, in accusatione futura sunt; in tempore, præterita. Capite Anniano.] Proprie iuris capita dicuntur.

100:

In quibus ita intercessit.] Intercedere, ut uides, etiam Prætor Prætori solet, ut Piso Verri, appellatione causæ ad collegam facta. Quàm plena ac referta Chelidonis.] Plebeia quædam clientula Verris Chelido fuit, quæ illum etiam moriens fecit hæredem: qua causa impune illam meretricem appellat orator.

101.

Tribunus pl.] M. Lollius Palicanus. Cuius rei.] Non in eodem negotio, sed generaliter, cuius criminis, id est crudelitatis. Suo tempore.] Cum age

tur de supplicijs. Viros bonos, & honestos.] Quo modo igitur fallunt mortui uoluntatem, cum ad Verrem adeunt? an uetuste bonos pro magnis, honestos pro diuitibus posuit? an bonos, & honestos, ut ipse crediderat? Dat eis possessionem.] Iniuste. aut enim soluẽ potius debuit testamentum, quod cõtra legem Corneliã factum fuerat; aut integrum cum uoluntate mortuĩ permanere.

101:

Lex est: pœna est.] Accusetur, inquit, cum fecerit, & damnetur: hoc Prætoris est; non, prohibere ne faciat. qui enim ius dicit, factorum iudex est, non futurorum, duntaxat in ciuilibus causis. O' modestũ ordinem.] Quia ordinem dixit, equitum Romanorũ ordinem dici quidam putant: sed libertinos significat; quorum non conditionem, sed more suo, quasi honestorum, ordinem uocat. C. Sulpitius Olympus fuit.] Vetus locutio. eminus est Vulturnus Capua tria millia passuum. Ex edicto istius, quod edictum Sacerdos nõ habuerat.] Edictum in causa ueteri nouum adhuc ostendit, ut nummarium probet. nam ex ipso negotio uidetur edixisse Verres, ut omnis libertus non patrono tantũ, sed etiam patroni filiæ sextam relinquat hæreditatis. L. Gellius.] Sine ornamentis nomen posuit, quia per se clarum est consularis et nobilis uiri.

102.

Aduẽtitia.] Quia ab alieniore hæreditas ueniebat.

102:

Non alienus à matris eius genere, & nomine.] Qui putant εἰρωνικῶς pronunciandum, non uident contra testis suæ dignitatem nunquam dicturum Ciceronẽ

fuisse. ergo simpliciter accipiendum est. uult enim patrem Verris diuisorem fuisse, matrem honestiorem intelligi. Tabulas protulit.] Per quas probauit abisse à se pecunias certis nominibus inscriptas. non enim Verres scripserat se accepisse: sed illo tempore, unde, et quo modo, & per quos dederit, scriptum in tabulis ostẽdit. Quo maximarum rerum frequentissimæ quotidie aduocationes fiunt.] Vel uti consulantur conueniẽtibus aduocatis, uel ut alterutri parti apud arbitros adsint, uel ut ipsi iudices in rem aliquam capiantur.

103.

Quibus de sartis tectis.] Harũ rerũ cura propria Censoribus datur, id est sartorũ tectorum. uerum hæc cum cæteris inite aut ædilium cura est annua. Prætores, nisi senatus decreuerit, de hac re minus laborant. *

Sine ullo intertrimẽto.] Detrimentum uel unius partis dici potest: intertrimentum non ad unius partis spectat, sed dantis & accipientis.

103:

Nullam colũnam, quæ ad perpendiculum esse possit.] Perpendiculum linea laterum æqualitatem probat, à summo ad imum altitudinem probans. hoc cum in columnis omnibus, tum maxime in structilibus euenit, in quibus aut media, aut ima crassiora sunt.

104.

Sartis tectis quæ dominata est.] Addidit, quæ, ut esset plenum dictum: nam sarta tecta dicuntur. Frugalissimus homo.] Parcus & attentus. Castissimus.] Quo magis indignum sit ad meretricem uenisse.

104.

Etenim iudicium id, quod propè omnium fortunarum.] Causam Mustius pecuniariā habuit Tullio defendente; cuius oratio non est edita. Foro ornato.] Hæc fieri ludis solebant, qui in foro etiā tū dabantur. Ab eo mancipe, quem ipse apposuisset.] Rabonio scilicet fabro.

105.

Veteratorium.] Acutum, callidum. Quod est igitur remedium? quod?] Repetit Quod, ut deliberantis cūctatio uideatur inesse uerbis eius. In bonis, prædibus, prædijsq; uendūdis.] Bona prædia dicūtur bona satisdationibus obnoxia, siue sint in mancipijs, siue in pecunia numerata: prædia uero domus, agri. hæc omnia uenduntur, si rationi publicæ locator sartorum nō responderit. Ad hoc autem hæc omnia sunt obnoxia, ut pro sua uoluntate agat redemptor operis, quidquid suo periculo facit. tu autem Verres, cum ego populo Romano sim obnoxius & prædibus, id est fideiussoribus, & prædijs appositis, tu mihi non exactor sis operis, sed dominus uoluntatis? Vt optima conditione sit.] Ad hoc, inquit, astrictus redemptor tenetur populo Romano, ut optima cōditione, quod uult, de redemptione sua agat. & tu eum excludis, quem solū admitti oportuit; ut ad eius pecuniam, ac sumptum operis, quem illi imputaturus es, alius accedat. Prædibus, & prædijs.] Prædia sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores, quorum res bona prædia non uno nomine dicuntur. Populo cautum est.] Aerario scilicet. Corriguntur leges, censorie. quod enim uideo.] Non εἰρωνικῶς pro=

nunciãdum. Socium ne admittito.] Eum, tradere ædem debebat. Ne'ue partem dato.] Aliud enim socius, aliud particeps. qui certam habet partem, non diuise agit, ut socius. Ne'ue redimito.] Ne ipse iterũ à se redimat, aut per suppositam personam alter ei redimat.

105:

Cuius prædia subierant periculũ.] Satisdatoré dicit fuisse D. Brutũ. Si quid operis causa rescideris.] Satisdet damni infecti redpẽtor nouus ueteri, si quid pro necessitate operis in æde læserit. Qui redimit, redemerit.] Rabonium significat. Qui à uetere redemptore acceperit.] Pupillum dicit. huic iubet satisdare Rabonium, hoc est ipsum sibi. nam cum sit tutor pupilli, utrobique res eius agitur.

106.

Hoc opus bono suo quoque.] Verbum est res diuersas simul comprehendens, hoc est bono latere, integris mensuris, apta arena, utili calce, machinis idoneis, proba materie. Manupretij machinæ.] Manupretiũ dicitur, ubi non tam materiæ ratio, quàm manus atque operis ducitur. De populo accedere.] Hucusque à capite quod est, At enim, interrogatiue pronunciãdum est. & contra responsiue, Omnes reiecti sunt. Omnia, inquit, facta sunt, ne quis de populo redemptor fieret, qui aut pupillo parceret, aut conscius prædæ Prætoris esset. Sed quæritur, qui fieri potuit, ut, cum ex Idibus Septembribus in Calendas Decembres diem operi faciũdo præstituerit, omnes angustijs temporis excluderẽtur, in tanta facilitate operis faciendi, quantam ipse ostendit, cum diceret, minus esse operis illas quatuor colũnas

reponere, quàm unam ab integro nouam efficere. Respondetur, Ciceronem impensam operis paruam putare, non moram. sed has, inquit, angustias temporis non timuit Rabonius propter cõiuentiam Verris. Neque Calendis Decẽbribus, neque Nonis, neque Idibus.] Religiose in me * nominat uultu * diuo * nouit Idus Calen. * Cicero Nonas addidit, quamuis hoc pronũciatione soluatur. Et cũ irrisione hoc dici uidere possumus.

Istam diem quo modo assequitur?] Quo modo accurrit ad diem? 106:

Putabat se aliquid defensionis habiturum.] Vt diceret, adeo nullum apposui redẽptorem, ut post diem præstitutum operi nõ ab eo susceperim opus, nec in acceptum retulerim. Vt uno minus teste haberet.] Vt de tot, qui contra se sunt, testibus unum Rabonium detraheret. Cum die cæteros exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem uenire nolebat.] Præstituendo diem angustissimã operi, duas res assecutus est Verres, inquit: & cæteros exclusit conditione temporis, & ipsum Rabonium in sua potestate habuit; qui uidebat quidem sibi prædam eripi à Verre, sed non se commouebat metu temporis præfiniti. Qui sibi ereptã prædam arbitraretur.] Rabonius scilicet à Verre sibi arbitraretur lucrum redẽptionis ereptum. Quòd iam iste ferre non poterat.] Nimis enim erat inuidiosum.

Rabonij tabulæ.] In quibus scriptum est, ad Verrem pecuniam peruenisse, quam Rabonius tutor pupilli nomine dedit Verri, tanquam si ipse à pupillo acciperet. Gracchi credo, aut Saturnini.] Seditiosorum Tribunorum pl.

107.

Sine bulla.] Simul cum prætexta etiam bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi bullientis aquæ sinus cómuniens pectusq; puerile.

107:

Dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit.] Scilicet, cum piratarum nauem cepit, & prædam omnem ad se auertit. Ex L. Metelli manubijs.] Ex æde Castoris, quam de manubijs L. Metellus extruxerat; qui Metellus subactis Dalmatis Dalmaticus appellatus est. Manubiæ autem sunt præda imperatoris pro portione de hostibus capta. A' signo Vortumni in Circum maximum.] Signum Vortumni in ultimo uico Thurario est, sub basilicæ angulo flectentibus se ad postremam dextram partem. Vortumnus autem deus inuertendarum rerum est, id est mercaturæ. Circus autem maximus est idem, in quo nunc Circenses spectantur. Quam tu uiam thensarum, atque pompæ eiusmodi exegisti.] Sic exegisti. Exigere uiam dicuntur magistratus, cum uiciniam cogunt munire quã diligentissime sumptu facto. Thensæ autem sunt sacra uehicula: pompa ordinum & hostiarum. Thensas alij à diuinitate dici putant: alij, quòd ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere qui eas deducunt. Orbita autem duas res significat. nam orbita & rota ipsa intelligitur, & uestigium rotæ in molli solo. Intercessisset contra legem Corneliam.] Vt Tribuni pl. aliorum quoque magistratuum capessendorum potestatem haberent. persuasisse dicitur hanc legẽ

Opimius. Contra alicuius hominis nobilis uoluntatem.] Catulum significat, qui tunc princeps fuit Syllanæ factionis. Paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes.] Catulum, Hortensium, Curionemq; significat. 108.

Manubias detrahere conatus sit.] Spolia quæsita de uiuo hoste nobili per deditionem Manubias ueteres dicebant: & erat imperatorum hæc præda, ex qua, quod uellent, facerent. Nam de subsortitione illa Iuniana iudices nihil dico.] Sortitus erat iudices Prætor Verres in iudicio, quo Oppianicus accusatus est à Cluẽtio. reiectione utrinque facta, subsortitus est in eorum locum Verres, ut mos est, alios. damnato Oppianico, cũ in inuidia res esset, quòd pecunia reus uideretur oppressus; & princeps illorum iudicum damnatus esset Iunius, quòd diceretur alios supposuisse, qui reum damnarent, non eos, quos Prætor fuerat subsortitus; etiam Verres ipse, ut hæc inuidia aduersus Iunium uera uideretur, sustulit, quos in suis tabulis habebat, & alios in litura scripsit, & obsignauit annulo non solum suo, sed etiam scribæ sui, quem furtorũ participẽ suorum et diuitẽ fecerat, & annulo donauerat aureo. Eiusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putauit.] Obscurus locus, sed, ut opinor, hic sensus est. putauit, inquit, Verres eodem loco supponi potuisse iudices, qui se corrupti absoluerent, quemadmodum suppositi erant, qui Oppianicum condemnarant. nam Q. Curtius, sodalis eius, iudex quæstionis, subsortiebatur in locum reiectorum, quos iste redemerat, improbos iudices, quibus ad uenales sententias pro=

ferendas ultimo die subiectis uteretur. Facile autẽ pro ueris iudicibus improbi supponi poterant uolente hoc iudice quæstionis, et illis patiẽtibus, qui ueri iudices erãt; quia nisi citati non considebant, & graue onus erat, et incommodum iudicare. Q. Curtium iudicem quæstionis.] Apparet hunc post hoc factum à Cicerone esse reiectum conuitio populi, qui in corona aderat.

Ex hac decuria nostra.] Decuriam modo ordinẽ, ac per hoc ex uobis: quia honestiorum decuriæ, inferiorum centuriæ dicebantur.

108:

Cuius mihi copiam quamlargissime factam oportebat.] Quæ scilicet non fieret, si pro uobis alij subijcerentur. Quos iste annuerat.] Quasi diceret, suggereret. Sine causa.] Non reiectis scilicet ijs, in quorum locum alios subsortiebatur. hoc est uestro nobis

* manente neque reiecto.

COMMENTATIO IN quartã Ciceronis contra C. Verrem orationem, de Prætura Siciliensi, & primũ de iuris dictione.

ARGVMENTVM.

HAEC sine dubio ad accusationem propositi criminis spectat oratio. nam in superiores anteactæ res sunt expositæ: quæ quia magis adiuuant accusationem, quàm ipsæ sunt principales, in unum librum coactæ sunt iudicio Ciceronis cursim enumerantis, quæ Verres Quæstor, quæ pro Quæstore, quæ Legatus, quæ denique Prætor urbanus admiserit. ubi uentum est ad causam ipsam, & Siciliensia crimina, quatuor libros edidit, unum de iuris dictione, alterũ de frumento, tertium de signis, quartum de supplicijs: in qua distributione non ordo temporis, sed facinorum genera, & momenta seruata sunt. Incipit autem à laude Siciliæ, & egreditur ad crimen Dionis, deinde Sosippi, & Epicratis. sed de iure Siculorum euerso frustra quidã Ciceronem reprehendunt, quòd non inde cœperit: cùm superiora crimina non egeant eiusmodi tractatu, qui ad sequentia pertinet; & oratoris consilio à magnis ijsdemq; clarioribus sumẽdum esset exordium. itaque post hoc de Heraclio, de expressis honoribus ab inuitis, de Epicrate Bideno, deq; rebus capitalibus, de Sopatre, de Sthenio: quæ omnia genus unum criminum

efficiunt: quod est de iure dicundo. alterum de senatoribus, de sacerdotibus, de Censoribus pretio à Verre factis, de collatione in statuas, de publicanorũ cum Verre conuenientia in furtis, de tabulis Carpinatij pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus causæ in omnibus Verrinarum libris admirabile. status principaliter coniectura.

109.

Ea me ad hoc negotiũ prouincia attraxit.] Hoc uero plus est, q̃ quod in Diuinatione dixit, Suscepi causam reip. Princeps Siciliæ.] Tum cum Messana ciuitas seditione diuisa auxilium contra Hieronem per alios à populo Romano petijt: quod initium fuit discordiæ. Nunquam postea deficerent.] Apparet, quia post societates & amicitiam firmatam nihil tale commiserant. 109.

In amicitia perpetua manerent.] Quæ nunquam defecerant. Signis, monumentisq; pulcherrimis.] Præparatio ad librum de signis. Denique ille ipse M. Marcellus.] Hic imperator cum esset, uicit, cepitq; Syracusas, & uictis pepercit. Quæ cum manu munitissima esset.] Ne quis diceret, Non fuit quod timeret. Cum ui consilioq; cepisset.] Ne quis diceret, Non potuit hostium urbem Syracusas. Quando illa frumentum.] Omne genus pensitationis in hoc capite positum est, canonis, oblationis, indictionis. Italico bello.] Sociali. 110.

Quæ forsitan ne sentimus quidem iudices.] Quædam commoda ita, ut non sentiantur, alia consequuntur, ut sanitatem integritas uirium. sentimus autem,

ſi illa ſubtrahãtur: cuiuſmodi eſt, quod nunc dicit, negotiatores Romani lucra faciunt, & locupletes ſunt de opportunitate Siciliæ. Illam ueterem.] Bonam cõſuetudinem. Non hanc, quæ nunc increbruit.] Malam. Neque publicanus, neque negotiator odio ſit.] Hæc ſunt Romanorum hominum per prouincias nomina. Aram legum.] Tribunal Prætoris, ac ſubſellia iudicum. Publico conſilio.] Quia non poteſt negari, fuiſſe illos accuſatores M. Lepidi; addidit, publico conſilio; quaſi illud omnes tunc fecerint.

Tametſi illum annum.] M. Lepidi Prætoris, qui accuſari ceperat à duobus Metellis, Celere, & Nepote: qui cum legibus interrogaſſent, uicti eius apud populũ gratia deſtiterunt. Vt bis ex ea familia.] Semel, quòd proauus conſeruauit uictor Syracuſas: iterum, hic pronepos magiſtratu ſuo Siculos recreauit.

110:

Poſtq̃ M. Antonij.] Hic eſt M. Antonius, qui gratia Cottæ Conſulis, & Cethegi factione in ſenatu, curationem infinitam nactus totius oræ maritimæ, Siciliam et prouincias omnes depopulatus eſt, & ad poſtremum inferens Cretenſibus bellum, morbo interijt. In neminem ante hunc.] Recte: quia Lepidus legibus tãtum interrogatus, nec dum etiam cœperat accuſari.

Poſtulata Conſulibus, quæ non poſtulata.] Ne ipſe in Verrem concitaſſe Siculos uideatur, uoluntatem eorum Verrem cum multis alijs rebus eſſe monſtratam dicit, tum etiam quia petitiones ad ſenatum per Legatos Siculi tales miſerunt, ut non tam beneficia poſtulare, quàm huius iniurias deſcribere uideantur, ut puta

cum petunt, ne rei fiant absentes, quia Sthenius apud Verrem hoc passus fuerat; & alia huiusmodi. A' quo mea longissime ratio.] A' quo, à qua re, à quo negotio, accusationis scilicet. Publice, priuatéq;.] Aut Legati, aut suas iniurias persequentes. At quémadmodum iudices uenerint.] Obscurus sensus, & per hyperbaton cum parenthesi figura, & nouo modo, in sententia magis, quàm in uerbis explicatur. est enim sensus hic. at quemadmodum iudices uenerint, id est quàm animose contra Verrem, ex hoc cognoscite. & docet, quoties deterriti, & per quos, & quibus minis, accusandi tamen Verris non deposuerint uoluntatem.

Saluti enim potius illorum consulam, quàm uoluntati.] Hoc ideo, quia contra Metellum dicturus est Siciliæ tunc Prætorem.

III.

Quæstores utriusque prouinciæ.] Duos Quæstores habet Sicilia, Lilybætanum & Syracusanum. nam Prætori una prouincia est, Quæstori duæ. Præsto fuerunt.] Vt impedirent scilicet meam inquisitionem. sequitur enim, Non minus acres contra me fuerunt. apparet, cum triennio Siciliã tenuerit unus Verres, Quæstores tamen per annos singulos huic esse mutatos. Prætorem uero.] Ipsum Metellum, successorem Verris. Vna opera.] Quòd Romam uenerunt, aut quòd processerunt in conspectum iudicum. In laudando, atque repetendo.] Accusando repetundarũ. Qua ratione isti amica sit.] Ob remissa munera, societatemq; prædarum. Alia ciuitas nulla iudices publico consilio.] Scilicet laudant aliæ, sed non pu=

blico consilio, per priuatos testes. supra enim dixit, Præter duas ciuitates, Mamertinam scilicet, & Syracusanam.

III:

Vis illa summi imperij.] Metelli Prætoris in Sicilia, & Romæ fratris eius Metelli alterius, Consulis cum Hortensio. Iniussu populi, ac senatus.] Magnifice
* quidem Siculum tamen dicit & populum, & senatū.

Testimonium publicum, mandatáq; acceperant.] A' suis ciuitatibus scilicet. Vsu uenisse.] Contigisse.

II2.

Statim Romæ, & ad Vrbem.] Præturæ ius. omnis enim magistratus, qui intramuranus non est, nec urbanus, etiamsi administrator eius Romæ est, ad urbē
" dicitur. Sallustius, ii utrique ad urbē Imperatores erāt.

Maximam uno anno pecuniam facere posset.] Cur uno anno? an quia diuinabat, Arrio sibi non successuro per triennium se fuisse in Sicilia futurum? Cum uideret in foro latrocinia.] Furta in æde Castoris, ac pro Rostris. In quarto actu improbitatis.] Fabula, siue tragica, siue comica, quinque actus habere debet. ergo & mire transtulit: & significatur, administrationes in republica Verris infames tanquā scenicos actus spectaculo omnibus fuisse. Nō solum genera furandi, sed etiam nomina.] Species negotiorū hominumq; significat. Quas ego istū in Italia scripsisse arbitror.] Quasi in naui scribere non potuerit. sed hoc eo dicit, quia constat Verrem negotia Siciliæ extra Siciliam didicisse.

II2.

Sacerdote Prætore.] Hic & temporis admonitio

est,

est, & argumentum calumniæ Verris, de qua Sacerdos nihil contra hæredem statuerit. Quadruplatores.] Accusatores, siue delatores criminum publicorum sub pœna quadrupli: siue, quòd ipsi ex damnatorum bonis, quos accusauerant, quartam partem consequebantur. Ad Vrbem.] Iam supra diximus, quid intersit ad urbem, & in urbe. Iis, qui Erycinũ montem obtinebant.] Lilybætanus scilicet Quæstor, non Syracusanus. nam hos binos Quæstores annuos habuit Sicilia. Excursor & emissarius.] Sic uocantur conciliatores furtorum, quæ à magistratibus cõmittuntur, atque internuncij. Paulo tamen cõsideratiorẽ.] Si consideratiorem, inquit, aliquatenus calumniatorem quæreret, reperire non posset.

113.

Veneri absoluit, sibi condemnat.] Sensus hic est: ita Verrem in causa bona tamen prædatum, quasi minus damni esset, si Dionem Erycinæ Veneri addicere uoluisset. Quod non debebatur.] Mire perseuerauit in causa, ut ostenderet calumniam fuisse Prætoris.

Quid ipsius Q. Cæcilij Dionis.] Ipsius, honorifice positum est, quasi alicuius magni hominis. Qui tũc in Macedonia fuit.] Pro Consule scilicet: nam, ut opinor, Curioni successerat. Sed legis exceptio?] Qua non licet ut testimonium defensori denunciet accusator. E' Chelidonis sinu.] Alludit ad nomen, quòd hirundo, quam Chelidona Græci uocant, ueri, id est tempori ueris, sit amica. Si commissum quid esset.] Commissa dicuntur, quæ contra testatoris uoluntatem facta, aut non facta ab hærede, mulcta aliquæ

pœnáq; plectuntur. Ipsos XX annos.] Præscriptio temporis.

113:

Cognoscit.] Iam primum hoc peccatum. Ab
* duobus fratribus.] In uoluntate uideri patris dãno, & unam patris hæreditatem, & duos fratres. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit.] Coniecturæ status. Tentatur.] Mire contra Hortensiũ, qui improbos sæpe defendit. Verres calumniatores apponebat.] A` summo ad imum, hoc est à primis ad postrema. Volcatio sese dicunt dedisse.] Tollit cõiecturam, causam quærit. Ecquis Volcatio.] A` persona. Veniat nunc.] A` cõsequentibus. Sed cum ob tua decreta.] Collectio. Centum cohortes fugitiuorum fuissent.] Propter Athenionem dicit, qui dux fugitiuorum per Siciliam fuit. Sed in tua manu numeratum.] Diffinitiue. Nam si hanc defensionem probabitis.] Admittetis, accipietis.

114.

Non accepit ipse.] Sed non accepit ipse. Licet tollatis.] Pro eo quod est, iam tollite. Ad Q. Mutij innocentiam referatur.] Q. Mutius Asiam singulariter rexerat, adeo ut dies festus à Græcis in honorem eius constitueretur, qui diceretur Mutia. Missos faciamus.] Dimittamus à nobis de prouincia, eorũq; opera non utamur. Rationem reddendam nobis arbitremur.] Accusari non posse credamus. Et eos in concione.] Quædam præmia & honori, & lucro sunt, ut hastæ, uexilla, faleræ, coronæ ciuicæ. at annuli
* aurei ingenuitatis signa & liberationis à cura inuictæ publicarum.

114:

Qui iudicia dant.] Prætorum. Si, cum hæc à quopiam uestrum petita sunt, Prætor improbus, cui nemo intercedere possit.] In prouincia scilicet: nam Romæ appellari Tribuni possunt contra omnem potestatem. L. Octauius.] Verbi gratia hunc dicit, qui nunc in numero iudicum sedet, subtiliterq; laudat.

Vt Prætor in ea uerba iudicium det.] In uerba litis iure composito. L. Octauius Balbus iudex, homo &c.] Hæc sunt exempla uerborum, quæ in uerba iudicium dare fingit Prætorem improbum. Iuris & officij.] Ius ad doctrinam pertinet, officium ad uirtutẽ. L. Octauius Balbus iudex esto.] Iudicio suo fungatur Balbus in Seruilium. Si constat, fundum Capenatem P. Seruilij esse, neque is fundus restituetur Catulo.] Cuius non est. Memento autem, iudices præsentes esse, quorum nominibus utitur ad exemplum. Iudex esto.] Si non restitueretur fundus. hoc significat, coge, ut restituat. Aut condemnare eũ quem non oporteat.] Quia de fundo exemplum dederat, subiecit clausulam etiam de condemnatione.

Si non accipit, quod te debere dicis; accuses: si petit, ducas.] Sensus hic est. si non acceperit creditor, quod se debere debitor dicit; accusetur: si petitur, condemnetur: idem scilicet. Duci iussit.] Vel reum fieri, & accusari eum qui petitor esset, uel etiam dãnari. Melius autem, duci iussit, in uincula uel in carcerẽ, intelligimus; q̃ duci iussit, damnauit. Qui ciues Romani erant.] Subauditur, dabantur. Si Siculi essent.] Subauditur, rei. Tum si eorum legibus da=

ri oporteret.] Subauditur, iudicia. Qui Siculi.] Subauditur, erãt iudices. Si ciues Romani essent.] » Subauditur, rei. sic Terentius: Hic in noxa est, hic » ad defendendam causam adest: cum ille est, hic præ» stò est: tradunt operas mutuas. Verum ut totum genus complectamini iudiciorũ, prius iura Siculorũ.] Explanationem subiecit obscuræ rei.

115.

Domi certet.] Apud ciues suos. Suis legibus.] Siculis etenim apud ueteres non Romano tãtum iure, sed & suæ cuiusque ciuitatis legibus agebatur. Ex P. Rupilij decreto.] Hic est P. Rupilius, qui quondam ex publicano factus Consul, postea X Legatorum sententia leges Siculis conscripsit. Cum alternæ ciuitates reiectæ sunt.] Apparet ex hoc dicto, primum petitoris ac rei ciuitatem ad iudicandum proponi; postremo iri ad aliam quamlibet, utriusque facta reiectione.

Quod ciuis Romanus.] Deest, in eo: ut sit, in eo quod ciuis Romanus. Ex ciuium Romanorum conuentu.] Ex ijs ciuitatibus, ad quas ciues Romani conuenire solent agẽdæ suæ aut publicæ rei causa. Aut eum iudicem, quem commodum erat.] Vetuste po» suit pro eo, quem uolebat. sic Terentius: Amat, da» bitur à me argentum, dum erit commodum: nam meretrici dare quando est cõmodum? sed est positum pro eo, quàm diu libuerit. Si quid perperã iudicarit senatus.] Multi subdistinguũt, & separatim addunt, senatus; ut quasi per interrogationẽ ostendat, ne senatui quidem cuiusquam ciuitatis in potestate fuisse iudicare quod senserat.

115:

Nisi cum nihil intererat istius.] Nisi, cum, quid iussu ederet, non habebat. Stragulæ uestis.] Stragula uestis est picta. Insanias.] Noue, sed proprie.

Reliqua desiderantur in Verrinas accusationes.

COMMENTATIO IN M. Tullij Ciceronis orationem pro C. Cornelio de maiestate.

ARGVMENTVM.

HANC orationem dixit L. Cotta L. Torquato Coss. post annum quàm superiores. Cornelius homo non improbus uita habitus est. fuerat Quæstor Cn. Pompeij, dein Tribunus pl. C. Pisone Consule, biennio ante, quàm hæc dicta sunt. * in eo magistratu ita se gessit, ut iustior pertinacior uideretur. alienatus autem à senatu ex hac causa. Retulerat ad senatum, ut, quoniam exterarum nationum Legatis pecunia magna daretur usura, turpiaq; & famosa ex eo lucra fierent, ne quis Legatis exterarum nationum pecuniã expensam ferret. cuius relationem repudiauit senatus, & decreuit satisfactum uideri eo S. C. quod ante annos aliquot Cn. Domitio C. Celio Coss. factum erat, cum senatus ante pauculos annos illo S. C. decreuisset, ne quis Cretensibus pecuniam mutuã daret. * Cornelius ea re offensus senatui, questus est de ea ne exhauriri prouincias usuris, prouidendum ut haberent * Legati unde præsentia darent: promulgauitq; legẽ, qua auctoritatẽ senatus minuebat, ne quis, nisi per populũ, legibus solueretur: quod antiquo quoque iure erat cautum. itaque in omnibus S. C. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adijci erat solitum, ut de ea re ad populum ferretur: sed paulatim ferri erat desitum; resq;

iam in eam conſuetudinē uenerat, ut poſtremo ne adij ceretur quidem in S.C. de rogatione ad populū ferenda; eáq; ipſa S.C. per pauculos admodum fiebant. Indigne eam Cornelij rogationem tulerant potentiſſimi
* quique ex S.C. quorū gratia magnopere minuebatur. itaque P. Seruilius Globulus Tribunus pl. inuentus erat, qui L. Cornelio obſiſteret. is, ubi legis ferundæ dies uenit, & præco ſubijciente ſcriba uerba legis recitare populo cœpit; & ſcribam ſubijcere, & præconem pronunciare paſſus nō eſt. tum Cornelius ipſe codicem recitauit. quod cum improbe fieri C. Piſo Conſul uehe-
* menter quereretur, tribunitiam interceſſionem diceret, graui conuitio à populo exceptus eſt. & cum ille eos, qui ſibi intentabant manus, prendi à lictore iuſſiſſet; fracti eius faſces cuncti, lapidesq; etiam ex ultima concione in Conſulem iacti. quo tumultu Cornelius perturbatus concilium dimiſit. Actum deinde eadem de re in ſenatu eſt magnis contentionibus. tum Cornelius ita ferre rurſus cœpit, ne quis in ſenatu legibus ſolueretur, niſi CC affuiſſent, ne'ue quis, cum ſolutus eſſet, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. hæc ſine tumultu res acta eſt. nemo enim negare poterat, pro auctoritate ſenatus eſſe eam legem: ſed tamen eā
* tulit inuitis optimatibus, qui uel paucos gratificari ſolebant. Aliam deinde legem Cornelius, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamen inuitis tulit; ut Prætores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent. quæ res tum gratiam ambitioſis Prætoribus, qui uarie ius dicere ſolebāt, ſuſtulit. alias quoque cōplures leges Cornelius promulgauit: quibus plerique collegæ interceſſerunt. per

quas contentiones totus Tribunatus eius peractus est. Sequenti deinde anno M. Lepido L. Volcatio Coss. quo anno Prætor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominij lege Cornelia de maiestate fecerunt. detulit nomen Publius, subscripsit Caius. & cum P. Cassius Prætor decimo die, ut mos est, adesse iussisset; eoq; die ipse non affuisset, seu auocatus propter publici frumenti curam, seu gratificans reo: circunuenti sunt ante tribunal eius accusatores à notis operarum ducibus, ita ut mors intentaretur, si mox non desisterent. quã perniciem uix effugerunt interuentu Consulum, qui aduocati reo descenderant. & cum in scalas quasdam Cominij fugissent, clausi in noctem ibi se occultauerunt, deinde per tecta uicinarum ædium profugerunt ex urbe. postero die, cum P. Cassius assedisset, & citati accusatores non adessent, exemptum nomen est de reis Cornelij. Cominij autem magna infamia flagrauerunt, uẽdidisse silentium magna pecunia. Sequente deinde anno L. Cotta L. Torquato Coss. quo hæc oratio à Cicerone Prætore dicta est, cum prima pars M. Manilius, qui iudicium per operarum duces turbauerat, deinde quòd ex S. C. anno Cos. præsidebant, & iudicio nõ respondisset, atque esset damnatus recreauisset iam accepta pecunia tollere ait Cornelium lege maiestatis. Res acta est magna expectatione paucos ante me ergo Cornelius perterritus Manlij exitu in iudicium adhibuit, ut ne clamor quidem illius ab aduocatis eius oriretur. Dixerunt in eum infesti testimonia principes ciuitatis, qui plurimum in senatu poterant, Q. Hortensius, Q. Catulus, Q. Metellus Pius, L. Lucullus, M. Lepidus. di=

xerunt autem hoc, uidisse se, cum Cornelius in Tribunatu codicẽ pro Rostris ipse recitaret: quod ante Cornelium nemo fecisse existimaretur. uolebant uideri, se iudicare eam rem magnopere ad crimen imminutæ maiestatis tribunitiæ pertinere. etenim propè tollebatur intercessio, si id Tribunis permitteretur. Cicero, quia nõ poterat negare id factũ esse, eò confugit, ut diceret, nõ ideo, quòd lectus sit codex à Tribuno, imminutã esse tribunitiã potestatem. Qua uero arte & scientia orationis, ita ut & dignitatem clarissimorum ciuium, contra quos dicebat, non uiolaret, & tamen auctoritate eorum lædi reum non pateretur; quantáq; moderatione rem tam difficilem alijs tractauerit; lectio ipsa declarabit. adiumentum autem habuit, quòd, sicut diximus, Cornelius, præter districtum propositum aduersus principum uoluntatem, cætera uita nihil fecerat, quod magnopere improbaretur. Præterea & ipse Globulus, qui intercesserat, aderat Cornelio, quod ipsum quoque diximus, quòd Cornelius Pompeij Magni Quæstor fuerat apud duas præfecturas equitum Rom. & tribuno * & ex tertia quoque parte * apud plerosque exceptis * ijs familiaris principum ciuitates. Res acta est magno conuentu, magnáq; expectatione, quis euentus iudicij futurus esset. A' summis uiris dici testimonium, & id, quod ij dicerent, confiteri reum animaduertebant. Extat oratio hominis accusatoris: quam sumere in manus, est aliquod operæpretium, non solum propter Ciceronis orationes, quas pro Cornelio habemus, sed etiam propter semet ipsam. Cicero ipse significat, quatriduo Cornelium defendisse. quas actiones contulisse eum in

duas orationes apparet. iudicium id exercuit Q. Gallius Prætor.

Initium expoſitionis.

VERSV A' PRIMO CIRCITER CLXI.

POSTVLATVR apud me Prætorem primum de pecunijs repetundis. Proſpectat uidelicet Cominius, quid agatur. uidelicet homines fœneos in medium ad tentandum periculũ proiectos.] Simulacra effigiesq; hominum ex fœno fieri ſolebant, quibus obiectis ad ſpectaculum præbendũ tauri irritarentur. Quid Metellus, ſumma nobilitate, ac uirtute, cum bis iuraſſet, ſemel priuatim. Priuatum parte publicæ legis, deiectus eſt ratione, an ui
* an ueri ſuſpicionem animi tollit C. Curionis uirtus, ac dignitas, & Q. Metelli adoleſcentia ad ſummam laudem omnibus rebus ornata.] Hoc exemplum affert hoc loco, quòd uult probare, deſiſtere eũ debere ab accuſatione, quanquam neque accuſauerit, neque fecerit pactionem. nam Metellus & poſtulauerat Curionem, & deſtiterat. Confugit autem orator ad Metelli nobilitatem, & ad C. Curionis induſtriam, ut legeret id, quod illi utilius, quàm honeſtius, fecerant. Res autem tota ſe ſic habet: in qua quidem illud primum explicandum eſt, de quo Metello hoc dicit. fuerunt enim tunc plures Quinti Metelli: ex quibus duo conſulares, Pius, & Creticus, de quibus apparet eum non dicere: duo autem adoleſcentes, Nepos, & Celer, ex quibus nunc Ne=

potem significat. eius enim patrem Q. Metellum Nepotem, Balearici filium, Macedonici nepotem, qui Consul fuit cum T. Didio, Curio is, de quo loquitur, accusauit; isq; Metellus moriens petiit ab hoc filio suo Metello, ut Curionem accusatorem suum accusaret; & , id facturum esse, iureiurando adegit. Metellus fecit reum Curionem. cumq; interim quendam ciuem idem Metellus, seruum esse contendens, ui arripuisset, ac uerberibus affecisset; Curio assertorem ei comparauit. dein, cum appareret eum exitum iudicii illius futurum, ut liber is iudicaretur, quem Metellus uerberibus affectum esse negare non poterat: inter Metellum & Curionẽ facta pactio est, ut neque arbitrium de libertate urgeret in Metellum Curio, neque Metellus perstaret in accusatione Curionis. eaq; pactio ab utroq; firmata est. huc ergo illud pertinet, cum iurasse dixit, semel priuatim, & iterum legatum, scilicet cum in Curionem calumniam iurauit. Cum hoc autem Metello postea Cicero simultates gessit: euasit enim Metellus malus atque improbus ciuis. Legem, inquit, de libertinorum suffragiis Cornelius cum Manlio dedit. quid est hoc? dedit, an tulit, an rogauit, an hortatus est? nam tulisse ridiculum est, quasi legem aliquam aut ad scribẽdum difficilem, aut ad excogitandum reconditam, quæ lex paucis his annis nõ modo scripta, sed etiã lata esset.] P. Sulpitium in Tribunatu hanc eandem legem tulisse significauimus. tulit autem L. Sylla, qui postea Felix appellatus, Q. Pompeio Coss. ante XVI annos, quàm hæc dicta sunt, cum per uim rempublicam posse disset, ab initiis bonarum actionũ ad perditas progres-

ſus. quod & initium bellorum ciuilium fuit, & pro=
* pter quod ipſe Sulpitius Cos. armis ire oppreſſus eſſe uiſus eſt. In quo cum multa reprehenſa ſint, tum in primis celeritas actionis.] Celeritatem actionis ſignificat, quia Manilius, ſicut iam oſtendimus, poſt pauculos ſtatim dies, quàm inierat Tribunatum, legem eandem compitalibus pertulit. Petiuit tamẽ à me Prætore maxima conteſtatione, ut cauſam Manilij defenderem.] C. Cornelium ſignificat, ſicut iam ante dictum eſt.

VERSV A' PRIMO DCCCCL.

Dicit de eodem Manilij tribunatu. Nam cum is Tribunus pl. duas leges tuliſſet in eo magiſtratu, unam pernicioſam, alteram egregiam, quod ſumma republica non hæſit, ſed ab illo ipſo Tribuno abiectum eſt, bonum
* autem quod ſumma rep. manet in ueſtri ordini fuit.] Supra de his legibus: quarum una de libertinorum ſuffragijs; quæ cum S. C. damnata eſſet, ab ipſo quoque Manilio abiecta eſt: altera de bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando; ex qua lege tum Magnus Pompeius bellum gerebat. Dicit de diſturbato iudicio Manliano. Alijs ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulſus eſt, qui aliquod inſtitui exemplum diſturbandorum iudiciorum, pernicioſiſſimum, temporibus ſuis accommodatiſſimum, meis alieniſſimum rationibus, cupierũt.] L. Catilinam & Cn. Piſonem uidetur ſignificare. Fuit autem Catilina patritius, & eodem illo tempore erat reus repetundarum, cum prouinciam Africam obti=

nuisset, & Consulatus candidatum se ostendisset. accusator erat eius P. Clodius adolescens, ipse quoque perditus, qui postea cum Cicerone inimicitias gessit. Cneus quoque Piso, adolescens potens & turbulentus, familiaris erat Catilinæ, omniumq; consiliorum eius particeps, & turbarum auctor.

VER. CIR. SXI.

Possum dicere, hominem summa prudentia clarum C. Cottam de suis legibus abrogandis ipsum ad senatũ retulisse.] Hic est Cotta, de quo iam sæpe diximus, magnus orator habitus, & compar in ea gloria P. Sulpitio, & C. Cæsari. Videntur autem in rebus paruis fuisse leges illæ, quas cum tulisset, retulit de ijs abrogandis ad senatum. nam neque apud Sallustium, neque apud Liuium, neque apud Fenestellam ullius alterius latæ ab eo legis mentio, præter eam, quam in concione * nobilitate magno populi studio, ut ijs, qui Tribuni pl. fuissent, alios quoque magistratus capere liceret. quod lex à Dictatore L. Sylla paucis ante annis lata prohibebat. neque eam Cottæ legem abrogatam esse significat.

SEQVITVR.

Possum & eiusdem Cottæ legem de iudicijs priua* tis anno post, quàm lata sit, à fratre eius.] M. Cottã significat. fuerunt autem tres, duo hi, C. & M. tertius L. Cotta, qui lege sua iudicia inter tres ordines communicauit, senatum, equites, tribunos ærarios: adeptiq; sunt omnes Consulatum.

STATIM.

Legem Liciniam & Mutiam de ciuibus regundis, uideo constare inter omnes, quam duo Cõsules omniũ, quos uidimus, sapientissimi tulissent, non modo inutilem, sed perniciosam reipub. fuisse.] L. Licinium Crassum oratorem, & Q. Mutium Scæuolam Pont. Max. eundemq; & oratorem, & iurisconsultum, significat. hi enim legem eam, de qua loquitur, de regendis in sua ciuitate socijs, in suo Consulatu tulerũt. cum enim summa cupiditate ciuitatis Romanæ Italici populi tenerentur, & ob id magna pars eorum pro ciuibus Romanis se gereret; necessaria lex uisa est, ut in suæ quisque ciuitatis ius redigeretur. uerum ea lege ita alienati animi sunt principum Italicorum populorum, ut ea uel maxima causa belli Italici, quod post triennium exortum est, fuerit. Quatuor omnino genera sunt iudices, in quibus per senatum more maiorum statuatur aliquid de legibus. unum est eiusmodi, placere legem abrogari, ut Q. Cæcilio, M. Iunio Coss. quæ leges rẽ militarem impedirent, ut abrogarentur.] Q. Cecilius Metellus Numidicus, M. Iunius Silanus, de quibus facit mentionem, Consules fuerunt bello Cimbrico, quod diu praue simul & infeliciter gestum est. atque ipse quoque hic Iunius male rem aduersus Cimbros gessit, ac plures leges, quæ per eos annos, quibus hæc gerebantur, populo latæ erant, quibus militiæ stipendia minuebãtur, abrogauit. Alterum, quæ lex lata esse dicatur, ea non uideri populum teneri, ut L. Marcio Sex. Iulio Coss. De legibus Liuijs.] Puto uos remi

nisci, has esse leges Liuias, quas illis Cōsulibus M. Liuius Drusus Tribunus pl. tulerit: qui cum senatus partes tuēdas suscepisset, et leges pro optimatibus tulisset, postea eò licentiæ est progressus, ut nullum in ijs morē seruaret. itaque Philippus Consul, qui ei inimicus erat, obtinuit à senatu, ut leges eius omnes uno S.C. tollerētur. decretum est enim, cōtra auspicia esse latas, neque ijs teneri populum. Tertium est de legum abrogationibus. quo de genere persæpe S.C. fiunt, ut nuper de ipsa lege Calpurnia, quæ derogaretur.] Lex hæc Calpurnia de ambitu erat. tulerat eam ante biēnium C. Calpurnius Piso Consul; in qua præter alias pœnas pecuniaria quoque pœna erat adiecta. P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum à sapientissimis hominibus, qui tum erant, uerum etiam à se ipso sæpe accusatus est, quòd, cum Consul esset, cum T. Longo, passus esset tum primum à populari consessu senatoria subsellia separari.] Hoc factum est secundo Consulatu Scipionis, post septimū annum quàm Carthaginensibus bello secundo dicta est pax. factum id esse autem Antias tradidit ludis Romanis, quos fecerunt Aediles curules Attilius Serranus, T. Scribonius Libo: id eos fecisse iussu Cēsorum Sex. Aelij Peti, C. Cornelij Cethegi. & uidetur in hac oratione hunc quidem auctorem secutus Cicero dixisse, passum esse Scipionem secerni à cætero consessu spectacula senatorum. in ea autem, quam post aliquot annos habuit de aruspicum responso, non passum esse Scipionem, sed ipsum auctorē fuisse dandi eum locum senatoribus, uidetur significare.
" uerba eius hæc sunt. Nā quid ego de illis ludis loquar

» quos in Palatio nostri maiores ante templum matris
» magnæ fieri celebrariq; uoluerunt: quibus primum lu=
» dis ante populi consessum senatui locum P. Africanus
» II. Cos. & collega eius Sempronius Longus. hoc tri=
butum esse senatui scribit, sed sine mentione Megale=
sium: Aediles enim eos ludos facere soliti erant. uoti=
uis ludis factum tradit, quos Scipio & Longus Coss. fe
cerint. Non præterire autem uos uolo, esse oratoriæ cal
liditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte
uel à contrarijs utantur. nam cum secundum Cicero=
nis opinionẽ auctore Scipione Consule Aediles secretũ
ante omnes locum spectandi senatoribus dederint. eo=
dem illo facto Scipionis in hac quidem oratione, quia
causa popularis erat, premebaturq; senatus auctorita=
te, atque ob id dignitatem eius ordinis quàm possit ma
xime eleuari causæ expediebat; pœnituisse ait Scipio=
nem, quòd passus esset id fieri. in ea de aruspicum re=
sponso, quia in senatu habebatur, cuius auribus erat
blandiendum, & magnopere illum laudat, & non au
ctorem fuisse dandi, nam id erat leuius, sed ipsum
etiam dedisse dicit.

CIRCA MEDIVM.

Quo loco numerat cum lex feratur, quot loca in=
* tercessionis sunt iubeat dicere. Est utique ius uetan=
* di, cum ea feratur quandiu ferundi transferuntur id=
* est lex. * dũ priuati dicunt dum dum sitella defertur,
dum æquantur sortes, dum sortitio fit, & si qua sunt
huius generis alia.] His peractis, cum id solum super=
est, ut populus sententiam ferat, iubet unumquẽque is,
qui

qui fert legem, discedere. quod uerbum non hoc significat, quod in communi consuetudine est, de eo loco, ubi lex fertur, sed in suã quisque tribum discedat, in qua est suffragium laturus. populus enim confusus, ut semper alias, ita & in concione.

PAVLO POST.

Vnum tamen, quod hoc ipso Tribuno pl. factũ est, prætermittendum non uidetur. neque enim maius est legere codicem, cũ intercedatur; quàm sitellam ipsam cum ipso intercessore deferre; nec grauius incipere ferre, quàm perferre; nec uehementius ostendere se laturum inuito collega, quàm ipsi collegæ magistratum abrogare; nec criminosius tribus ad legem accipiendam, quàm ad collegam reddẽdum priuatum introuocare. quæ uir fortis huius collega Aulus Gabinius in re optima fecit omnia: neque, cum salutem populo R. atque omnibus gentibus finem diuturnæ captiuitatis, turpitudinis, & seruitutis afferret, passus est plus unius collegæ sui, quàm uniuersæ ciuitatis uocem ualere, & uoluntatem.] Manifestum est, de ea lege Ciceronem nunc dicere, qua Cn. Pompeio bellum aduersus piratas datũ est. L. autem Trebellius Tribunus pl. quem non nominat: quo perseuerante intercedere, (nam senatui promiserat, moriturum se ante, quàm illa lex perferretur) introuocare tribus Gabinius cœpit, ut Trebellio magistratum abrogaret, sicut quondam T. Gracchus Tribunus M. Octauio collegæ suo magistratũ abrogauit. & aliquandiu Trebellius ea re non perterritus ad-

erat, perstabatq; in intercessione, quòd omnia magis, quàm perseueraturum esse Gabinium, arbitrabatur. sed postquam X & VII tribus rogationem accepe= runt; & una mens esset populi, ut iussum conficeret; remisit intercessionem Trebellius: atque ita legem Ga= binius de piratis persequendis pertulit. At enim de corrigenda lege retulerunt.] Diximus iam in princi= pio, Cornelium primo legem promulgasse, ne quis per senatum lege solueretur: deinde tulisse, ut tum deni= que de ea re S. C. fieret, cum adessent in senatu non minus CC. hæc est illa, quam appellat, correctio. Idem, nisi hæc ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obstitisset, decreuissem id, quod palàm iam isti defenso= res iudiciorum pugnauerunt, senatui non placere id iudicium de Syllæ bonis fieri. quam ego causam longe aliter Prætor in cócione defendi, cum id dicerem, quod idem iudices postea statuerunt, iudicium æquiore tem= pore fieri oportere.] Quia defuerat superioribus tem poribus in ærario pecunia publica, multa & sæpe eius rei remedia erant quæsita, in quibus hoc quoque, ut pe cuniæ publicæ, quæ residuæ apud quenque essent, exi= gerentur. id autem maxime pertinebat ad Cornelium Faustum Dictatoris filium, quia Sylla per multos an= nos, quibus exercitibus præfuerat, & Remp. tenuerat, sumpserat pecunias ex uectigalibus, & ex ærario popu li Romani: eaq; res sæpe erat agitata, sæpe omissa, par tim propter Syllanarum partium potentiam, partim quòd iniquum uidebatur, post tot annos, quam quis pe cuniam acceperat, eius reddere rationem.

STATIM.

Antea uero quàm multarum rerum iudicia sublata sint, & quia scitis, prætereo, & ne quem in iudiciũ oratio mea reuocare uideatur.] Bello Italico, quod fuit adolescentibus illis, qui tum in rep. uigebant, cum multi Varia lege inique damnarentur, quasi id bellum illis auctoribus conflatum esset, crebræq; defectiones Italicorum nunciarentur, tunc ob eius tristitiæ occasionem senatus decreuit, ne iudicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. quod decretum eorum in concionibus populi sæpe agitatum erat. supererant autem ex ijs, qui illa iudicia metuerunt, uigentes multi, maxime C. Curio, Curionis adolescentis pater, eius, qui bello ciuili Cæsaris fuit partium.

PAVLO POST.

Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honestissimum uirum, cõmuni & quotidiano iure priuasset.] Duo fuerunt eo tempore Dolabellæ, quorum alterum C. Cæsar accusauit, alterũ M. Scaurus. Non denique homo illorum & uita & prudentia longe dissimilis, sed tamen nimis in gratificando iure liber, L. Sisenna bonorum Cn. Cornelij possessionem ex edicto suo P. Scipioni, adolescẽti summa nobilitate, eximia uirtute prædito, dedisset.] Hoc solum hic annotandum est, hunc esse L. Sisennam, qui res Romanas scripsit. Quare cum ambitum populus Romanus uideret, & cum à Tribunis pl. doceretur, nisi pœna accessisset in diuisores, extingui nullo modo posse, legẽ hãc Cornelij flagita=

bat, illam, quæ ex S.C. ferebatur, repudiabat.] Idq́; uir is doctissimus duorum Consulum designatorum * calamitate.

ET EADEM DE RE PAV= LO POST.

VT spectaculum illud duorum designatorum Cõsulum calamitate, re & tempore salubre ac necessarium, genere & exemplo miserum ac funestum, uideremus.] P. Syllam & L. Antronium significat: quorum alterum L. Cotta, alterum L. Torquatus, qui, cum hæc Cicero dicebat, Consules erant, ambitus dãnarant, & in eorum locum creati erant. Quid ego nunc tibi argumentis respondeam, posse fieri ut alius aliquis * Cornelius sit, qui habeat Philerotem, res uulgare nomé esse Philerotis, Cornelios uero ita multos, ut iam etiam collegium constitutum sit?] Frequenter tum etiam cœtus factiosorum hominum sine publica auctoritate malo publico fiebant: propter quod postea collegia S.C. et pluribus legibus sunt sublata, præter pauca atque certa, quæ utilitas ciuitatis desiderasset, ut fabrorum, lictorumq́;. At enim extremi ac difficillimi temporis uocem illam C. Corneli Consulem mittere coëgisti, qui rempublicam saluam esse uellent, ut ad legem accipiendam adessent.] C. Piso, qui Consul eodem anno fuit, quo Cornelius Tribunus pl. erat, cum legem de ambitu ex S.C. grauiorem, quàm fuerat antea, ferret & propter multitudinem diuisorum, qui per uim aduersabãtur, è foro eiectus esset: edixerat id, quod Cicero significat, & maiore manu stipatus ad legem perferen=

dam descenderat. Plebem ex Maniliana offensione uictam & domitam esse dicit, ante uestros annos propter illius Tribuni pl. temeritatem posse adduci, ut omnino ne illius potestate abalienemur * qui restituerũt eã potestatem, alterũ nihil unum posse contra multos, alterum longe abesse.] Manifestum puto esse uobis, M. Crassum, & Cn. Pompeium significari: è quibus Crassus iudex tum sedebat in Cornelium, Pompeius in Asia bellum Mithridaticum gerebat. Tanta igitur in illis uirtus fuit, ut anno XVI post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi sibi restituerent, duos Tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons Sacer nominatur, in quo armati consederant, æternæ memoriæ causa consecrarent. itaque auspicato postero anno X Tribuni pl. comitijs curiatis creati sunt.] Inducor magis librariorum hoc loco esse mendam, quàm ut Ciceronem parum proprio uerbo usum esse credam. illo enim tempore, de quo loquitur, quod fuit post XVI annos quàm reges exacti sunt, plebs sibi leges sacratas non restituit, (nũquam enim Tribunos pl. habuerat.) sed tum primum eas constituit. Numerum quidem annorum post reges exactos, quo id factum est, diligenter posuit, qui fuit A. Verginio Tricosto, L. Veturio Ceturino Coss. Cæterũ quidam nõ duos Tribunos pl. ut Cicero dicit, sed quinque tradũt creatos tum esse, singulos ex singulis classibus. sunt tamen, qui eundem illum duorum numerum, quem Cicero, ponant: inter quos Tuditanus, & Pomponius Atticus, Liuiusq; noster. idem hic & Tuditanus adijciunt, tris

præterea ab illis duobus collegas creatos esse. nomina duorum sunt hæc, qui primi creati traduntur, L. Sicinius L. F. Velutus, L. Iunius C. F. Paterculus. Reliqua pars huius loci, quæ pertinet ad secundam constitutionem Tribunorum, & Decemuirorum finitum imperium, & breuiter & aperte ab ipso dicitur. nomina sola non adijcit, quis ille ex Xuiris fuerit, qui contra libertatem uindicias dederit, & quis ille pater, contra cuius filiam id decreuit: quòd scilicet, ut ipse Põponius latissime refert in lege II. uers. Virgin. de origine iuris notissimum est, Decemuirum illum Appium Claudium fuisse, patrem autem uirginis L. Virginium. unũ hoc tantummodo explicandum, quo loco primum de secunda secessione plebis, deinde de concordia facta, sic dicit. Tum interposita fide per tres legatos, amplissimos uiros, Romam armati reuertuntur: in Auentino consederunt: inde armati in Capitolium uenerũt: decem Tribunos pl. per Pontificem, quòd magistratus nullus erat, creauerunt.] Legati tres, quorum nomina non ponit, ij fuerunt, Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpitius, omnes consulares: Pontifex Maximus fuit M. Papirius. Etiam hæc recentiora prætereo: ponam principium iustissimæ libertatis, Cassiam, qua lege suffragiorum uis potestasq; conualuit, alteram Cassiam quæ populi iudicia firmauit.] Quæ sit ista lex Cassia, qua suffragiorum potestas conualuit, manifestum est. nam ipse quoque paulo ante dixit, legem Cassium tulisse, ut populus per tabellam suffragium ferret. altera Cassia lex, quæ populi iudicia firmauit, quæ sit, potest quæri. est autem hæc. L. Cassius L. F. Longinus Tribu-

* nus pl. C. Mario, C. Flacco Coss. plures leges ad minuẽdam nobilitatis potentiam tulit, in quibus hanc etiam, ut, quem populus damnasset, cui'ue imperium abrogasset, in senatu non esset. tulerat autem eam maxime propter simultates cum Q. Cæcilio, qui ante biẽnium Consul fuerat; & cui populus, quia male aduersus Cimbros rem gesserat, imperium abrogauit.

Dicit de nobilibus. Qui non modo cum Sylla, uerum etiam, illo mortuo, semper hoc per se summis opibus retinendum putauerunt; inimicissimi, C. Cottæ fuerunt, quòd is Consul paulum Tribunis pl. non potestatis, sed dignitatis addidit.] Hic Cotta, ut puto, legem tulit, ut Tribunis pl. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Syllæ iis erat ademptum.

Quandiu quidem hoc animo erga uos illa plebs erit, quo se ostendit esse, cum legem Aureliam, cum Rosciam non modo accepit, sed etiam efflagitauit.] Aurelia lege communicata iudicia inter senatores, & equestrem ordinem, & tribunos ærarios. Roscia est, quam L. Roscius Otho biennio ante Cos. firmauit, ut in theatro equitibus Romanis XIIII ordines spectandi gratia darentur. Memoria teneo, cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent, hominem diis ac nobilitati perinuisum, Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse.] M. Plautius Silanus Tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. secundo anno belli Italici, cũ equester ordo in iudiciis dominaretur, legem tulit adiuuantibus nobilibus, quæ lex uim eam habuit, quam Cicero significat: nam ex ea lege tribus

ſingulæ ex eo numero quinos denos ſuffragio creabãt, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam ex ipſa plebe.

PRO CORNELIO.

Num in eo, qui ſint hi teſtes, hæſitatis? ego uobis edá duos. reliqui ſunt de conſularibus, inimici trbunitiæ po teſtatis. pauci præterea aſſentatores eorum atque aſſeclæ ſubſequuntur.] M. Lucullum, & M. Lepidum ſignificat. quinque enim conſulares, ut iam diximus, in Cornelium teſtimonium dixerũt, Q. Catulus, Q. Hor * tenſius, Q. Metellus Pius Pont. Max. quos hac ſecunda oratione tractat; & duo, qui non dixerunt, quos nunc ſignificat, Lucullus & Lepidus. Quid auunculus tuus, clariſſimus uir, clariſſimo patre, auo, maioribus, credo ſilentio, fauẽte nobilitate, nullo interceſſore comparato, populo R. dedit, & potentiſſimorum hominum collegijs eripuit cooptandorum ſacerdotum poteſtatem.] Hoc egere enarratione, quia hoc loco nõ po nit quis fecerit, ei demũ uideri poteſt, qui oblitus ſit, minus ante XX uerſus hæc de eo ipſo Ciceronem dixiſſe:

" Sed ſi familiariter ex Q. Catulo ſapiẽtiſſimo uiro at-
" que humaniſſimo uelim quærere, utrius tandem tibi
" Tribunatus minus probari poteſt, C. Cornelij, an, nõ di-
" cam P. Sulpitij, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non
" Tiberij; neminem, quem iſti ſeditioſum exiſtimant, no-
" minabo; ſed auũculi tui Q. Catuli, clariſſimi patriæq;
" amantiſſimi uiri: quid mihi tandẽ reſponſurũ putatis?

SEQVITVR.

Quid? idem Domitius M. Silanum, consularem hominem, quemadmodum Tribunus pl. uexauit?] M. Silanus quinquennio ante Consul fuerat, quàm Domitius Tribunus pl. atque ipse quoque aduersus Cimbros rem male gesserat. quam ob causam Domitius eũ apud populum accusabat: criminabatur bellum cum Cimbris iniussu populi gessisse, idq; principium fuisse calamitatum, quas eo bello populus accepisset: ac de eo tabellam quoque dedit: sed plenissime Silanus absolutus est: nam duæ solæ tribus eum, Sergia, & Quirina, damnauerunt. Hæc est controuersia eiusmodi, ut mihi
* Trib. pl. Cn. Domitius Catulo. M. Terpolius contemptissimum nomen eiectum esse ex ijs qui Trib. pl. fuerunt.] Post infractam tribunitiam potestatem à Syl-
* la, ante restitutam à Cn. Pompeio, apparet. fuit autem is Tribunus pl. ante XII annos, D. Bruto, & M. Lepido Coss. Cn. Domitius Tribunus fuerat ante II. de XL annos, C. Mario II. C. Fimbria Coss. Magno numero sententiarum Cornelius absolutus est.

Commentatio in M. Tullij Ciceronis orationem in toga candida contra C. Antonium & L. Catilinam cõpetitores in senatu.

ARGVMENTVM.

HAEC oratio dicta est L. Cæsare C. Figulo Coss. post annum quàm pro Cornelio dixerat. Sex competitores in Consulatus petitione Cicero habuit, duos patritios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam; quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, M. Antonij oratoris filiũ, L. Cassium Longinum, duos, qui tantum non primi ex familijs suis magistratum adepti erãt, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atque in petitione patrem amisit. cæteri eius competitores modeste se gessere, uisiq; sunt Cornificius & Galba sobrij ac sancti uiri: Sacerdos nulla improbitate notus. Cassium, qui iners ac stolidus tum magis quàm improbus uideretur, post paucos menses in coniuratione Catilinæ esse apparuit, ac cruentissimarum sententiarum fuisse auctorem: itaque hi quatuor pro re iacebant. Catilina autem & Antonius, quanquam omnibus maxime infamis eorũ uita esset, tamen multum poterant. coierant enim ambo, ut Ciceronem Consulatu deijcerent, adiutoribus usi

firmiſſimis, M. Craſſo, & C. Cæſare. itaque hæc oratio contra ſolos Catilinam & Antonium eſt. Cauſa orationis huiuſmodi in ſenatu habédæ Ciceroni fuit, quòd, cum in dies licentia ambitus augeretur propter præcipuam Catilinæ & Antonij audaciam, cenſuerat ſenatus, ut lex ambitus aucta etiam cũ pœna ferretur: eiq; rei Q. Mutius Oreſtinus Tribunus pl. interceſſerat. cũ Cicero, grauiter ſenatu interceſſionem ferente, ſurrexit, atque in coitionem Catilinæ & Antonij inuectus eſt ante dies comitiorum paucos.

Initium expoſitionis.

DICO P. C. ſuperiore nocte cuiuſdam hominis nobilis, & ualde in hoc largitionis quæſtu noti & cogniti, domum Catilinã & Antonium cum ſequeſtribus ſuis conueniſſe.] Aut C. Cæſaris, aut M. Craſſi domum ſignificat. etenim acerrimi ac potentiſſimi fuerunt Ciceronis refragatores, cũ petijt Conſulatum, quòd eius in dies ciuilem creſcere dignitatem animaduertebant. & hoc ipſe Cicero in expoſitione ſuorum conſiliorũ ſignificat. eius quoque coniurationis, quæ Cotta & Torquato Coſs. ante annum quàm hæc dicerentur facta eſt à Catilina & Piſone, arguit M. Craſſum auctorem fuiſſe. Quem enim aut amicum habere poteſt is, qui tot ciues trucidauit; aut clientem, qui in ſua ciuitate cum peregrino negauit ſe iudicio æquo certare poſſe?] Catilinam, cum in Syllanis partibus fuiſſet, crudeliter feciſſe, nominatim etiam poſtea Cicero dicit, quos occiderit, Q. Cæci=

lium, M. Volumnium, L. Tantasium: M. etiam Marij Gratidiani, summe popularis hominis, qui ob id bis Prætor fuit, caput abscissum per Vrbem sua manu Catilina tulerat: quod crimen sæpius ei tota oratione obijcit. fuerat uero hic Gratidianus arcta necessitudine Ciceroni coniunctus. Clientem autem negat habere posse C. Antonium. nam is multos in Achaia spoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitum turmas. deinde Græci, quos spoliauerat, eduxerũt Antonium in ius ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos di-
* cebat. egit pro Græcis etiam tum adolescẽtulus, de quo paulo ante mentionem fecimus. & cum Lucullus id, quod Græci postulabant, decreuisset, appellauit Tribunos Antonius, iurauitq; se ideo iurare, quod æquo iure uti non posset. hunc Antonium Gellius & Lentulus Censores sexennio, quo hæc dicerentur, senatu mouerunt, causasq; subscripserũt, quòd socios diripuerit, quòd iudicium recusarit, quòd propter æris alieni magnitudinem prædia mancipárit, bonáq; sua in potestate nõ haberet. Ne se iam tum respexit, cum grauissimis uestris decretis absens notatus est.] Catilina ex Prætura Africam prouinciam obtinuit. quam cũ grauiter uexasset, Legati Afri in senatu iam tũ absente illo questi sunt, multæq; graues sententiæ in senatu de eo dictæ sunt. In iudicijs quanta uis esset, didicit cum est absolutus; si, aut illud iudicium, aut illa absolutio nominanda est.] Ante annum quàm hæc dicerentur, Catilina cũ redisset ex Africa, Torquato, & Cotta Coss. accusatus est repetundarum à P. Clodio adolescente, qui postea inimicus Ciceroni fuit. defensus est Catilina,

ut Fenestella tradit, à M. Cicerone. quod ego ut addubitem, hæc ipsa Ciceronis oratio facit, maxime quòd is nullam mentionem rei habet, cum potuerit inuidiam facere competitori tam turpiter aduersus se coëunti; præsertim cum alterum competitorem suum Antoniū in eadem hac oratione sua admoneat, suo beneficio eū ex ultimo loco Præturæ cādidatū ad tertiū peruenisse.
» Nescis, me Prætorem primum esse factum, te concessio=
» ne competitorum, & collatione centuriarum, & meo
» maxime beneficio è postremo in tertium locum esse
» subiectum? qui igitur Antonio suffragationem suam imputandam putat, is, si defendisset Catilinam, caput eius protectum à se non ei imputaret? quòd ita esse, manifestum est ex eo, quod statim dicit. Q. enim Mutius Tribunus pl. intercedebat, ne lex ambitus ferretur: quod facere pro Catilina uidebatur. hunc Mu=
» tium in hac oratione appellans Cicero sic ait. Te ta=
» men Q. Muti tam male de rep. existimare, moleste fe
» ro, qui hesterno die me esse dignū Consulatu negabas.
» quid? populus Romanus minus diligenter scit sibi con=
» stituere defensorem, quàm tu tibi? qui, cum te furti L.
» Calenus ageret, me potissimum fortunarum tuarum
» patronum esse uoluisti. & cuius tu consilium in tua
» turpissima causa delegisti, hunc honestissimarum rerū
» defensorem populus Romanus auctore te repudiare po
» test? nisi forte hoc dicturus es, quo tempore à L. Cale=
» no furti delatus sis, eo tempore in me tibi parum auxi
» lij esse uidisse.] Verum, ut egerit Mutij causam Cicero, sicut Catilinæ egisse eū uideri uult Fenestella, cur, cum, quamuis male existimet de causa Mutij, tamen ei

exprobret patrocinium suum, non idem in Catilina faciat, si modo pro eo dixit? & cur ipsum illud iudiciū sæpius in infamiam uocat? quod protinus uideretur non fuisse facturus, si in eo iudicio fuisset patronus. Atque ut alia omittam, hoc certe uix uidetur dicturus fuisse, si illo patrono Catilina repetūdarum absolutus
" esset. Stupris se omnibus, ac flagitijs contaminauit;
" cæde nefaria cruentauit: diripuit socios: leges, quæ=
" stiones, iudicia uiolauit. & postea. Quid ego, ut
" uiolaueris prouinciam, prædicem? nam, ut te illic ges=
" seris, non audeo dicere, quoniam absolutus es. mentitos
" esse equites Romanos, falsas fuisse tabellas honestissimæ
" ciuitatis existimo; mentitum Q. Metellum Pium, men
" titam Africam. uidisse puto nescio quid illos iudices,
" qui te innocentem iudicarunt. O' miser, qui nō sentias
" illo iudicio te non absolutum, uerum ad aliquod seue=
" rius iudicium ac maius supplicium reseruatū. Veri ne
ergo simile est, hæc eum Catilinæ obijcere, si illo defen=
dente absolutus est? Præterea mouet me, quòd, cū sint cōmentarij Ciceronis earum etiam defensionum, com=
* mētarij autem principium ita. Quòd iudicio absolutus est Catilina, ut Clodius infamis fuerit, prauaricatus est. nam & reiectio iudicum ad arbitrium rei uidebatur esse facta. Populum uero, cum inspectante populo collum secuit hominis maxime popularis, quanti faceret, ostendit.] Diximus & paulo ante, Marij caput Catilinam per urbem tulisse. Me qua amentia inductus est ut cōtemneret, constituere non possum. utrum æquo animo laturum putauit? an in suo familiarissimo non uiderat, me ne aliorum quidem iniurias

mediocriter posse ferre?] Manifestum est C. Verrem significari. Alter, pecore omni uendito, & saltibus propè addictis, pastores retinet, ex quibus ait se, cũ uelit, subito fugitiuorum bellum excitaturum.] C. Antonium significat. Alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores populo non debitos polliceretur, quos ipse consularis candidatus perspexit, & legit, & emit, præsente populo Romano factum est.] Q. Gallium, quem postea reum ambitus defendit, significare uidetur. hic enim cum esset Præturæ candidatus, quòd in Aedilitate, quam ante annum gesserat, bestias non habuerat, dedit gladiatorium, sub titulo, patri se id dare. Quamobrem augere etiam mercedes si uultis, * Q. Mutium peruerti legem impedire ut cœpit senten. Cos. sed ego ea lege contentus sum, qua duos Consules designatos uno tempore damnari uidimus.] Legem Calpurniam significat, quam C. Calpurnius Piso ante triennium de ambitu tulerat. Quod autem dicit damnatos esse designatos Consules, P. Syllam, & P. Antronium, de quibus iam diximus, uult intelligi. Cognomen autem Q. Mutio Tribuno, quem nominat, fuit Orestinus. Atque ut istum omittã, in exercitu Syllano prædonem, in introitu gladiatorem, in uictoria quadrigarium.] De Antonio dici manifestum est. sed dicit eũ in exercitu Syllæ prædonem propter equitum turmas, quibus Achaiam ab eo uexatam esse significauimus. In introitu gladiatorem, pertinet ad inuidiam proscriptionis, quæ tum facta est. In uictoria quadrigarium, quòd, cum Sylla post uictoriam Circenses faceret, ita ut honesti homines quadrigas agitarẽt, fuit

inter eos C. Antonius. Te uero Catilina Cõsulatum sperare, aut cogitare, non prodigium atque portentum est? à quibus enim petis? à principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius Cos. in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse uoluerunt.] Paulo ante diximus, Catilinam, cum de prouincia Africa decederet, pe * titurus Consulatum, & legati Afri questi de eo in senatu grauiter peruenissent, professus deinde est Catilina petere se Cõsulatum. L. Volcatius Tullus Consul cõsilium publicum habuit, an rationem Catilinæ habere deberet, si peteret Consulatum. nam quærebatur repetundarum. Catilina ob eam causam destitit à petitione. A' senatoribus? qui te auctoritate sua, spoliatũ ornamentis omnibus, uinctum penè Africanis oratoribus tradiderunt.] Diximus modo de hoc. nam iudicium quoque secutum repetundarum, à quo ipse per infamiam liberatus est Catilina, sed ita, ut senatorum urna damnaret, equitum & tribunorum absolueret.

Ab equestri ordine, quem trucidasti?] Equester ordo pro Cinnanis partibus contra Syllã steterat, multasq; pecunias abstulerant: ex quo saccularij erãt appellati: atque ob eius rei inuidiam post Syllanam uictoriam erant interfecti. A' plebe? cui spectaculum eiusmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo sine luctu aspicere, sine gemitu recordari posset.] Eiusdem illius Marij Gratidiani quòd caput gestarit, obijcit. quo loco dicit Catilinam caput M. Marij gestasse, quod caput etiam tum plenum animæ & spiritus ad Syllam usque ab Ianiculo ad ædem Apollinis manibus ipse suis detulit. omnia sunt manifesta. ne tamen

men erretis, quòd his temporibus ædes Apollinis in Palatio sit nobilissima; admonendi estis, non hanc à Cicerone significari, ut puto, quam post mortem etiam Ciceronis multis annis Imp. Cæsar, quem nunc diuum Augustum dicimus, post Actiacam uictoriam fecerit; sed illam demonstrari, quæ est extra portam Carmẽtalem, inter forum Olitorium, & circũ Flaminium. ea enim sola tum demum Romæ Apollinis ædes. Quid tu
* potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quæ tibi dicere non licebit. & paulo post. Denique illi negare potuerunt, & negauerunt: tu tibi ne inficiandi quidem impudentiæ locum reliquisti. quare præclara dicentur iudicia tulisse, si, qui inficiantem Luscium condemnarunt, Catilinam absoluerint confitentem.] Hic, quem nominat, L. Luscius notus centurio Syllanus, diuesq; è uictoria factus, (nam amplius centies possederat) damnatus erat non multo ante, quàm Cicero dixit. obiectæ sunt ei tres cædes proscriptorum circa eosdem dies. L. quoque Bellienus damnatus est: quem Cicero ait auunculum esse Catilinæ. hic autem Lucretium Asellam, Consulatum contra uoluntatem Syllæ ad turbandum statum ciuitatis petentem, occiderat, iussu Syllæ tunc Dictatoris. Is ergo negat ignarum esse; cum etiam illi, imperitos se homines esse, &, si quem etiam interfecissent, Imperatori ac Dictatori paruisse dicerent. ac negare quoque posse: Catilinam uero inficiari non posse.] Huius autem criminis periculum, quod obijcit Cicero, paucos post menses Catilina subijt. post effecta enim comitia consularia, & Catilinæ repulsam, fecit eum reum inter sicarios L. Lucullus

paratus eruditusq́; , qui postea Consulatum quoque petijt. Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis & despicis; an eam, quam reliqua uita es consecutus? cum ita uixisti, ut non esset locus tam sanctus, quò non aduentus tuus, etiam cum culpa nulla subesset, crimen afferret.] Fabia uirgo Vestalis caussam incesti dixerat, cum ei Catilina obijceretur: eratq́; absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terentiæ Ciceronis. ideo sic dixit, Etiam si culpa nulla subesset. ita & suis pepercit, & nihilo leuius inimico summi opprobrij turpitudinem obiecit. Cum deprehēdebare in adulterijs; cum deprehendebas adulteros ipse; cum ex eodem stupro tibi & uxorem, & filiam inuenisti.] Dicitur, Catilinam adulterium commisisse cum ea, quæ ei postea socrus fuit; & ex eo stupro duxisse uxorem, cū filia eius esset. hæc Luceius quoque Catilinæ obijcit in orationibus, quas in eum scripsit. nomina harum mulierum non dū inueni. Quid ego, ut uiolaueris prouinciam, prædicem, cuncto populo Romano clamante, ac resistente? nam, ut te illic gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es.] Dictum est iam sæpius, Catilinam ex Prætura Africam obtinuisse, & accusante eum repetundarum P. Clodio absolutum esse. Prætereo illum nefarium conatum tuum, & penè acerbū, & luctuosum populo Romano diem, cum, Cn. Pisone socio, neque alio nemine, cædem optimatum facere uoluisti.] Quos nominat, intelligitis. fuit enim opinio, Catilinam, & Cn. Pisonem adolescentem perditum, coniurasse ad cædem senatus faciendam ante annum quàm hæc dicta sunt, Cotta & Torquato Coss. eamq́;

cædem ideo non esse factam, quòd prius, quàm parati essent, coniuratis signum dedisset Catilina. Piso autem, cum hæc dicerentur, perierat in Hispania, missus à se=
* natu per honoré legationis, ut auus suus ablegaretur. ibiq́;, dum iniurias prouincialibus facit, occisus erat, ut quidam credebant, à Cn. Pompeij cliẽtibus Pompeio non inuito. An oblitus es, te ex me, cum Præturam peteremus, petisse, ut tibi primum locum concederem? quod cum sæpius ageres, & impudentius à me contenderes; meministi, me tibi respondere, impudenter te facere, qui id à me peteres, quod auunculus nunquam impetrasset?] Diximus iam supra, Syllæ ludis, quos hic propter uictoriam fecerit, quadrigas C. Antonium & alios quosdam nobiles homines agitasse. præterea Antonius redemptas habebat ab ærario uectigales quadrigas, quam redemptionem senatori habere licet per legem. fuit autem notissimus in circo quadrigarum agitator Boculus. Dicit de malis ciuibus.

Qui posteaquã illo, ut conati erant, Hispaniensi pugiunculo neruos incidere ciuium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in rep. sicas distringere.] Hispaniensem pugiunculum Cn. Pisonem appellat: quem in Hispania occisum esse dixi. Duas sicas, Catilinã & Antonium appellari manifestum est.

Hunc uos scitote Licinium gladiatorem iam immisisse cupidum Catilinæ iudices, Quintumq́; Curium hominem quæstorium.] Curius hic notissimus fuit aleator, damnatusq́; postea est. in hunc est endecasyllabus
» Calui elegans: Et talis Curius pereruditus. Huic orationi Ciceronis & Catilina & Antonius cõtume=

liose responderunt; quod solum poterant, inuecti in nouitatem eius. feruntur quoque orationes nomine illorum editæ, non ab ipsis scriptæ, sed ab Ciceronis obtrectatoribus: quas nescio an satius sit ignorare. cæterum Cicero Consul omnium consensu factus est: Antonius pauculis centurijs Catilinam superauit, cum ei propter patris nomen paulo speciosior manus suffragata esset, quàm Catilinæ.

COMMENTATIO IN M. Tullij Ciceronis orationem pro M. Scauro.

ARGVMENTVM.

HANC quoque orationem eiſdem Conſulibus dixit, quibus pro Vatinio, L. Domitio Aenobarbo, & Appio Claudio Pulchro Coss. ſummus iudicij dies fuit ad IIII. Nonas Septembris. Marcus enim Scaurus, M. Scauri filius, qui princeps ſenatus fuit, uitricum habuit Syllam: quo uictore, & munifico in ſocios uictoriæ, ita abſtinens fuit, ut nihil neque donari ſibi uoluerit, neq; ab haſta emerit. Aedilitatem ſumma magnificentia geſſit, adeo ut in eius impenſas opes ſuas abſumpſerit, magnumq́; æs alienum contraxerit. Ex Prætura prouinciam Sardiniam obtinuit: in qua neque ſatis abſtinenter ſe geſſiſſe existimatus eſt, & ualde arroganter. quod genus morum in eo paternum uidebatur, cum cætera induſtria nequaquam eſſet par. orauerat tamen aliquando inter patronos cauſarum: ſed poſtquam ex prouincia redierat, dixerat pro C. Catone, isq́; erat abſolutus ad III. nonas Quint. ipſe, cum ad Conſulatus petitionem ad III. Cal. Quint. Romam rediſſet, querentibus de eo Sardis à P. Valerio Triario, adoleſcēte parato ad dicēdum & notæ induſtriæ, filio eius qui in Sardinia contra M. Lepidum arma tulerat, & poſt in Aſia Pōtoq; Legatus L. Luculli fuerat, cum is bellum cōtra Mithri=

datem gereret, postulatus apud M. Catonem Prætore repetundarum, ut in actis scriptum est, postridie Nonas Quint. post diem tertium, quàm Cato erat absolutus. Subscripserunt Triario in Scaurũ L. Marius L.F.M. & Q. Pacuuij fratres, cognomine Claudi, qui inquisitionem in Sardiniam itemq; in Corsicam insulas dies tricenos acceperũt, neque profecti sunt ad inquirendũ. cuius rei hanc causam reddebãt, quòd interea comitia consularia futura erant: timere ergo se, ne Scaurus ea pecunia, quam ab socijs abstulisset, emeret Consulatum, &, sicut pater eius fecisset, ante, quàm de eo iudicari posset, magistratum iniret, ac rursus ante alias prouincias spoliaret, quàm rationem prioris administrationis redderet. Scaurus summam fiduciam in paterni nominis dignitate, magnam in Cn. Pompeij Magni reponebat. habebat enim filium liberorum Cn. Pompeij fratrem: nam Tertiam Scæuolæ filiam, dimissam à Pompeio, in matrimonium duxerat. M. Catonem autem, qui id iudicium, ut diximus, exercebat, metuebat admodum propter amicitiam, quæ erat illi cum Triario. nã Flaminia Triarij mater, & ipse Triarius sororem Catonis Seruiliam, quæ mater M. Bruti fuit, familiariter diligebat. ea porrò apud Catonem maternam obtinebat auctoritatem, sed in eo iudicio neque Põpeius propensum adiutorium præbuit: (uidebatur enim apud animum eius non minus offensionis contraxisse, quòd iudicium eius in Mutiã, crimine impudicitiæ ab eo dimissam, leuius fecisse existimaretur, cum eam ipse probasset, quàm gratiæ acquisisse necessitudinis iure, quòd ex eadem uterque liberos haberet) neque Cato ab æqui

tate ea, quæ & uitam eius, & magistratum illum decebat, quoquam deflexit. Post diem autem quartum, quàm postulatus erat Scaurus, Faustus Sylla tũ Quæstor, filius Syllæ Felicis, frater ex eadem matre Scauri, * seruus eius uulneratus prosiluit ex lecticis, & questus * est pro interempto esse competitoribus Scauri, & ambulare cum trecentis armatis, seq;, si necesse esset, uim ui repulsurum. Defenderunt Scaurum sex patroni; cũ ad id tempus raro quisquam pluribus quàm quatuor uteretur: ac post bella ciuilia ante legem Iuliã ad duodenos patronos est peruentum. fuerunt autem hi, P. Clodius Pulcher, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cicero, M. Messala Niger, Q. V. Hortensius. ipse quoque Scaurus dixit pro se, ac magnopere iudices mouit & squalore, & lacrymis, & Aedilitatis effusa memoria, ac fauore populari, ac præcipue paternæ auctoritatis recordatione.

Initium expositionis.

CIRCA VER. A' PRIMO XL.

Cũ enumeraret iudicia, quæ pater Scauri expertus est.

Subit etiam populi iudicium inquirente Cn. Domitio Tribuno pl.] Cn. Domitius, qui Consul fuit cum Cassio, cum esset Tribunus pl. iratus Scauro quòd eum in Augurum collegium n ócooptauerat, diem ei dixit ad populum, & mulctam irrogauit, quòd eius opera sacra multa populi Romani diminuta esse diceret. crimini dabat, sacra publica populi Romani deũ pena=

tium, quæ Lauinij fierēt, opera eius minus recte casteq; fieri. quo crimine absolutus est Scaurus quidem, sed ita, ut à tribus tribubus damnaretur, à XXXII absolueretur, & in eis pauca puncta inter damnationem & absolutionem interessent. Ibidem.

Reus est factus à Q. Seruilio Cepione lege Seruilia, cum iudicia penes equestrem ordinem essent, & P. Rutilio damnato nemo tam innocens uideretur, ut non timeret illa.] Q. Seruilius Cepio Scaurum ob legationis Asiaticæ inuidiam & aduersus leges pecuniarum captarum, reum fecit repetundarum, lege, quam tulit Seruilius Glaucia. Scaurus tanta fuit constantia, & animi magnitudine, ut Cepionem contra reum detulerit, & breuiore die inquisitionis accepta effecerit, ut ille prior causam diceret; M. quoque Drusum Tribunum pl. cohortatus sit, ut iudicia cōmutaret.

Ibidem. Ab eodem etiam lege Varia custos ille reipub. proditionis est in crimen uocatus: uexatus à Q. Vario Tribuno pl. est non multo ante.] Italico bello exorto, cum ob socijs negatā ciuitatem nobilitas in inuidia esset, Q. Varius Tribunus pl. legē tulit, ut quæreretur de ijs, quorum opera consilio'ue socij contra populum Romanum arma sumpsissent. tum Q. Cepio, uetus inimicus Scauri, sperans inuenisse se occasionem opprimendi eius, egit ut Q. Varius Tribunus pl. belli concitati crimine adesse apud se Scaurum iuberet anno LXXII. ille per uiatorem accersitus, cum iam ex morbo male solueretur, dissuadentibus amicis, ne se in illa ualetudine et ætate inuidiæ populi obijceret, innixus nobilissimis iuuenibus processit in forū: deinde,

accepto reſpondendi loco, dixit: Q. Varius Hiſpanus M. Scaurum principem ſenatus ſocios in arma ait con citaſſe: M. Scaurus princeps ſenatus negat: teſtis nemo eſt: utri uos Quirites conuenit credere? qua uoce ita omnium commutauit animos, ut ab ipſo etiam Tribuno dimitteretur. Dicit iterũ de patre M. Scauri.

Non enim tantum admiratus ſum ego illum uirũ, ſicut omnes, ſed etiam præcipue dilexi. primus enim me flagrantem ſtudio laudis in ſpem impulit poſſe uirtutem ſine præſidio fortunæ, quò cõtendiſſet, labore & conſtantia peruenire.] Poſſit aliquis quærere, cur hoc dixerit Cicero, cum Scaurus patritius fuerit: quæ generis claritas etiam inertes homines ad ſummos honores prouexit. uerum Scaurus ita fuit patritius, ut tribus ſupra eum ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, ut puto, propter tenues opes, & nullam uitæ induſtriam, honores adepti ſunt: itaque Scauro æque ac nouo homini laborandum fuit. Si me hercule iudices pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria ſceleratiſſimum & audaciſſimum fuiſſe accepimus; tamen non timerem, uenenum hoſpiti, aut conuiuæ ſi diceretur cœnanti ab illo datum, cui neque hæres, neque iratus fuiſſet.] L. hic Tubulus prætorius fuit ætate patrum Ciceronis. is propter multa flagitia, cum de exilio accerſitus eſſet, ne in carcere necaretur, uenenum bibit.

CIRCA TERTIAM PARTEM A' PRIMO.

Illa audiuimus, hoc uero meminimus, ac penè uidi-

mus, eiusdem stirpis & nominis P. Crassum, ne in manus incideret inimicorum, se ipsum interemisse.] Hic Crassus fuit pater Crassi eius, qui æmulus potentiæ Cn. Pompeij fuit. perijt autem in dominatione L. Cinnæ, cum ille & alios principes optimatum, & collegã suum Cn. Octauium occidit.

STATIM.

Ac neque illius Crassi factum superioris, iisdem honoribus usus, qui fortissimus in bellis fuisset, M. Aquilius potuit imitari.] Hæc uerba, quibus Cicero nunc utitur, AC NEQVE, eam uidentur habere naturam, ut semel poni non soleant: quia NEQVE est coniunctio disiunctiua, & semper postulat ut rursus inferatur, ut cum dicimus, neque hoc, neque illud. quo autem casu acciderit, quá'ue ratione, ut hoc loco Cicero hoc uerbo ita usus sit, præsertim cũ adiecerit illam appositionem, & nomen intulerit postea alterum, neque perspicere potui, & attendendum esse ualde puto. moueor enim merito uiri auctoritate: neque, ignoro aliquando hoc uerbum, neque, uel semel poni, ut in eadem hac oratione ante ipse Cicero posuit: Sic inquã se iudices res habet, neque hoc à me nouũ disputatur, sed quæsitum ab alijs est. sed hoc loco & sine præpositione illius uerbi uidemus esse positum, & tamen post secundum aliquid inferri. nam cum dixit, Neque hoc à me nouum disputatur, infert, Sed quæsitum ab alijs est.

PAVLO POST.

Quid uero alterum Crassum temporibus eisdem

num aut clarissimi uiri Iulij, aut summo ingenio præditus M. Antonius potuit imitari?] Hic alter Crassus idem est, de quo supra diximus. alterum autem eum appellat, quia ante mentionem fecit P. Crassi, qui fuit Pontifex Maximus, & bello Aristonici in Asia dedit operam ut occideretur. Iulios autem cum dicit, duos Cæsares fratres Caium & Lucium significat: ex quibus Lucius & Prætor & Consul fuit; Caius ædilitius quidem occisus est, sed tãtum in ciuitate potuit, ut causa belli ciuilis contentio eius cum Sulpitio Tribuno fuerit. nam & sperabat, & id agebat Cæsar, ut omissa Prætura Consul fieret. cui cum primis temporibus iure Sulpitius resisteret, postea nimia contentione ad ferrũ & ad arma processit. idem inter primos temporis sui oratores, & tragicus poeta bonus admodũ habitus est. huius sunt enim tragœdiæ, quæ inscribuntur Iulij. & hi autem Iulij, & Antonius, ab satellitibus Marij sunt occisi, cum Crassus, ut supra diximus, eundem casum sua manu præuenisset.

CIRCA MEDIVM.

Neque uero hæc ipsa quotidiana res Appium Claudium, illa humanitate & sapientia præditũ, per se ipsa mouisset, nisi hunc Claudij fratris sui competitorem fore putasset: qui siue patritius, siue plebeius esset, (non dum enim certum constitutum erat) cum illo sibi contentionem fore putabat.] Fuerunt enim duæ familiæ Claudiæ: earum quæ Marcellorum appellata est, plebeia: quæ Pulchrorum, patritia. sed hoc loco urbane Cicero lusit in Claudium, cum quo in gratiam nõ

rediërat. nam quia is P. Clodij erat frater, qui ex patritia in plebeiam familiam transierat, per summam infamiam se quoque dubitare adhuc dixit.

POST DVAS PARTES ORATIONIS.

Dicit de Scauro quem defendit. Nam cum ex multis unus ei restaret Dolabella paternus inimicus, qui cum Q. Cepione propinquo suo contra Scaurum * patrem suum obsignauerat stateras eas sibi inimicitias non susceptas, sed relatas &c.] Ne forte erretis, & eundem hunc Cn. Dolabellam putetis esse, in quem C. Cæsaris orationes legitis; scire uos oportet, duos eodem tempore fuisse, & prænomine, & nomine, & cognomine, Dolabellas. horum igitur alterum Cæsar accusauit, nec damnauit; alterum M. Scaurus & accusauit, & damnauit.

POST TRES PARTES,

Quo loco defendit quòd tam magnificã domũ Scaurus haberet. Præsertim cũ propinquitas & celebritas loci suspicionẽ desidiæ tollat, aut cupiditatis.] Demonstrasse uobis memini me, hanc domũ in ea parte Palatij esse, quæ, cum ab Sacra uia descenderis, & per proximum uicum, qui est ab sinistra parte, prodieris, posita est. possidet eam nũc Longus Cæcina, qui Cõsul fuit cum Claudio. in huius domus atrio fuerunt quatuor columnæ marmoreæ insigni magnitudine, quæ nunc esse in regia theatri Marcelli dicuntur. usus erat is Aedilis, ut ipse quoque significat, in ornatu thea

tri, quod ad tempus perquam ampla magnitudine magnum fecerat. Hæc cum tu effugere non potuisses, contendes tamen & postulabis, ut M. Aemilius cũ sua dignitate omni, cum patris memoria, cum aui gloria, sordidissimæ, leuissimæ, uanissimæ genti, ac, propè dicã, pellitis testibus condonetur.] Auũ nunc Scauri maternum significat L. Metellum Pontificem Max. quem postea quoque nominat. nã paternus auus proauusq; Scauri humiles atque obscuri fuerunt.

VER. À NOVISSIMO CLX.

Vndique mihi suppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocunque non modo mens, uerum etiam oculi inciderint. curia illa de grauissimo principatu patris fortissimoq; testatur. L. ipse Metellus, auus huius, sanctissimos deos illo constituisse in templo uidetur in uestro conspectu iudices, ut salutem à uobis nepotis sui deprecarentur.] Castoris & Pollucis templum Metellus, quem nominat, refecit. Laudauerunt Scaurum consulares nouem, L. Piso, L. Volcatius, Q. Metellus * Nepos, M. Perpenna, L. Philippus, M. Cicero, Q. Hortensius, P. Seruilius Isauricus pater, Cn. Pompeius Magnus. horum magna pars per tabellas laudauerunt, quia aberant, inter quos Pompeius quoque: nam, quòd erat pro Consule, extra urbem morabatur. unus præterea adolescẽs laudauit frater eius Faustus Cornelius Syllæ filius. is in laudatione multa humiliter & cum lacrymis locutus, nõ minus audientes permouit, quàm Scaurus ipse permouerat. ad genua iudicum, cum sententiæ ferrentur, bifariam se diuiserunt qui pro eo ro=

gabant: ab uno latere Scaurus ipse, & M. Glabrio sororis filius, & Paulus, & P. Lentulus Lentuli Nigri Flaminis filius, & L. Aemilius Bucca filius, & C. Mémius Fausta natus supplicauerunt: ex altera parte Sylla Faustus frater Scauri, & C. Apronius Limo, cui Fausta ante paucos menses nupserat dimissa à Memmio, & T. Peduceus, & C. Cato, & M. Olenas Curtianus. Sententias tulerunt senatores duo & XX, equites tres & XX, tribuni ærarij XXV. ex quibus damnauerunt senatores IIII, equites II, tribuni II. Cato Prætor, cum uellet de accusatoribus in cōsilium mittere, multiq; è populo manus in accusatores intenderent, cessit imperitæ multitudini, ac postero die in consilium de calumnia accusatorum misit. C. Triarius nullam grauem sententiam habuit: subscriptores eius M. & Q. Pacuuij fratres denas, & L. Marius tres graues habuerunt. Cato Prætor iudicium, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus. in forum quoque sic descenderat, iusq; dicebat, idq; reppererat ex uetere consuetudine, secundum quam & Romuli ætatis statuæ in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt, togatæ sine tunicis.

COMMENTATIO IN M. Tullij Ciceronis orationem contra L. Piſonem.

ARGVMENTVM.

HAEC oratio dicta eſt Cn. Pompeio Magno II. M. Craſſo II. Coss. ante paucos dies quàm Cn. Pompeius ludos faceret, quibus theatrum à ſe factum dedicauit. hoc intelligi ex ipſius Ciceronis uerbis poteſt, quæ in hac oratione poſuit: di=
" xit enim ſic: Inſtant poſt hominum memoriam appa=
" ratiſſimi, magnificentiſſimiq; ludi. Feneſtella quidem poſuit hanc inter eas orationes, quas dixit Cicero L. Domitio Appio Claudio Coss. ultimam. ſed, ut ego ab eo diſſentiam, facit primum, quòd Piſo reuerſus eſt ex prouincia Pompeio & Craſſo Coss. Gabinius Domitio & Appio: hanc autem orationem dictam ante Gabinij reditum, ex ipſa manifeſtum eſt: deinde, quòd magis naturale eſt ut in ipſo recenti reditu inuectus ſit in Ciceronem, reſponderitq; inſectationi eius, qua reuocatus erat ex prouincia, quàm poſt anni interuallum. apparet autem Ciceronem reſpondiſſe Piſoni. in ſumma, cum dicat in ipſa oratione Cicero inſtare magnificentiſſimos apparatiſſimosq; ludos, nõ uideo quo modo hoc magis Domitio & Appio Coss. dictum ſit, quibus Conſulibus nulli notabiliores ludi fuerunt, quàm Pompeio & Craſſo: quo anno Pompeius exquiſitiſſimis magnificentiſſimisq; omnis generis ludis theatrum dedicauit.

Argumentum huius orationis breue admodum est. nã cũ reuocati essent ex prouincijs Piso & Gabinius sententia Ciceronis, quam dixerat de prouincijs consularibus Lentulo & Philippo Coss. reuersus in ciuitatem Piso de insectatione Ciceronis in senatu conquestus est, et in eum inuectus, fiducia maxime Cæsaris generi, qui tum Gallias obtinebat. Pisoni Cicero respondit hac oratione.

Initium expositionis.

CIRCA VER. A' PRIMO.

QVOD minimum specimen in te ingenij, ingenij autem? immo ingenui hominis, ac liberi? qui colore ipso patriam aspernaris, oratione genus, moribus nomen.] Tametsi hæc oratio inscribitur in L. Pisoné: tamen non puto uos ignorare, hunc Pisonem ex ea familia esse, quæ Frugi appellata sit: & ideo dicit aspernari eum moribus nomen.

CIRCA VER. A' PRIMO LXXX.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortũ gloriari solet, neque enim hæc mea natura fert: nec municipij, præsertim de me optime meriti, dignitas patitur.] Magnopere me hæsitare confiteor, quid sit, quare Cicero Placẽtiam municipium esse dicat. uideo enim in annalibus eorum, qui Punicum bellum secundum scripserunt, tradi, Placentiam coloniam deductam pridie Cal. Ian. primo anno eius belli, P. Cornelio Scipione patre Africani, T. Sempro-

nio Longo Coss. Neque illud dici potest, sic eam coloniã esse deductam, quemadmodum post plures ætates Cn. Pompeius Strabo, pater Cn. Pompeij Magni, transpadanas colonias deduxerat. Pompeius enim non nouis colonis eas constituit, sed ueteribus incolis manentibus ius dedit Latij, ut possent habere ius, quod cæteræ Latinæ coloniæ, id est, ut petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Placentiam autem sex millia hominum noui coloni deducti sunt: in quibus equites deducendi fuit causa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant. deduxerunt Triumuiri P. Cornelius Asina, P. Papirius Maso, Cn. Pompeius siue Cn. Cornelius Scipio. eamq́; coloniam LIII deductam esse inuenimus. Deducta est autem Latina. duo porrò genera earum coloniarum, quæ à populo * Romano deductæ sunt, fuerunt. Itaque aliæ Latinorũ essent. De se autem optime meritos Placẽtinos ait, quòd illi quoque honoratissima decreta erga Ciceronem fecerant, certauerantq́; in ea re cum tota Italia, cum de reditu eius actum est.

PAVLO POST.

De auo Pisonis Paterno. Hic cum ad Padum Pla * centiæ forte consedisset, pauci in eam ciuitatem (nam tũ erat ciuitas) ascendit. Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo semiplacentinus haberi cœptus est.] Hic quoque dicit ciuitatem fuisse. ab eadem persuasione ponit Placentiam municipium fuisse. Auum autem Pisonis primo Gallum fuisse ideo ait, quòd uenisse eum in Italiam dicit trans alpes, quòd in Italia consederit.

* Placentiæ postquam assitus sit à Placenti auus multo post ea tempora fuit, quibus Placentia colonia deducta est.

CIRCA VER. A' PRIMO *

Lautiorem pater tuus socerum, quàm C. Piso in illo * luctu non ei filiam meam collocaui, quem ego, potestas cum omnium fuisset, unum potissimum delegissem.] Quis fuerit socer Pisonis patris, supra dixit his uerbis.

Insuber quidam fuit, id est mercator, & præco. is cum Romam cum filia uenisset, adolescentem nobilem Cæsonium hominis furacissimi filium ausus est appellare, filiam collocauit. Caluentium aiunt eum appellatum, patris Pisonis, contra quem hæc oratio est, socerũ. Rutilium Atilium Nudum Fenestella tradit. Cicero filiam post mortem Pisonis generi P. Lentulo collocauit, apud quem illa ex partu decessit.

In libris Aldinis pagina 80.

EGO in C. Rabirio perduellionis reo XL annis ante me Consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi.] Possit aliquis credere, lapsum memoria Ciceronẽ, qui dicat, XL annis ante se Cõsulem factum esse S. C. aduersus L. Apuleium Saturninũ Tribunum plebis: cũ XXXVI anni à C. Mario & L. Valerio Flacco Consulibus numerentur. sed hic nõ subtilis computatio annorum facta est, uerum summatim tempus comprehensum est: & perinde accipiendum, ac si dixerit propè XL annis. hæc enim consuetudo est ipsius Ciceronis: itaque

idem in ea quoque, quam habuit in Catilinam in sena tu, cum octauus decimus dies esset, posteaquam factum S.C. ut uiderent Consules, ne quid Respublica detrimé ti caperet; dixit: Vigesimum iam diem patimur hebe= scere aciem horum auctoritatis. habemus enim S.C. ue runtamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum.

80:

Ego, cum in concione abiens magistratu à Tribuno pl. dicere prohiberer ea, quæ cóstitueram; cum is mihi tantummodo iurare permitteret, sine ulla dubitatione iuraui, rempublicam, atque hanc urbem mea unius o= pera esse saluam.] Diximus iam antea, à Q. Metello Nepote Tribuno pl. Ciceronem Consulatu abeuntem prohibitum esse concionari de rebus, quas in eo magi= stratu gessit.

81.

Dicit de ludis compitalitijs, quos Q. Metellus fieri ue= tuit. Q. Metellus (facio iniuriá fortissimo uiro mor= tuo; qui illum, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit, cú hac importuna belua conferam) sed ille designatus Có sul, cum quidam Tribunus pl. suo auxilio magistros lu= dorum ludos contra S.C. facere iussisset; priuatus fie= ri uetuit: aque id, quod non dum potestate poterat, ob= tinuit auctoritate. Tu, cum Calendis Ian. compitalitio rum dies incidissent, Sex. Clodium, qui nunquam an= tea prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextatum uolitare passus es.] L. Cæcilio Q. Marcio Coss. quos & ipse Cicero supra memorauit, S.C. collegia sublata sunt, quæ aduersus remp. uidebantur esse. solebant au= tem magistri collegiorum ludos facere, sicut magistri

uicorũ. faciebant cõpitalitios prætextati. qui ludi sublatis collegiis discussi sunt. post noué deinde annos, q̃ sublata erant, P. Clodius Tribunus pl. lege lata restituit collegia. inuidiam ergo & crimen restitutorum confert in Pisonem, quòd, cum Cõsul esset, passus sit ante, quàm lex ferretur, facere prætextatum ludos Sex. Clodium. is fuit familiarissimus Clodij, & operarum Clodianarum dux: quo auctore postea illato ab ijs corpore Clodij, curia cum eo incensa est. quos ludos tunc quoque fieri prohibuit L. Mumius Tribunus pl. ante biennium autem ante, quàm restituerentur collegia, Q. Metellus Celer Consul designatus magistros ludorum ludos compitalitios facere prohibuerat, ut Cicero tradit, quamuis auctore Tribuno pl. fierent: cuius Tribuni nomen adhuc non inueni.

81.

Ergo his fundamentis positis Consulatus tui, triduo post inspectante & tacente te, à P. Clodio fatali portento prodigioq; reip. lex Aelia & Fusia euersa est, propugnacula, muriq; tranquillitatis, atque otij: collegia, non ea solum, quæ senatus sustulerat, restituta, sed innumerabilia quædam ex omni fece urbis ac seruitiorum constituta. ab eodem homine in stupris inauditis, nefarijsq; uersato, uetus illa magistra pudoris & modestiæ censoria seueritas sublata est.] Diximus, L. Pisone, et A. Gabinio Coss. P. Clodium Tribunum pl. quatuor leges perniciosas reip. tulisse; annonianam, de qua Cicero hoc loco mentionem non facit, (fuit enim summe popularis) ut frumentum populo, quod antea semis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis dare=

tur: alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret. propter quam rogationem ait legem Fusiam & Aeliam, propugnacula & muros tranquillitatis atque otij, euersam esse: obnunciatio enim, qua perniciosis legibus resistebatur, quam Aelia lex confirmauerat, erat sublata: tertiam de collegijs restituendis, nouisq; instituendis; quæ ait ex seruitiorum fece constituta: quartam, ne quem Censores in senatu legendo præterirent, ne'ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque Censoris sententia damnatus esset. hac ergo eius lege Censurã, quæ magistra pudoris & modestiæ est, sublatam ait.

81:

Persequere connexos his funeribus dies. pro Aurelio tribunali, ne cõniuente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quàm solitus eras, intuẽte, delectus seruorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati turpe duxit.] Profecto intelligitur, P. Clodium significari.

84:

Dicit de Castoris templo. Id autẽ templum, sublato aditu, reuulsis gradibus, à cõiuratorum reliquijs, atque à Catilinæ præuaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur.] Catilinam lege repetundarum absolutum esse accusante P. Clodio, iam dictum est. Cum equites Rom. relegarentur, uiri boni lapidibus è foro pellerentur.] L. Lamiã à Gabinio Consule edicto relegatum esse, iam diximus. Seplasia mehercule, ut dici audiebam, te ut primum aspexit, Campanum Consulem repudiauit.] Dictũ est in dissuasione legis agra

riæ ad populum, plateam esse Capuæ, quæ Seplasia appellatur, in qua unguentarij negotiari sint soliti. ergo eos quoque, qui in ea platea negotiarentur, dicit inuitos Pisonem uidisse, cum Capuam Consul uenit, quòd eos, à quibus ille expulsus erat, adiuuisset.

85.

Ecquod in hac urbe maius unquam incẽdium fuit, cui nõ Consul subuenerit? at tu illo ipso tempore apud socrum tuam, cui domum meam exhauriendam patefeceras, sedebas.] Post profectionẽ ex urbe Ciceronis, bona eius P. Clodius publicauit. postea direpta sunt omnia, quæ aut in domo, aut in uillis fuerunt, & ex eis ad ipsos Cõsules lata complura. domus direpta primũ, deinde inflammata, ac diruta est. Socrus Pisonis quæ fuerit, inuenire non potui, uidelicet quòd auctores rerũ non perinde in domibus ac familijs fœminarum, nisi illustrium, ac uirorum nomina tradiderunt. At ne tũ quidem emersisti lutulente Cæsonine è miserrimis naturæ tuæ sordibus, cum experrecta tandem uirtus clarissimi uiri, celeriter & uerum amicum, & optime meritum ciuem, & suum pristinum morem requisiuit.] Profecto, Cn. Pompeium significari, intelligitur.

87.

De me, cum omnes magistratus promulgassent præter unum Prætorem, à quo non fuit postulandum, fratrẽ inimici mei, prætereq; duos de lapide emptos Tribunos pl. legẽ comitijs cẽturiatis tulit P. Lẽtulus Cos.] P. Clodij App. Claudius, sicut iam sæpe significauimus, fuit frater. Duos tribunos, de quibus ipsis sæpe iam diximus, quos de lapide emptos ait, quia mercede id

faciebant, Sex. Attilium Serranum, & Q. Numerium significat. 87:

Appellatus est hic, uulturius illius prouinciæ, si dis placet, Imperator. ne tum quidem Paule noster tabellas cum laurea Romam mittere audebas?] Confido uos intelligere, L. Paulum nunc significari, qui fuit pater naturalis Africani posterioris, quiq; de Macedonia atque ultimo eius de rege triumphauit: Macedoniam autem Piso, in quem hæc oratio est, obtinuit: propter quod Paulum eum appellat, irridens eum, quòd ibi se non prospere gessit. 89.

M. Marcellus, qui ter Consul fuit, summa uirtute, pietate, gloria militari, perijt in mari: qui tamen ob uirtutem, gloriæ laude uiuit.] Fortasse quæratis, quem dicat Marcellum. fuit autem nepos M. Marcelli eius, qui bello Punico secundo Syracusas uicit, & quinque Consulatus adeptus est. hic autem Marcellus, de quo Cicero dicit, naufragio ad ipsam Africam perijt, paulo ante cœptum bellum Punicum tertium. idem, cum statuas sibi, ac patri, itemq; auo poneret in monumentis aui sui ad Honoris & Virtutis ædem, subscripsit, III. Marcelli nouies Coss. fuerat autem auus quinquies, pater semel, ipse ter. itaque neque mentitus est, & apud imperitiores patris sui splendorem auxit.

90:

Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, Pontifices, Cósules, Prætores collocarunt, mihiq;, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum censuerunt.] Hæc Cicero oratorio more, non historico, uide-

tur posuisse. nam multis ætatibus ante Ciceronem nulli id contigisse uerum est. nemini uero unquam antea, uideamus, ne parum caute dicamus. antiquis enim tẽporibus pluribus idem contigit. nam Valerio Maximo, ut Antias tradidit, inter alios honores domus quoque publice ædificata est in Palatio: cuius exitus, quo magis insignis esset, in publicum uersus declinaretur, hoc est extra priuatum aperiretur. Varronem autem tradere M. Valerio, quia sæpius uicerat, ædes in Palatio tributas, L. Higinius dicit in libro priore de uiris claris: P. Valerio Volesi filio Publicolæ ædes publicas sub Velia, ubi nunc ædes Victoriæ est, populum ex lege, quam ipse tulerat, concessisse. tradunt & Antiochi regis filio obsidi domum publice ædificatam, inter quos Atticus in annalibus, quæ postea dicitur Lucilij poëtæ fuisse. Varro quoque in lib. III. de uita populi Romani, quo loco refert quàm gratus fuerit erga benemeritos, dicit Mutini, quòd in Sicilia cum equitatu suo transierat ad nos, ciuitatem datam, ædesq;, & pecuniam ex ærario. Videamus tamen, num ideo Cicero dicat sibi, quod antea nulli, domum pecunia publica ex ærario ædificatã, quia illis aut locus publice datus sit, aut domus quæ nõ fuerat eorũ, neque propter illos publico sumptu ædificata: Ciceroni domus, quæ fuerat ipsius, & diruta atque incensa erat & consecrata, publico sumptu ædificata sit: quod nouum & huic primo, & adhuc etiam soli contigit. 92.

O' stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: amẽtem Paulum, rusticum Marium, nullius consilij patres horum Consulum,

qui triumpharunt.] Diximus hanc orationem esse dictam Cn. Pompeio Magno II. M. Crasso II. Coss. Pompeij pater bello Italico de Picentibus, M. Crassi pater P. Crassus ante bellum Italicum de Hispanis triũphauit. 93.

Eadem cupiditate uir summo ingenio præditus C. Cotta, nullo certo hoste, flagrauit. eorum neuter triumphauit, quòd alteri illum honorem collega, alteri mors ademit.] Credo uos quærere, & quis hic Cotta, & quis ille collega Crassi fuerit. fuit autem C. Cotta orator ille compar P. Sulpitij, qui est in dialogis Ciceronis de Oratore scriptis; qui, cum decretus illi esset triumphus, mortuus est ante diem triumphi, cum cicatrix uulneris eius, quod ante plures annos in prælio acceperat, rescissa esset repẽte. Crasso autem collega fuit Q. Scæuola Pontifex: qui cum animaduerteret Crasso, propter summam eius in rep. potentiam ac dignitatem, senatum in decernendo triumpho gratificari, non dubitauit reip. magis quàm collegæ habere rationem: ac, ne fieret S. C. intercessit. sed idem prouinciam, cuius cupiditate plerique etiam boni uiri delinquebant, deposuerat, ne sumptui esset ærario. Irrisa est à te paulo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi: à qua te longe dixisti abhorrere. qui etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est: tamen istum honorem cõtemnendum non putauit. tu eruditior, quàm Piso?] Quis hic M. Piso fuerit, credo uos ignorare. fuit autẽ, ut puto iam nos dixisse, Pupius Piso eisdem temporibus, quibus Cicero, sed tanto ætate maior, ut adolescẽtulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quòd in eo & an

tiquæ uitæ similitudo, et multæ erãt literæ. orator quoque melior, quàm frequentior, habitus est. biennio tamen serior, quàm Cicero, Consul fuit. triumphauit pro Consule de Hispanis, Q. Hortensio, Q. Metello Cretico Coss. ante Ciceronis Consulatum.

93:

Instãt post hominum memoriam apparatissimi, magnificentissimiq; ludi: quales non modo nunquam fuerunt, sed ne quo modo quidẽ fieri posthac possint, possum ullo modo suspicari.] Cn. Pompeij ludos significat, quibus theatrum à se factum dedicauit, quibus ludis elephantorum pugnam primus omnium dedit in Circo.

94.

Est quidam Græcus, qui cum isto uiuit, homo, uere ut dicam, sic enim cognoui, humanus, sed tã diu, quàm diu cum alijs est, aut ipse secum.] Philodemum significat, qui fuit Epicureus illa ætate nobilissimus, cuius & poemata sunt lasciua.

97.

Quanquam, quod ad me attinet, nunquam istam imminuam curam inficiando tibi.] Propè notius est, quàm ut indicandum sit, hunc uersum esse L. Accij poetæ, & dici à Thyeste in Atreo.

98:

Quod populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias socios, stipendiariosq; misisti.] Manifestum est, P. Clodium significari.

99:

Ecquid uides, ecquid sentis, lege iudiciaria lata quos posthac indices simus habituri?] Legem iudiciariam

ante aliquot annos, quibus tēporibus accuſatus eſt Verres à Cicerone, tulit Aurelius Cotta Prætor: qua communicata ſunt iudicia ſenatui, & equitibus Romanis, & tribunis ærarijs. rurſus deinde Pompeius in Conſulatu ſecundo, quo hæc oratio dicta eſt, promulgauit, ut ampliſſimo ex cenſu ex centurijs aliter, quàm antea, lecti iudices, æque tamen ex illis tribus ordinibus, res iudicarent. 100.

L. Opimius eiectus patria eſt, is, qui & Prætor, & Conſul maximis periculis rempublicam liberarat. non in eo, cui facta iniuria eſt, ſed in eis, qui fecerunt, ſceleris & conſcientiæ pœna remanſit.] Notum eſt, Opimium in Prætura Fregellas cepiſſe: quo pacto uiſus eſt cæteros quoque nominis Latini ſocios male animatos repreſſiſſe: eundemq; in Conſulatu Fuluium Flaccum conſularem, & C. Gracchum tribunitium oppreſſiſſe: ob quam inuidiam poſtea iudicio circunuentus eſt, & in exilium actus.

COMMENTATIO IN M. Tullij Ciceronis orationem pro Milone.

ARGVMENTVM.

HANC dixit Cn. Pompeio III. Cõsule, ad VI. Idus Apr. quod iudiciũ cum ageretur, exercitum in foro & omnibus in templis, quæ circum forũ sunt, collocatum à Cn. Põpeio fuisse, non tantum ex oratione, & annalibus, sed etiam ex libro apparet, qui Ciceronis nomine inscribitur de optimo genere oratorum. T. Annius Milo, & P. Plautius Hypsæus, & Q. Metellus Scipio Cõsulatum petierunt, non solum largitione palàm profusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Miloni, & Clodio summæ erant inimicitiæ; quòd & Milo Ciceronis erat amicissimus, in reducendóq; eo enixe operam reip. dederat; & P. Clodius restituto Ciceroni erat infestissimus, ideóq; summe studebat Hypsæo, & Scipioni contra Milonem. ac sæpe inter se Milo & Clodius cum suis factionibus Romæ depugnauerant: & erat uterque audacia par: sed Milo pro melioribus partibus stabat. præterea in eundem annum Consulatum Milo, Clodius Præturam petebat: quam debilem futuram Consule Milone, intelligebat. deinde, cum diu tracta essent comitia consularia, perficiq; ob eas ipsas perditas candidatorum contentiones nõ possent, & ob id mẽnse Ianuario

nulli dum neque Consules, neque Prætores essent, trahereturq́; dies eodem quo antea modo, dum Milo quamprimum comitia confici uellet, conficeretq́; cum bonorũ studijs, quòd obsistebat Clodio, tum etiam populi, propter effusas largitiones, impensas quoque ludorum scenicorum ac gladiatorij muneris maximas, in quas tria patrimonia effudisse eum Cicero significat; competitores eius trahere uellent, ideoq́; Pompeius gener Scipionis, et T. Munatius Tribunus pl. referri ad senatum de patritijs conuocandis, qui Interregem proderent, nõ essent passi, cum Interregem prodere moris esset: ad III. Cal. Feb. (acta etenim magis sequenda, & ipsam orationem, quæ actis congruit, puto, quàm Fenestellam, qui ad IIII. Cal. Feb. tradit) Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator, profectus est ad Flaminem prodendum postera die. occurrit ei circa horam nonam Clodius paulo ultra Bouillas, rediens ab Aricia, propè eum locum, in quo Bonæ deæ sacellũ est. erat autem allocutus Decuriones Aricinorum. uehebatur Clodius equo. serui XXX ferè expediti, ut illo tempore mos erat iter facientibus, gladijs cincti sequebantur. erant cum Clodio præterea tres comites eius, ex quibus eques Romanus unus C. Cassinius Schola, duo de plebe noui homines, P. Pomponius, C. Clodius. Milo rheda uehebatur cum uxore Fausta filia L. Syllæ Dictatoris, et M. Fusio familiari suo. sequebatur eos magnum seruorum agmen: inter quos gladiatores quoque erãt, ex quibus duo noti, Eudamus, & Birria. hi in ultimo agmine tardius euntes, cum seruis P. Clodij rixam commiserunt. ad quem tumultum cum respexisset Clodius

minitabundus, humerum eius Birria rumphea traiecit. inde cum orta esset pugna, plures Miloniani accucurrerunt. Clodius uulneratus in tabernam proximam Bouillano delatus est. Milo ut cognouit uulneratum Clodium, cum sibi periculosius illud etiā uiuo eo futurum intelligeret, occiso autem magnū solatium esset habiturus, etiam si subeunda esset pœna; exturbari tabernam iussit. fuit antesignanus seruorū eius M. Fustenus. atque ita Clodius latens extractus est, multisq; uulneribus confectus. cadauer eius in uia relictum, quia serui Clodij aut occisi erant, aut grauiter saucij latebant. Sex. Tedius senator, qui forte ex rure in urbem reuertebatur, sustulit, & lectica sua Romā ferri iussit. ipse rursus eodem, unde uenerat, gressum recepit. perlatum est corpus Clodij ante primam noctis horam: infimaq; plebis & seruorum maxima multitudo magno luctu corpus in atrio domus positum circunstetit. augebat autem facti inuidiam uxor Clodij Fuluia, quæ cum effusa lamentatione uulnera eius ostendebat. maior postera die luce prima multitudo eiusdem generis cōfluxit, compluresq; noti homines elisi sunt, inter quos C. Vibienus senator. erat domus Clodij, ante paucos menses empta de M. Scauro, in Palatio. eodem Munatius Plācus frater L. Planci oratoris, & Q. Pompeius Rufus Syllæ Dictatoris ex filia nepos, Tribuni pl. accucurrerunt:
* eisq; obstantibus uulgus imperitum corpus nudum calciatum, sicut in lecto erat positum, ut uulnera uideri possent, in forum detulit, & in Rostris posuit. ibi pro concione Plancus, & Pompeius, qui competitoribus Milonis studebant, inuidiam Miloni fecerunt. populus du=

ce Sex. Clodio scriba corpus P. Clodij in curiam intu-
lit, cremauitq; subsellijs, & tribunalibus, & mensis,
& codicibus librariorum. quo igne & ipsa quoque cu
ria flagrauit; & item Porcia basilica, quæ erat ei iun-
cta, ambusta est. domum quoque M. Lepidi Interregis,
(is enim magistratus curulis erat creatus) & absentis
Milonis eadem illa Clodiana multitudo oppugnauit.
deinde sagittis repulsa est. tum fasces ex lecto libitinæ
raptos attulit ad domum Scipionis & Hypsæi, deinde
ad hortos Cn. Pompeij, clamitans eum modo Cõsulem,
modo Dictatorem. incendium curiæ maiorem aliquan
to indignationem ciuitatis mouerat, quàm interfectio
Clodij. itaque Milo, quem opinio fuerat iuisse in uolun
tarium exilium, inuidia aduersariorum recreatus, no-
cte ea redierat Romam, qua incensa erat curia; pete-
batq; nihilo deterius Consulatum. aperte quoque tri-
butim in singulos millia assium dederat. concionem
* ei post aliquot dies dedit M. Celius Tribunus pl. acci ip
se etiam causam etiam ad populum. dicebant utrique
Miloni à Clodio factas esse insidias. fiebant interea alij
ex alijs Interreges; qui comitia consularia propter eo-
rum candidatorum tumultus & easdem manus arma
tas habere non poterant. itaque primo factum erat S.
C. ut Interrex & Tribuni pl. & Cn. Põpeius, qui pro
Consule ad urbem erat, uiderent ne quid detrimenti
resp. caperet: delectus autem Pompeius tota Italia ha
beret. qui cum summa celeritate præsidium comparas-
set, postulauerunt apud eum familiam Milonis, item
Faustæ uxoris eius exhibendam duo adolescentuli, qui
Appij Claudij ambo appellabantur, qui erant C. Clau-

dij filij, qui frater fuerat Clodij, & ob id illi patrui sui mortem uelut auctore fratre persequebantur. easdem Faustæ & Milonis familias postulauerunt duo Valerij, Nepos, & Leo, & L. Herennius Balbus. P. Clodij quoque familiam, & comitum eius postulauit eodem tempore Celius, familiam Hypsæi, & Q. Pompeij postulauit. * Affuerunt Miloni Q. Hortensius, M. Cicero, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cato, Faustus Sylla. uerba pauca Q. Hortensius dixit, quæ sunt, liberos esse eos, qui pro seruis postularentur. nam post recentem cædem manumiserat eos Milo sub hoc titulo, quòd caput suum ulti essent. Hæc agebantur mense intercalari, post diem trigesimum ferè, quàm erat Clodius occisus. Q. Metellus Scipio in senatu contra M. Cepionem cõquestus est, ac de cæde P. Clodij falsum esse dixit quòd Milo sic se defenderet, & Clodium Aricinos Decuriones alloquendi gratia abijsse, profectũ cum sex ac XX seruis: Milonem subito post horam quartam, senatu misso, cum seruis amplius CCC armatis obuiam ei contendisse, & supra Bouillas inopinantem in itinere aggressum: ibi P. Clodium tribus uulneribus acceptis, Bouillas perlatum: tabernam, in quam profugerat, expugnatam à Milone: semianimem Clodium extractũ, in uia Appia occisum esse, annulumq; eius ei morienti extractum: deinde Milonem, cum sciret in Albano paruulum filium Clodij uenisse ad uillam, & cum puer ante subtractus esset, de seruo Alicore quæstionem ita habuisse, ut eum articulatim consecaret: uillicum & duos præterea seruos iugulasse: ex seruis Clodij, qui dominum defenderint, undecim esse interfectos: Mi-

loni

loni duos solos saucios factos esse: ob quæ Milonem postero die XII seruos, qui maxime operam nauassent, manumisisse, populoq́; tributim singula millia æris ad defendẽdos de se rumores dedisse. Milo misisse ad Cn. Pompeium dicebatur, quòd Hypsæo summe studebat, quòd fuerat eius Quæstor, desistere se petitione Consulatus, si ita ei uideretur: Pompeium respondisse, nemini se neque petendi, neque desistendi auctorem esse, neque populi Romani potestatem, aut consilium, aut sententiam interpellaturum. deinde per C. Lucilium, qui propter M. Ciceronis familiaritatem amicus erat Miloni, egisse quoque dicebatur, ne se de hac re consulendo inuidia oneraret. Inter hæc cum crebresceret rumor, Cn. Pompeium creari Dictatorẽ, neque opportune aliter mala ciuitatis sedari posse; uisum est optimatibus tutius esse, eum Consulem sine collega creari: & cum tractata ea res esset in senatu, facto in M. Bibuli sententiam S.C. Pompeius ab Interrege Ser. Sulpitio V. Cal. Mart. mense intercalario Consul creatus est, statimq́; Consulatum iniit: deinde post diem tertium de legibus nouis ferendis retulit: duas ex S.C. promulgauit: alteram de ui, qua nominatim cædem in Appia uia factam, & incendium curiæ, & domum M. Lepidi Interregis oppugnatam comprehendit: alteram de ambitu: pœnam grauiorem, & formam iudiciorum breuiorem. utraque enim lex prius testes dari, deinde uno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accusatori, tres reo darẽtur. his legibus obsistere M. Celius Tribunus pl. studiosissimus Milonis conatus est, quòd & priuilegium di-

ceret in Milonem ferri, & iudicia præcipitari: & cum pertinacius legem Celius uituperaret, eò processit iræ Pompeius, ut diceret, si coactus esset, armis se remp. defensurum. timebat autem Pompeius Milonem, seu timere se simulabat. plerunque non domi suæ, sed in hortis manebat, idq́; ipsum in superioribus, circa quos etiã magna manus militum excubabat. Senatum quoque
* semel repetundus erat Pompeius, quòd diceret timere se aduentum Milonis. dein proximo senatu P. Cornificius ferrum Milonem intra tunicam habere ad femur alligatum dixerat. postulauerat, ut femur nudaret: & ille sine mora tunicam leuarat. tum M. Cicero exclamauerat, omnia illi similia crimina esse, quæ in Milonem dicerentur, alia. deinde Munatius Plancus Tribunus pl. produxerat in concionem M. Aemilium Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepidi. is se dicebat, pariterq́; secum quatuor liberos homines iter facientes superuenisse, cum Clodius occideretur, &, ob id cum proclamassent, abreptos, & per duos menses in uillam Milonis præclusos fuisse: eaq́; res, seu uera, seu falsa, magnam inuidiam Miloni contraxerat. idemq́; Munatius & Pompeius Tribuni pl. in Rostra produxerãt Triumuirum capitalem; eumq́; interrogauerant, an Galatam Milonis seruum cædes facientem deprehendisset. ille dormientem in taberna pro fugitiuo deprehensum, & ad se perductum esse responderat. denunciauerant tamen Triumuiro, ne seruum remitteret. sed postera die Celius Tribunus pl. & Manilius Canianus collega eius ereptum è domo Triumuiri seruum Miloni reddiderunt. Etsi nullam de his criminibus mentio=

nem fecit Cicero : tamen, quia ita compereram, puta=
ui exponenda. inter primos & Q. Pompeius, & C.
Salluſtius, & T. Munatius Plancus Tribuni pl. inimi=
ciſſimas cõciones de Milone habebant, inuidiam etiam
* de Cicerone, quòd Milonẽ tanto ſtudio defenderet. at=
que maxima pars multitudinis infenſa non ſolum Mi=
loni, ſed etiam propter inuiſum Ciceroni patrocinium.
poſtea Pompeius & Salluſtius in ſuſpicione fuerunt,
in gratiam rediſſe cum Milone, ac Cicerone. Plancus
autem infeſtiſſime perſtitit, atque in Ciceronem quo=
que multitudinem inſtigauit. Pompeio autem ſuſpe=
ctum faciebat Milonem, ad perniciem eius comparari
uim uociferatus: Pompeiusq; ob ea ſæpius querebatur,
fieri ſibi quoque inſidias, & id palàm: ac maiore ma=
nu ſe armabat. dicturum quoque diem Ciceroni Plan=
cus oſtendebat. poſtea autem Q. Pompeius idem mini
tatus erat. tanta tamen conſtantia ac fides fuit Cicero
nis, ut non populi à ſe alienatione, non Cn. Pompeij ſu
ſpicionibus, non periculi futuri metu, ſi ſibi dies ad po=
pulum diceretur, non armis, quæ palàm in Milonẽ ſum
pta erant, deterreri potuerit à defenſione eius, cum poſ
ſet omne periculum ſuum et offenſionem inimicæ mul=
titudinis declinare, redimere etiam Cn. Põpeij animũ,
ſi paulum ex ſtudio defenſionis remiſiſſet. Perlata de=
inde lege Pompeij, in qua id quoque ſcriptum erat, ut
Quæſitor ſuffragio populi ex ijs, qui Conſules fuerant,
crearetur, ſtatim comitia habuit, creatusq; erat L. Do=
mitius Aenobarbus Quæſitor. aliorum quoque iudicũ,
qui de ea re iudicarent, Põpeius tales propoſuit, ut nũ=
quam neque clariores uiros, neque ſanctiores propoſitos

esse constaret. post quod statim noua lege Milo postulatus à duobus Appijs Clodijs adolescentibus, ijsdem, à quibus antea familia eius fuerat postulata. itemq; de ambitu ab ijsdem Appijs, & præterea de ui à L. Cornificio, de sodalitijs à P. Fuluio Nerato. postulatus autem erat & de sodalitijs, & de ambitu ea spe, quòd primũ iudicium de ui futurum apparebat, quo eum damnatum iri confidebant, nec postea responsurum. Diuinatio de ambitu accusatorum facta est, Quæsitore A. Torquato: atque ambo Quæsitores Torquatus & Domitius pridie Nonas Apr. reum adesse iusserunt: quo die Milo ad Domitij tribunal uenit, ad Torquati amicos misit. ibi postulante pro eo M. Marcello obtinuit, ne prius causam de ambitu diceret, quàm de ui iudiciũ esset perfectum. apud Domitium autem Quæsitorem maior Appius postulauit à Milone seruos exhiberi numero IIII & L. & cum ille negaret eos, qui nominabantur, in sua potestate esse; Domitius ex sententia iudicũ pronunciauit, ut ex seruorum eorum numero accusator quot uellet ederet. citati deinde testes secundum legem, quæ, ut supra diximus, iubebat, ut prius, quàm causa ageretur, testes per triduum audirẽtur, dicta eorum iudices consignarent, quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, ac coràm accusatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inscripta essent, æquarẽtur: dein rursus postera die sortitio iudicum fieret unius & LXXX: qui numerus cum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent: tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reusq; eodem die illo iudicaretur: prius autem quàm sententiæ ferrentur, quinos ex sin-

gulis ordinibus accusator, totidem reus reijceret, ita ut numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, quinquaginta & unus. primo die datus erat in Milonem testis Cassinius Schola, qui se cum P. Clodio fuisse, cum is occisus est, dixit, atrocitatemq; rei factæ quam maxime potuit auxit. quem cum interrogare M. Marcellus cœpisset, tanto tumultu Clodianæ multitudinis circunstantis exterritus est, ut uim ultimam timens in tribunal à Domitio reciperetur. quam ob causam M. Marcellus, & ipse Milo à Domitio præsidium implorauerunt. sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad ærariũ, perturbatusq; erat eodem illo clamore: itaque Domitio promisit, se postero die cum præsidio descensurum, idq; fecit. quare territi Clodiani silẽtio uerba testiũ per biduum audiri passi sunt. interrogauerũt eos M. Marcellus, & Milo ipse. multi ex ijs, qui Bouillis habitabant, testimonium dixerunt de ijs, quæ ibi facta erant, caupo nem occisum, tabernam expugnatam, corpus Clodij in publicum extractum esse. uirgines quoque Vestales dixerunt, mulierem ignotam uenisse ad se, quæ Milonis mandato uotum solueret, quòd Clodius occisus esset. ultimæ testimonium dixerunt Sempronia Tuditani filia, socrus P. Clodij, & uxor Fuluia: & fletu suo magnopere eos, qui adstabant, commouerunt. Dimisso circa horam decimam iudicio, T. Munatius pro concione populum adhortatus est, ut postero die frequen adesset, & elabi Milonem non pateretur, iudiciumq; & dolorem suum ostenderet. euntibus ad tabellam ferendam postero die iudicibus, qui fuit ad III. Idus Apr. clausæ fuerunt tota urbe tabernæ: præsidia in foro & circa o=

mnes fori aditus Pompeius disposuit: ipse pro ærario, ut pridie, consedit, septus delecta manu militum. sortitio deinde iudicum à Quæsitore facta est. post tantum silentium toto foro fuit, quantum esse in aliquo foro posset. tum intra horam secundam accusatores cœperunt dicere, Appius maior, & M. Antonius, & P. Valerius Nepos. usi sunt ex lege horis duabus. respōdit his unus M. Cicero: & cum quibusdam placuisset ita defendi crimē, interfici Clodium pro republica fuisse, quā formam M. Brutus secutus est in ea oratione, quā pro Milone composuit, & edidit, quamuis non egisset; Ciceroni id non placuit, quòd, qui bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset. itaque, cum insidias Milonē Clodio fecisse posuissent accusatores; quia falsum id erat, (nam forte illa rixa commissa fuerat) Cicero apprehendit, & contra Clodium Miloni fecisse insidias disputauit: eoq; tota oratio eius spectauit, sed ita constitit, ut diximus, neutrius consilio pugnatum esse eo die, uerum forte occurrisse: ex ea rixa seruorū ad eam cædem peruentum. notum tantum erat, utrūque mortem alteri sæpe minatum esse: & sicut suspectum Milonem maior, quàm Clodij, familia faciebat, ita expeditior & paratior ad pugnam Clodianorum quàm Milonis fuerat. Cicero cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circunstantium militum potuerunt: itaque non ea, qua solitus erat, constantia dixit. manet autem illa quoque excepta eius oratio. scripsit uero hanc, quam legimus, ita perfecte, ut iure prima haberi possit.

Initium expoſitionis.

102.

V NVM genus eſt aduerſum, infeſtumq́; nobis, etc.] Ita ut in expoſitione diximus, Munatius Plancus pridie pro concione populum adhortatus erat, ne pateretur elabi Milonem.

103.

Declarant huius ambuſti Tribuni pl. illæ intermortuæ cõciones, quibus quotidie meam potentiam inuidioſe criminabatur.] T. Munatius Plancus, & Q. Põpeius Rufus Tribuni pl. de quibus in argumento huius orationis diximus, cum contra Milonem Scipioni & Hypſæo ſtuderent, concionati ſunt eo ipſo tempore, plebemq́; in Milonem accenderunt, quo propter Clodij corpus curia incenſa eſt: nec prius deſtiterunt, quàm flãma eius incendij fugati ſunt è concione. erant enim tunc Roſtra non eo loco, quo nunc ſunt, ſed ad Comitium, propè iuncta curiæ. ob hoc T. Munatium ambuſtum Tribunum appellat. fuit autem paratus ad dicendum.

104.

Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædiũ M. Lepidi, cædem hanc ipſam contra remp. ſenatus factam eſſe decreuit?] Poſt biduum medium, quàm Clodius occiſus erat, Interrex primus proditus eſt M. Aemilius Lepidus. non fuit autem moris, ab eo, qui primus Interrex proditus erat, comitia haberi. ſed Scipionis & Hypſæi factiones, quia recens inuidia Milonis erat, cum contra ius poſtularent, ut Interrex ad comitia Conſulum creandorum deſcenderet, idq́; ipſe non

faceret, domum eius per omnes interregni dies (fuerãt autem ex more quinque) obsederunt: deinde omni ui ianua expugnata, & imagines maiorum deiecerũt, & lectulum aduersum uxoris eius Corneliæ, cuius castitas * pro exemplo habita est, fregerunt: uterque telas, quæ ex uetere more in atrio tenebantur, diruerunt. postq; superuenit Milonis manus & ipsa postulans comitia: cuius aduentus fuit saluti Lepido: in se enim ipsæ con uersæ sunt factiones inimicæ, atque ita oppugnatio do mus Interregis omissa est. Quòd si per furiosum illũ Tribunũ pl. senatui, quod sentiebat, perficere licuisset: nouam quæstionem nunc nullam haberemus. decerne= bat enim, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordi nem quæreretur. diuisa sententia est postulante nescio quo. (nihil enim necesse est omnium flagitia proferre) sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione subla ta est:] Quid sit diuidere sententiam, ut enarrandum sit, uestra ætas filij facit. Cum aliquis in dicenda sen= tentia duas pluresúe res complectitur, eæ si non omnes probantur, postulatur ut diuidatur, id est de rebus sin= gulis referatur. Forsitan nunc hoc quoque uelitis sci= * re, quifuerit qui postulauerit quod non ferat adiutor non est ei, qui hoc postulat, oratione longa utendum, ac ne consurgẽdum quidem utique est. multi enim se= dentes hoc unum uerbum pronunciant, diuide. quod cum auditum est, liberum ei, qui facit orationem, diui dere. sed ego, ut curiosius ætati uestræ satisfaciam, acta etiam totius illius temporis persecutus sum: in quibus cognoui, pridie Cal. Mart. S. C. esse factum, P. Clo= dij cædem, & incendium curiæ, & oppugnationem

ædium M. Lepidi contra remp. factam : ultra relatum in acta illo die nihil : postero die, id est Cal. Mart. Munatium in concione exposuisse populo, quæ pridie acta erant in senatu : in qua concione hæc dixit ad uerbũ.
» quæ Q. Hortensium dixisse, ut extra ordinem quærere
* tur apud Quæsitorem æstimare futurum, ut cum pusil
» lum edisset dulcedinis, largiter acerbitatis deuoraret:
» aduersus hominem ingeniosum ingenio usi sumus : in=
» uenimus Fusium, qui diceret, diuideret sententiam. re
» liquæ parti ego & Sallustius intercessimus. Hæc concio, ut puto, explicat, & quid senatus decernere uoluerit, & quis diuisioné postulauerit, & quis intercesserit, & cur. illud uos meminisse non dubito, per Q. Fusiũ illo quoque tempore, quo de incestu P. Clodij actũ est, factum, ne à senatu asperius decerneretur.

105:

Dederas enim, quàm contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima.] Constantiam L. Domitij, quam in Prætura præstitit, significat. nam eo tempore, cum Cn. Manlius Tribunus pl. subnixus libertinorum & seruorum manu, perditissimam legem ferret, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, idq; per tumultum ageret, et cliuum Capitolinum obsideret, discusserat perruperatq; cœtũ Domitius, ita ut multi Manlianorum interficerentur. quo facto & plebem infimam offenderat, & senatus magnam gratiam inierat.

107:

Itaque illud Cassianum.] L. Cassius fuit, sicut iã sæpe diximus, summæ uir seueritatis. quoties Quæsitor

iudicij alicuius esset, in quo quæreretur de homine occiso, suadebat, atque etiã præibat iudicibus, hoc, quod Cicero nũc admonet, ut quæreretur, cui bono fuisset perire eum, de cuius morte quæreretur. ob quam seueritatem, quo tempore Sex. Peduceus Tribunus pl. criminatus est, L. Metellum Pont. Max. totumq́; collegium Pontificum male iudicasse de incestu uirginum Vestalium, quòd unam modo Aemiliam damnauerat, absoluerat autem duas, Martiam & Liciniam; populus hunc Cassium creauit, qui de eisdem uirginibus quæreret: isq́; & utrasque eas, & præterea complures alias, nimia etiam, ut existimatio est, asperitate usus, dãnauit. Et aspexit me illis quidem oculis, quibus tunc solebat, cũ omnibus omnia minabatur. mouet me quippe lumen curiæ.] Hic est Sex. Clodius, quem in argumẽto huius orationis diximus corpus Clodij in curiam attulisse, & ibi cremasse, eoq́; incenso curiam conflagrasse. ideo lumen curiæ dicit.

108:

Quando illius postea sica illa, quam à Catilina acceperat, conquieuit? hæc intentata nobis est: huic ego obijci uos pro me passus non sum: hæc insidiata Pompeio est.] Manifestum est pertinere ad id tempus, quo post rogationem à Clodio in eum promulgatam urbe cessit. Quare dicat Insidiata Pompeio est, fortassis quæratis. Pisone & Gabinio Coss. pulso Cicerone in exiliũ, cum III. Idus Sext. Pompeius in senatum uenit, dicitur seruo P. Clodij sicam excidisse. eaq́; ad Gabinium Consulem delata, dictum est, seruo imperatum à P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim do=

mum rediјt . ex eo domi tenus . obſeſſus eſt etiam à liberto Clodiј Damione, ut ex actis eius temporis cognoui : in quibus XV. Cal. Sep. L. Nouius Tribunus pl. collega Clodiј, cum Damio aduerſum Flauiũ Prætorem appellaret Tribunos, & Tribuni de appellatione cognoſcerent, ita ſententiam dixit : Et hoc apparitore Publiј Clodiј uulneratus ſum : & hominibus armatis præſidiјs diſpoſitis à republica remotus ſum: Cneus Pompeius obſeſſus eſt . cum appeller, non utar eius exemplo, quem uitupero : & iudicium tollam, & reliqua de interceſſione. Hæc iſtam Appiam uiam, monumẽtum nominis ſui, nece Papiria cruentauit.] Pompeius poſt triumphum Mithridaticum Tigranis filium in cathenis depoſuerat apud Flauium ſenatorem : qui poſtea cum eſſet Prætor eodem anno, quo Tribunus pl. Clodius, petit ab eo Clodius ſuper cœnam, ut Tigranem adduci iuberet, ut eum uideret . adductum collocauit in conuiuiũ, dein Flauio non reddidit : dimiſit, et habuit extra cathenas, nec repetenti Pompeio reddidit : poſtea in nauem depoſuit: & cum profugeret ille, tempeſtate delatus eſt tãtum ille ut deduceretur ad ſe, Clodius Sex. Clodium, de quo ſupra diximus, qui eum reduceret. Flauius quoque re cognita ad diripiendum Tigranem profectus eſt. ad quartum lapidem ab Vrbe pugna facta eſt: in qua multi ex utraque parte ciciderunt, plures tamen ex Flauiј, inter quos & M. Papirius eques Romanus publicanus, familiaris Pompeio. Flauius ſine comite Romam uix perfugit. Hæc eadem longo interuallo conuerſa rurſus eſt in me . nuper quidem, ut ſcitis, me ad Regiam penè confecit.] Quo die pericu-

lum hoc adierit, ut Clodius eum ad Regiam penè cōfecerit, nusquam planè inueni. non tamen adducor, ut putem Ciceronem mentitum, præsertim cum adijciat, ut scitis. sed uidetur mihi loqui de eo die, quo Consulibus Domitio et Messala, qui præcesserant eum annum, cum hæc oratio dicta est, inter candidatorum Hypsæi, & Milonis manus in uia Sacra pugnatum est, multiq; ex Milonis ex improuiso ceciderunt. de cuius diei cæde & periculo suo ut putem loqui eum, facit & locus pugnæ, nam in Sacra uia traditur commissa, in qua est Regia; & quòd affuerūt cum candidatis suffragatores Milonis Cicero, Hypsæi Clodius.

109.

Potuit ne L. Cæcilij, iustissimi fortissimiq; Prætoris, oppugnata domo.] L. Cæcilius Rufus, de quo dicitur, Prætor fuit P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote Coss. quo anno Cicero restitutus est. is cum faceret ludos Apollinares, ita infima coacta multitudo annonæ caritate tumultuata est, ut omnes, qui in theatro spectandi causa consederant, pellerentur. de oppugnata domo nusquam adhuc legi. Pompeius tamen, cum defenderet Milonem apud populum, de ui accusante Clodio, obstitit. & legimus apud Tironem libertum Ciceronis in libro quarto de uita eius, oppressum à Clodio L. Cæcilium Prætorem.

110.

At quo die? quo, ut ante dixi, fuit insanissima concio ab ipsius mercenario Tribuno pl. concitata.] Hoc significat, eo die, quo Clodius occisus est, concionatum esse mercenarium eius Tribunum pl. sunt autem con=

cionati eo die, ut ex actis apparet, C. Sallustius, & Q. Pompeius, utrique & inimici Milonis, & satis inquieti. sed uidetur mihi Q. Pompeium significare. nam eius seditiosior fuit concio.

110:

Dixit C. Cassinius Interamnas, familiarissimus, et idem comes Clodij, P. Clodiũ illo die Albæ mãsurum.] Fuit hic Cassinius, apud quem Clodius mansisse Interamnæ uideri uolebat, qua nocte deprehensus est in Cæsaris domo, cum ibi in operto uirgines pro populo Romano sacra facerent. Scitis iudices, fuisse qui in hac rogatione suadenda diceret, Milonis manu cædem esse factam, consilio uero maioris alicuius. me uidelicet latronem & sicarium abiecti homines & perditi describebant.] Q. Pompeius Rufus, & C. Sallustius Tribuni fuerunt, quos significat. hi enim primi de ea lege ferenda populum hortati sunt; & dixerunt, manu Milonis occisum esse Clodium, consilio uero maioris alicuius.

111.

Atqui ut illi nocturnus aduentus uitandus fuit, sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad Vrbem noctu accessurum sciebat, subsistendum. &c.] Via Appia est prope Vrbem monumentum Basilij: qui locus latrociniis fuit perquam infamis: quod ex aliis quoque multis intelligi potest.

112.

Comites Græculi, quocunque ibat, etiam cum in castra Hetrusca properabat.] Sæpe obijcit Clodio Ciceroro, socium eum coniurationis Catilinæ fuisse. quam rem nunc quoque reticens ostẽdit. fuerat enim opinio,

ut Catilina ex Vrbe profugerat in castra Manlij cen=turionis, qui tum in Hetruria ad Fesulas exercitum ei comparabat, Clodium subsequi eum uoluisse, & cœpis=se, tum dein mutato consilio in Vrbem redisse.

114.

Non iam hoc Clodianum crimen timemus, sed tuas Cn. Pompei (te enim iam appello, & ea uoce, ut me exaudire possis) tuas inquam suspiciones perhorresci=mus.] Diximus in argumento orationis huius, Cn. Pompeium simulasse timere, seu planè timuisse Milo=nem, & ideo ne domi quidem suæ, sed in hortis supe=rioribus ante iudicium mansisse, ita ut uillam quoque præsidio militum circundaret. Q. Pompeius Tribunus pl. qui fuerat familiarissimus omnium P. Clodio, & se ctam suam sequi se palàm profitebatur, dixerat in con cione post paucis diebus, quàm Clodius erat occisus: Milo dedit, quem in curia cremaretis: dabo, quẽ in Ca=pitolio sepeliatis. in eadem concione idem dixerat, ha=buit enim eam ad VIII. Cal. Febr. cum Milo pri=die, id est VII. Cal. Febr. uenire ad Pompeium in hortos eius uoluisset, Pompeium ei per hominem propin quum misisse, ne ad se ueniret. prius etiam quàm Pom peius tertium Consul crearetur, tres Tribuni, Q. Pom=peius Rufus, C. Sallustius Crispus, T. Munatius Plan=cus, cum quotidianis concionibus suis magnam inuidiã Miloni propter Clodium excitarent, produxerant ad populum Cn. Pompeium, & ab eo quæsierant, num ad eum delatum esset illud quoque indicium, suæ uitæ in=sidiari Milonem. responderat Pompeius, Licinium quen dam de plebe, sacrificulum, qui solitus esset familias

purgare, ad se detulisse, seruos quosdã Milonis, itemq; liberos comparatos esse ad cædem suam: nomina quoque seruorum edidisse: ad Milonem misisse, ut eos in potestate sua haberet: à Milone responsum esse, ex iis seruis, quos nominasset, partim neminem se unquam habuisse, partim manumisisse: dein, cũ Licinium apud se haberet, Lucium quendam de plebe ad corrumpendum indicem uenisse: qua re cognita, in uincla eum publica esse coniectum. decreuit enim senatus, ut cum Interrege & Tribunis pl. Pompeius daret operam, ne quid respublica detrimẽti caperet. ob has suspiciones Põpeius in superioribus hortis se cõtinuerat. deinde, ex S. C. delectu per Italiam habito cum redisset, uenientem ad se Milonem unum omnium non admiserat. item, cũ senatus in porticu Pompeij haberetur, ut Pompeius posset interesse, unum tum excuti prius, quàm in senatũ intraret, iusserant. hæ sunt suspiciones, quas dicit se Cicero pertimescere.

115.

Contra hesternam concionem illam.] Idem T. Munatius Plancus, ut sæpe diximus, post audita & obsignata testium uerba, dimissosq; interim iudices, uocata concione cohortatus erat populũ, ut clausis tabernis postero die ad iudicium adesset, nec pateretur elabi Milonem.

118.

Incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent.] Significasse iam puto nos, fuisse inter leges P. Clodij, quas ferre proposuerat, eam quoque, qua libertini, qui non plus quàm in urbanis tribubus suffragium ferebant, possent in rusticis quoque tribu-

bus, quæ proprie ingenuorum sunt, ferre.

119.

Senatus, credo, Prætorem eum circunscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in priuato eodem hoc aliquid profecerat.] Significat id tempus, quo P. Clodius, cum adhuc Quæstor designatus esset, intrauit eò, ubi sacrificium pro populo Romano fiebat. quod factũ notatum erat à senatu; decretumq́; , ut extra ordinẽ iudicium fieret.

120.

Plebem, & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis uestris imminebat, eam, quo tutior esset uestra uita, se fecisse commemorat ut non modo uirtute flecteret, sed etiã tribus suis patrimonijs deliniret.] Puto iam supra esse dictum, Milonem ex familia fuisse Papia, deinde adoptatum fuisse ab C. Annio auo suo materno. tertium patrimonium uidetur significare matris. aliud enim quod fuerit, non inuenio. Peracta utrinque causa, singuli quinos accusator & reus senatores, totidem equites, & tribunos ærarios reiecerunt, ita ut unus & quinquaginta sententias tulerint. senatores condemnauerunt XII, absoluerunt VI. equites condemnauerunt XIII, absoluerunt IIII. tribuni ærarij condemnauerunt XIII, absoluerunt III. Videbantur non ignorasse iudices, inscio Milone initio uulneratum esse Clodium: sed compererant, postquam uulneratus esset, iussu Milonis occisum. fuerunt, qui crederẽt, M. Catonis sententia eum esse absolutum. nam & bene cum republica actum esse morte P. Clodij non dissimulauerat, & studebat in petitione Consulatus Milo-

ni, &

ni, & reo affuerat. nominauerat quoque eum Cicero præsentem, & testatus erat audisse eum à M. Fauonio ante diem tertium quàm cædes facta erat, Clodium di xisse periturum esse eo triduo Milonem. sed Milonis * quoque notam audaciam uetiar e p. utile uisum est. sciret ne unquam potuit utram sententiam. damnatum autem opera maxime Appij Claudij, pronunciatũ est. Milo postero die factus reus ambitus apud Manlium Torquatum absens damnatus est. illa quoque lege accusator fuit eius Appius Claudius. et cum ei præmium lege daretur, negauit. ei subscripserunt & in ambitus iudicio P. Valerius Leo, & Cn. Domitius Cn. F. post paucos dies quoque Milo apud Fauonium Quæstorem de sodalitijs damnatus est accusante P. Fuluio * Nerato, cui lege præmium datum est. deinde apud L. Fabium Quæstorem iterum absens damnatus est de ui. accusauit L. Cornificius, & Q. Patulcius. Milo in exilium Massiliam intra paucissimos dies profectus est. bona eius propter alieni æris magnitudinem semuncia uenierunt. Post Milonem eadem lege Põpeia primus est accusatus M. Saufeius M. F. qui dux fuerat in expugnanda taberna Bouillis & Clodio occidendo. accu sauerũt eum L. Cassius, L. Fulcinius C. F. C. Valerius. defenderunt M. Cicero, M. Celius: obtinueruntq; , ut una sententia absolueretur. condemnauerunt senatores X, absoluerunt VIII. condemnauerunt equites Romani IX, absoluerunt VIII. sed ex tribunis ærarijs decem absoluerunt, VI condemnauerunt: manifestumq; odiũ Clodij saluti Saufeio fuit, cum eius uel peior causa quàm Milonis fuisset, qui aperte dux fuerat expugnan-

dæ tabernæ repertus. deinde post paucos dies apud Cō sidium Quæstorem lege Plautia de ui, subscriptione ea, * quòd loca occupasset, & cum telo fuisset antesignanus operarum Milonis. accusauerunt C. Fidius, Cn. Aponius Cn. F. M. Seius Sex. F. defenderūt M. Cicero, M. Terentius Varro Gibba. absolutus est sententijs plenius, quàm prius. graues habuit X I X, absolutorias I I. & XXX. sed è contrario hoc, ac priore iudicio, accidit. equites enim, ac senatores eum absoluerunt, tribuni æra rij damnauerunt. Sex. autem Clodius, quo auctore cor pus Clodij in curiā illatum fuit, accusantibus C. Cesennio Philone, M. Aufidio, L. Aponio, defendēte M. Seio, damnatus est. sen tentias VI & XL, absolutorias V. omnino habuit, duas senatorum, tres equitum. multi præterea & præsentes, et cum citati non re spondissent, damnati sunt, ex quibus maxima pars Claudianorum.

F I N I S.

PAVLI MANVTII IN ASCONIVM PEDIANVM SCHOLIA.

1:

DOMO *Siculus*] *Quia uideo esse, qui legendum putent*, Homo Siculus; *non alienum fuit ueterem locutionem exemplis confirmare. dixit* Plautus, Domo Carthaginiensis: Virgilius, *qui* Cærete domo: & *in antiquis lapidibus*, Domo Perusia, Domo Aricia.

2.

HAEC *tota capite*] Hoc toto capite, *non dubito quin sit legendum. quo modo idem locutus in commentario* II. Verrinæ, 19.

3:

ANNOS XL] *Paulo plures fuerunt, si subtilius numeretur. tulit enim legem de iudicijs* C. Gracchus *in tribunatu primo, id est* Q. Metello T. Flaminio Consulibus. & Cicero *confirmat libro in* Verrem II. 73. *Cum equestrem ordinem per annos prope quinquaginta iudicasse dicit. quo loco, ad augẽdam senatus inuidiam, annos propè quinquaginta dicit; cũ paulo plures quadraginta fuerint. quãquam ibi* Pedianus *de annis propè quadraginta uideatur subscribere: quasi ad ueritatem locutus esset* Cicero, *non ad consuetudinem oratorum: ut etiam in oratione in* Pisonem, *Quadraginta annis ante me* Consulem; *cum uix triginta septem fuerint.* 73:

6.

QVI quidem damnatus est, &c.] Hoc loco mihi Pedianus non satisfacit. nam etsi non est locus sine mẽdo; apparet tamen, quid significet. primum dissentit à ueritate, atque etiam à se ipso, cum dicit damnatum esse eum Dolabellam, quem Cæsar accusauit: cum, absolutum esse, & ipse testetur in commentario orationis pro M. Scauro, & Plutarchus etiam ac Suetonius in Cæsare. rursus errat, cum infert, significari posse etiã Scaurum, qui alterum Dolabellam accusauit. loquitur enim Cicero de ijs, qui absoluti sunt Hortensio defendẽte. porrò quem Dolabellam accusauit Scaurus, is (ut infra 70:) iudicio damnatus est: eumq; significat Cicero in III. Verrina, cum dicit, Nemo iam Dolabella etc. sed ecce alia eiusdem inconstantia: pag. 32: absolutũ dicit Dolabellam, quem Scaurus accusauit: damnatũ pag. 70:

10.

QVASI latine dixit,] Quid, si, Translatiue dixit, ut magno ponderi subire? ut dicat, ita Ciceronẽ dixisse, Eius orationis subire inuidiæ, quasi de magno põdere loqueretur. sic Virgilius dixit, Muroq; subibãt: et, Subiere pheretro. uidetur igitur, si Asconium sequamur, legendum, Inuidiæ, nõ Inuidiam, ut est in impressis libris.

10:

SVNT enim subsellia Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorũ, & huiuscemodi minora iudicia exercentium] Ego, A' subsellijs, expono, qui uersatus sit in iudicijs. nam subsellia non uideo qui probare possit Asconius eorũ tantum fuisse, qui minora iudicia exer

cerent: cum pro omnibus iudicijs generaliter à Cicerone usurpentur, ut epist. Fam. 208. & libro II. de Oratore 121: & in Bruto 192. & alibi non semel.

10:

AN ideo actores &c.] Hic aliquid desideratur: nam est locutio Pediano familiaris, cũ priore interpretatione haud plane cõtentus, alterã adiũgit. 27: 28. 32:

11:

CAVSIS eiusmodi soliti aderant autem his rebus moratores apti talibus negotijs.] Hoc & depravatum est, & uidetur abundare. potius ad illud pertinet, quod est pagina 10. Ex illo grege oratorum.

14.

INTRACTANS &c.] Non nulli ex ingenio reponunt, Tractans communiter breuiterq; obijciendorum criminum miram artem conficit.

15.

C & VIII petijt.] Ante, C petijt. addidi numerum octo dierum ex libro III. in Verrem, 82. & ex ipso Asconio in hac eadem pagina, & 30:

16:

PROMISSIONE iudicum] Nihil mutatum est, uidetur aut hoc deesse, aut huiusmodi quidpiã.

16:

CONSIGNABANTVR,] Hoc maluimus, quàm continebantur, ut ante 20: 45.

19.

INSEQVENS locutio] Reposuimus, Inconsequens locutio: quo modo & ipse loquitur 24: & Charisius grammaticus, alijq; præterea.

20:

DESIGNATVS Aedilis cum Tullio] Qui tamen magistratum non gessit, uel ualetudine impeditus, uel alio magistratu auocatus. gessit autem cũ Tullio Aedilitatem C. Antonius, is, qui eiusdem collega fuit in Consulatu.

34.

OLYMPO] Sic legendum, non, ut ante, Olyntho, ex agraria prima ad populum, præterea Strabone, Ptolemæo, Eutropio, & Salustij historiarum libro primo apud Priscianum.

35.

CVRATOR totius oræ maritimæ] Error Pediani: est enim hic Antonius orator, de quo in dialogis de Oratore: in quibus etiam ipse libro II. de rationibus à se confectis contra hominũ opinionem testatur.

35.

M. TERENTIVM] M. Licinium, malim: qui Consul fuit cum C. Cassio Varo, à præsenti tempore non longe. Eutropius libro VI. in bello Spartico, & noster in oratione pro Cluentio. Terentij Consulis mentionem his temporibus non inuenio.

37.

SIC alteram dici,] Fero Alteram: tamen Iterum magis placeret.

37:

VT Corinthijs, ut Tarentinis.] De Corinthijs mẽtio est in oratione pro lege Manilia: & in Asconio 34. de Tarentinis in Valerio libro II. et Floro libro XII. ante legebatur, Vt Cornelius, ut Terentius.

41.

ABVNDARE *enim uidetur Non.*] Nihil *abundat, si cum interrogatione legas. non tamen semper uigilas Asconi.*

41.

AVT *pro præde*] *Apertius esset, Aut per prædes.*

48.

QVEMADMODVM *iudices uenerint.*] *Non uidit Asconius, si legatur Venerunt, obscuritatis nihil esse: quo modo nunc in uulgatis libris legitur.*

51.

L. PISONE] *Et hic, & paulo post pro L repo sui C, ex ipso Pediano 56. & ex historia.*

51.

IVSTIOR *pertinacior*] *Cum in lege ferenda usque eò pertinax fuerit Cornelius, ut, intercedente collega, codicem ipse de scribæ manibus abreptum recitauerit: nō absurde, ut opinor, legi posset, Iusto pertinacior: cum & Quintilianus libro IX. cap. IIII. dixerit, Membrum longius iusto.*

52.

QVIQVE *ex S.C.*] *Quique ex senatoribus, nō ita esset alienum à uetere scriptura, ad sententiam certe esset aptissimum.*

52.

TRIBVNITIAM *intercessionem*] *Deest, tolli, aut imminui, ut paulo post, 53.*

52.

VEL *paucos gratificari*] *Sententia postulat, Vel pauci S. C. facere.*

52:

A' CICERONE Prætore] Abundare uidetur, Prætore : nam Cicero Prætor fuit Lepido Volcatio Coss. anno proximo ante Cottæ & Torquati Consulatum : ut etiam Pedianus ipse paucis supra uersibus dixit.

53:

Q. GALLVS] Rectius putaui, Q. Gallius. uide 56.22.

54.

Q. METELLVM Nepotem,] Aut abundat, Nepotem: aut falsum est, quod dixit Valerius Maximus, huius Metelli filio, qui postea Consulatum gessit cum P. Lentulo, Nepotis cognomen à moribus hæsisse.

55.

NOBILITATE, magno populi studio,] Non est obscurus sensus, sed esset apertior, si legeretur, Nobilitate inuita, magno populi studio tulit. eiusdem legis & infra meminit.

55.

A' FRATRE eius.] Si adderes, Abrogatá; integer locus esset.

57:

NON minus &] Non minus CC, putaui esse corrigendum ; neque dubitaui, cum de eadem Cornelij lege memoria tenerem, quod supra scriptum est his uerbis : Cornelius ita ferre rursus cœpit, ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC affuissent. 52.

59:

LAVINIVS] Reposui, L. Iunius, ex Dionysio. quanquam aliter Liuius, sed auctor historiæ certior

Dionysius, ut in collatione utriusque comperimus.

59:

VT ipse Pomponius latissime refert in lege II. uers. Virgin. de origine iuris] Hoc totum glossema puta: & erit aperta sententia. fuit autem Pomponius post Asconium.

59:

DECEM Tribunos pl.] Hos nō in Capitolio, sed in Auētino creatos scribit Liuius lib. III. creatos autē, nō à M. Papirio, ut Asconius tradit, sed à Q. Furio.

60.

C. MARIO, C. Flacco Coss.] Reponēdum ut detur, L. Cassio, pro C. Flacco. horum enim Consulatus significatur, cum proxime inferat, Q. Cæcilium biēnio ante latam legem Consulem fuisse.

60:

PRODERIT,] Coniecturam, & simul historiam secutus, reposui, populo R. dedit, mutatione ferè nulla, cum, ut opinor, ita scriptum fuerit in antiquo libro, P. Ro. DEDIT. quod imperiti postea deprauarunt, ut eiusmodi multa. est autem hæc historia apud Suetonium in Nerone, & Ciceronem in agraria I. ad populum.

60:

Q. CATVLI] Videtur legendum, Cn. Domitij, si diligenter consideremus. is enim cooptādorum sacerdotum potestatem ad populum transtulit. præterea sequitur proxime, Quid? idem Domitius &c.

61.

ANTE II. & XL. annos] Reposui, ante II. de XL. annos, ex annorum numero per Consules.

62.

IN concionem Catilinæ & Antonij] Cũ paulo ante dixerit Coierant ambo, ut Ciceronem Consulatu deijcerent, reposui Coitionem pro Concionem.

62.

TANTASIVM] Tanusium nominat Q. Cicero in libello de petitione Consulatus.

62.

Torquato & Cotta Coss.] Non dubito, quin legendum sit, Lepido & Tullo Coss. uide 64 : ut alia argumenta omittam.

70.

QVAE Pulchrorum,] Potuit addere, Et Neronum : qui & ipsi Claudij patritij fuere.

71.

M. PERPENNA] Malim, L. Murena; qui Consul fuerat : nam de Consule Perpenna his temporibus nulla mentio.

71.

SERVILIVS Isauricus pr.] Sic ante: ego, Seruilius Isauricus pater, ad differentiam filij: ut etiam libro II. ad Q. Fratrem, Carpebatur à Seruilio filio: & III. ad eundem, P. Seruilius pater ex literis &c. loquitur autem hic de consularibus. itaque pr. quod ualet Prætor, locum non habet.

73.

PAVCI in eam ciuitatem] Paucis post annis in eam ciuitatem, sententia desiderat.

73.

QVO'D in Italia &c.] Nihil muto, sed ad sententiam sic esset apertius: Gallicanum, quòd in Ita-

lia consederit: semiplacentinum, postquam ascitus sit à Placentinis. quod multo post &c.

74.

L. CAECILIO Q. Marcio Coss.] Ante, L. Iulio C. Mario Coss. uidi prius mendum, cum horum Consulum nomina nemo traderet: tum, consideratis Asconij uerbis, ad correctionem perueni. cum enim his Consulibus sublata collegia dicat; eademq; nouem post annis à P. Clodio Tribuno pl. restituta, paulo post inferat: à Consulibus Pisone & Gabinio numerans, quo anno Tribunus pl. fuit P. Clodius, comperi nouem annis interpositis Consules fuisse Cæcilium & Marcium. correxi igitur & Asconium, & Ciceronem ipsum, in quo legebatur, L. Luscellium C. Marium Coss.

74:

ANTE biennium autem ante] Alterum Ante delendum uidetur. nam, ante biennium, idem est, ac si dicas, biennio ante: quo modo locutus est & supra, In Aedilitate, quam ante annum gesserat, 56. & Eutropius, Ei magister equitum Dictatori ante annũ fuerat.

74:

QVOD antea senis æris ac trientibus in singulos modios dabatur,] Cũ in oratione pro Sestio de P. Clodij legibus hæc scripta animaduerterem: Latæ sunt
» Consulibus illis tacentibus, immo uero approbantibus
» etiam, ut censoria notatio & grauissimum iudicium
» sanctissimi magistratus tolleretur de republica: ut colle
» gia non modo illa uetera contra S.C. restituerentur,
» sed ab uno gladiatore innumerabilia alia conscriberen
» tur: ut remissis semissibus & trientibus quinta propè

pars uectigalium tolleretur: & quæ sequuntur: cũ hæc inquam legerem; non dubitaui, quin pro senis æris legendum esset semis æris: quod ualet, semissibus: nam semis indeclinabile; & æris est pro assibus: siquidem et M. Varro in analogia, Tressis, inquit, pro tribus æris, quod sit pro assibus.

75:

APVD socrum tuam] Hinc apparet, in oratione pro domo sua 225: legendum esse, Ad socrum Consulis, non, ut ante, socerum.

76.

III. Marcelli &c.] Nulla ferè mutatione locũ restituimus, cum ante legeretur, Hi Marcelli. atque hic quasi aliud agens locum in Velleio Paterculo emendemus: in quo, libro II. legitur, ›› Circa eadem tempora ›› M. Metelli fratres uno die triumphauerunt: cum legendum sit, III. Metelli fratres.

76:

MVTINI] Sic ex Liuio reposuimus. ante, Murrinæ.

77.

PVPIVS Piso] Ridiculũ erat legere, ut ante, Publius Piso: cum hunc ipsum Pisonem & Cicero, et Pedianus Marci prænomine iam appellauerint. fuit autem hic M. Pupius Piso Calpurnianus, qui Consulatum cum M. Messala gessit.

79.

L. NVMATIVS Tribunus pl.] Cur reposuerim, T. Munatius, mutato & prænomine & nomine, propè notius est, quàm ut indicandum uideatur.

79:82.83.84.88:

79:

M. FVSTENVS] Hic in huius orationis extremo commentario M. Saufeius appellatur. & potest etiam esse M. Fusius, de quo paulo ante.

79:

OBSTANTIBVS] Vel hortantibus, uel instantibus, legerem.

79:

CALDATVM] Calciatum, mallem: unde et calciamentũ. sic et Valerius Maximus libro IIII.
" capite de amore coniugali, M. Plautius, inquit, uxore
" Horestilla funerata, & in rogum imposita, inter officiũ
" ungendi & osculandi stricto ferro incubuit: quẽ ami=
" ci, sicut erat, togatum & calciatum corpori coniugis
" iunxerunt: ac deinde subiectis facibus utrunque unà
" cremauerunt.

80:

M. CEPIONEM] Aut accipe de M. Bruto, qui Cepio cognominatus est, ut epistolarum ad Atticũ libro II. qui Milonem & ipse scripta oratione defendit: aut lege, M. Ciceronem.

80:

VICINOS Decuriones] Reposui, Aricinos, ut supra 79.

81:

MAGNANIMVS multum excusabat] Ego, magna manus militum excubabat; cum infra ita scriptum uiderem, Pompeium in hortis superioribus ante iudicium mansisse, ita ut uillam quoque præsidio militum circundaret. 83:

81:

TRIVMVIRVM compitalem] Ego, capi=

talem. est autem Triumuirorum capitalium in antiquorum libris ita frequens mentio, ut loca signare non opus sit.

82.

INVIDIAM etiam] Inuidiosas etiam, si corrigas, erit aperta sententia.

82.

COMPARAVIT eum] Ego, comparari uim.

82.

MEDITATVS erat] Ego, minitatus erat: quòd hæc uerba alterum pro altero aliquando posita animaduerti, ut in oratione pro Sex. Roscio, Quod aiũt illum Sex. Roscio intentasse, & minitatum esse: quo item loco meditatum ante legebatur.

82.

CN. DOMITIVS Aenobarbus] Pro Cn. reposui L. nam Cneus Domitius fuit cognomento Caluinus: Lucius autem Aenobarbus, hic, qui Quæsitor fuit in causa Milonis: de quo & in oratione, 105:

82:

IVDICES confirmarent] Malui, consignarent: cum infra 88. ita scriptum sit: T. Munatius Plancus, ut supra diximus, post audita & obsignata testium uerba, dimissosq; interim iudices, cohortatus erat populum &c.

83.

AD III. Idus Apr.] Aut hic, ad VI. Idus, legẽdum: aut in principio argumẽti, ad III. Idus; ut dies conueniat.

84:

VTERQVE] Quid si, itemq; ?

84:

SIC esse factum,] Ego, S. C. esse factum.

85.

INGENIO *nisi summus*] *Cũ in libro haud satis antiquo, tamen manuscripto, quem* Bononiæ *uidi, scriptum esset, uisi sumus: legẽdum putaui, usi sumus.*

87:

LICINIVM *quendam de plebe sacrificorũ,*] *Ego sic,* Licinium *quendam de plebe, sacrificulum: cum inferat, qui solitus esset familias purgare: & in oratione* Licinius Popa *nominetur, id est mactator sacrarum hostiarum. sacrificuli autem, qui sacra facerent: unde apud* Suetoniũ *in* Domitiano *sacrificulos uanæ superstitionis.*

89.

CLODIO Nerato] *Hunc supra* Fuluium *nominauit.* 82:

FINIS.

SERIES LITERARVM.

* A B C D E F G H I K L M.

Omnes quaterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. XLVII.

ALDI
FILII

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

